

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ

Πολιτικός Μηχανικός
(Μαστοροχωρίτης)

ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ

Περιέχει τη συντεχνιακή συνθηματική γλώσσα (κώδικα) που ομιλούν οι πετράδες κτίστες των Ηπειρωτικών χωριών της κοιλάδας του ποταμού Σαραντάπορου, στην επαρχία Κόνιτσας, και άλλα συναφή θέματα

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΑΘΗΝΑ 2010

Ο Θωμάς Β. Ζιώγας γεννήθηκε το 1942 στο μαστροχώρι Δροσοπηγή (πρώην Κάντσικο) της Κόνιτσας. Νήπιο βρέθηκε, λόγω του επάρατου εμφυλίου, στη Ρουμανία, όπου και πήγε στο Δημοτικό σχολείο. Φοίτησε στο «Γυμνάσιον εν Κονίτση» και πήρε απολυτήριο γυμνασίου από τη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων (πρακτικό) το 1961.

Είναι διπλ. πολιτικός μηχανικός (1967) της πολυτεχνικής σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και από το 2006 συνταξιούχος. Επαγγελματικά ασχολήθηκε κυρίως με δημόσια έργα, αλλά και με ιδιωτικές μελέτες/κατασκευές. Διατέλεσε συχνά πρόεδρος της «Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών» και για πολλά έτη μέλος του Δ.Σ. της «Ομοσπονδίας Αδελφοτήτων Κόνιτσας», της οποίας ήταν εισηγητής/μελετητής σε αρκετά αναπτυξιακά συνέδρια. Ερασιτεχνικά και κατά καιρούς, την περίοδο 1980-1995, τον απασχόλησαν και ερεύνησε τοπικά θέματα των μαστροχωρίων της Κόνιτσας (τεχνικά, αναπτυξιακά, ιστορικά, τοπωνυμικά, γλωσσολογικά κ.λπ.) και τακτικά αρθρογράφησε γι' αυτά στο περιοδικό «ΚΟΝΙΤΣΑ». Συνέργησε μεγάλως στην συγγραφή του βιβλίου «ΚΑΝΤΣΙΚΟ – ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, Συγγραφή για ένα μαστροχώρι της Ηπείρου – 1993».

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	52591
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	03/02/2011
ΤΑΞΙΜ. ΑΡΙΘΜ.	489 3 210

Κωδ. εγ 6998

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ

Πολιτικός Μηχανικός

(Μαστοροχωρίτης)

ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ

Περιέχει τη συντεχνιακή συνθηματική γλώσσα (κώδικα) που ομιλούν οι πετράδες κτίστες των Ηπειρωτικών χωριών της κοιλάδας του ποταμού Σαραντάπορου, στην επαρχία Κόνιτσας, και άλλα συναφή θέματα

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΑΘΗΝΑ 2010

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

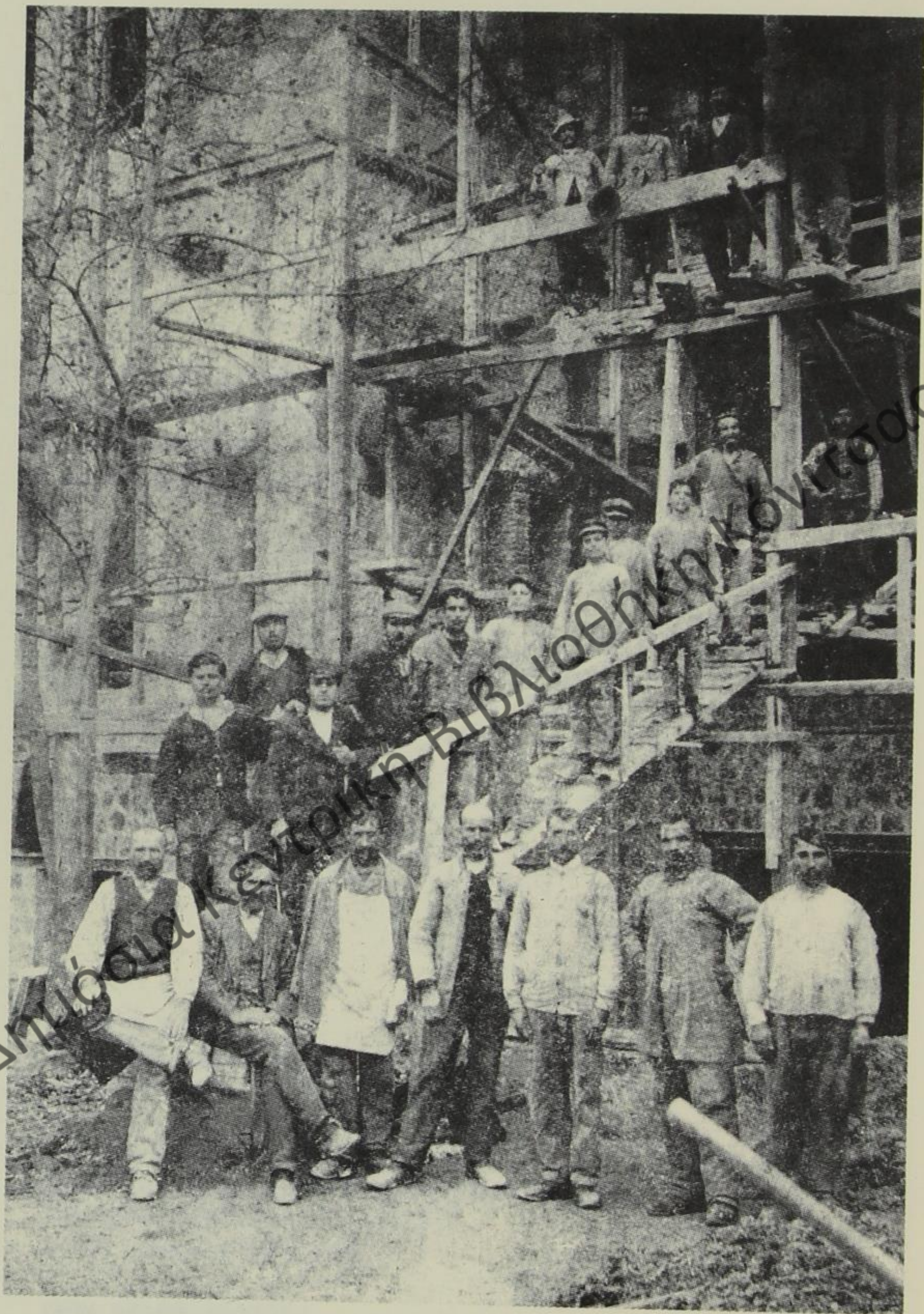
© Θωμάς Β. Ζιώγας
Οδός Μελίσσου 16, 11635 Αθήνα
Τηλ.: 210 7011014

Παραγωγή: "Εκτυπώσεις Κάπα",
Μάνου Κατράκη 28, 56533 Πολίχνη – Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 587972, Fax.: 2310 608957
e-mail: kotoloulis@gmail.com

ISBN: 978-960-93-2457-1

Στους γονείς μου, τον πρωτοτεχνίτη πατέρα μου Βασίλη
και την καλόκαρδη μητέρα μου Γιαννούλα,
αμφότεροι εκ Δροσοπηγής Κόνιτσας,
σεβασμού, τιμής, μνήμης και χρέους, ενεκεν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κτίστες από τα Μαστροχώρια της Κόνιτσας στην ανέγερση του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός», Αθήνα 1912.

Περιεχόμενα

Συντμημένες λέξεις	10
Εισαγωγή	11
Προλεγόμενα – Σχόλια	13
Κώδικας της συνθηματικής γλώσσας «κουδαρίτικα» (από το Α έως το Ω)	19
Κουδαρίτικοι διάλογοι	55
Λεξικό τεχνικής ορολογίας (από το Α έως το Ω)	59
Το Καντσιώτικο γεφύρι	81
Μαστορική – Τέχνη – Τεχνική – Μαθηματικά	91
Βιβλιογραφία	109

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Συντμημένες λέξεις

Αγγλ.	Αγγλικά
Αλβ.	Αλβανικά/Αρβανίτικα
αρχ. Ελλ	αρχαία Ελληνικά
Βενέτ.	Βενέτικα/Βενετσάνικα
Βλαχ./Βλάχ.	Βλάχικα/Αρουμούνικα
(β.λ.)	βλέπε λέξη
Βουλγ.	Βουλγάρικα
Βυζ.	Βυζαντινά
Γαλλ.	Γαλλικά
Γερμ.	Γερμανικά
Ελλ.	Ελληνικά
επίρρ.	επίρρημα
ετυμ.	ετυμολογία
Ιταλ.	Ιταλικά
Λατ.	Λατινικά
μεγεθ.	μεγεθυντικό
μεταφ.	μεταφορικός
μον Ελλ.	μεσαιωνικά Ελληνικά
μον Λατ.	μεσαιωνικά Λατινικά
νέο Ελλ.	νέο Ελληνικά/ή
παλ. Σλ.	παλιά Σλαβονικά (Palaeoslovensko)
Ρουμ.	Ρουμάνικα
Σερβ.	Σέρβικα
Σλ.	Σλάβικα (γενικώς)
Σχετ./σχετ.	Σχετικό/ά
Τουρκ.	Τούρκικα
υποκορ.	υποκοριστικό
> ή <	φορά εξέλιξης μιας λέξης

Εισαγωγή

Όταν λέμε **Μαστροχώρια**, εννοούμε τα ορεινά χωριά της επαρχίας Κόνιτσας, που βρίσκονται στην κοιλάδα του ποταμού Σαραντάπορου και των ρεμάτων που τον τροφοδοτούν, στα πρανή του όρους Γράμμος και Σμόλικας.

Όπως και η ίδια η ονομασία φανερώνει, οι κάτοικοι αυτών των χωριών ήσαν μαστόροι, βασικά **κτίστες της πέτρας**, και ομιλούν μεταξύ τους μια συνθηματική επαγγελματική γλώσσα (κώδικα) που την ονομάζουν **κουδαρίτικα**. Έξω από την κοιλάδα αυτή, μαστοροχώρια είναι μόνον τα χωριά *Πεκλάρι* [Πηγή] και *Γκριζμπάνι* [Ελεύθερο]. Όλα τα άλλα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας και της «*Λάκκας του Αώου*» δεν είχαν σχέση με τη μαστορική της πέτρας.

Η παραπάνω περιοχή βρίσκεται σε γειτνίαση με τη Δ. Μακεδονία, όπου επίσης, στα κοντινά ορεινά χωριά, ασκούσαν η κτιστική. Αναφέρουμε π.χ. τα ελληνόφωνα χωριά *Μπουρμπουτσ(ι)κό* [Επταχώρι] και *Ζουπάνι* ή *Ζμπάν(ι)* [Πεντάλοφο], τα οποία ήσαν μεγάλα και ονομαστά μαστοροχώρια. Αλλά και μερικά εκσλαβισθέντα γλωσσικώς, στο παρελθόν, χωριά της περιοχής αυτής ήσαν μαστοροχώρια. Επίσης και στη βορεινή πλευρά του Γράμμου, από *Κολώνια* μέχρι *Κορυτσά*, υπάρχουν αρκετά μαστοροχώρια, κατοικούμενα κυρίως από ορθόδοξους χριστιανούς αλβανόφωνους, στα οποία ομιλούν κάποια συνθηματική μαστορική διάλεκτο, ονομαζόμενη *dogradë-a* (= κτιστική), λέξη προερχόμενη εκ του Σλ. *dograditi* (= κτίζω).

Γι' αυτά τα Μαστοροχώρια της κοιλάδας του Σαραντάπορου δεν υπάρχουν, τουλάχιστον μέχρι τώρα, ιστορικές πηγές και γραπτές μαρτυρίες για την αρχαία τους ιστορία. Αλλά ούτε και για την μεσαιωνική τους ύπαρξη έχουμε κάποια σαφή γραφή. Αναφορές, για μερικά απ' αυτά, υπάρχουν από τον καιρό της τουρκοκρατίας και μετέπειτα.

Βέβαια, πολλοί φιλόσοφοι από την επαρχία Κόνιτσας, με διάφορες κατά καιρούς δημοσιεύσεις, προσπάθησαν να αναστήσουν την ιστορία των Μαστοροχωριών. Στηρίχθηκαν στη λογική και κριτική επεξεργασία λιγοστών έμμεσων αναφορών και στοιχείων, που υπάρχουν σε αρχαίες ελληνικές, λατινικές και βυζαντινές γραφές. Αυτό έγινε σε συνδυασμό με τα ελάχιστα ευρήματα που βρέθηκαν στους εμφανείς αρχαιολογικούς χώρους, κυρίως στον περίγυρο της πεδιάδας της Κόνιτσας.

Παρ' όλη τη φιλότιμη αυτή προσπάθεια, το ιστορικό κενό παραμένει, αφού στο χώρο των Μαστοροχωριών δεν έγινε καμία συστηματική ανασκαφική έρευνα, η οποία, πιθανώς, να επιβεβαίωνε τα εικοτολογικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν.

Διακατεχόμενοι από τους παραπάνω συλλογισμούς, σκεφτήκαμε ότι θα μπορούσαμε να προσεγγίσουμε ακριβέστερα την πραγματική ταυτότητα των Μαστοροχωριών, και εν ταυτώ την ιστορία των, αν απογράψουμε και μελετήσουμε τα ιδιαίτερα στοιχεία των, κυρίως τα γλωσσολογικά, τα οποία υπάρχουν στη λαϊκή διάλεκτο και στα τοπωνύμια. Οι ιδιωματικές λέξεις, καθώς και τα ξενόηχα τοπωνύμια, μπορούν πολλά να αποκαλύψουν όταν με εμβρίθεια κριθούν, και σίγουρα υποκρύπτουν κάποια παλαιά εποίκιση ή κατάκτηση.

Πρωτίστως πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην τοπική μαστόρικη διάλεκτο, τα λεγόμενα **κουδαρίτικα**, που είναι ένας γλωσσικός συνθηματικός κώδικας συνεννόησης των κτιστών και συγχρόνως ένα ξεχωριστό και μοναδικό γνώρισμά των. Τα συμπεράσματα από τη μελέτη αυτού του κώδικα είναι αξιοπρόσεκτα. Η έρευνα θα ήταν πληρέστερη, αν είχαμε και μια απογραφή της αλβανικής μαστόρικης διαλέκτου, οπότε θα βλέπαμε την πιθανή γλωσσική συσχέτισή τους, αν βέβαια υπήρχε. Ιστορικά θα ήταν πολύ ωφέλιμη μια τέτοια συγκριτική θεώρηση των δύο κωδίκων. Δυστυχώς, δεν βρήκαμε πουθενά γραμμένο τον αλβανικό κώδικα.

Παρακάτω, στα διάφορα κεφάλαια του βιβλίου, δεν ιστοριογραφούμε, ούτε και φιλολογούμε. Άλλων, πλέον ειδικών, είναι έργα αυτά. Εμείς εδώ απλώς καταγράφουμε και ερμηνεύουμε όποια στοιχεία νομίζουμε ότι κάτι μπορούν να αποκαλύψουν, γεγονός που θα βοηθήσει την ιστορική έρευνα.

Για τη σωστή προφορά των λέξεων, όσο αυτό είναι δυνατό, πρέπει το γράμμα **b** να διαβάζεται όπως ο αντίστοιχος ημίφωνος σλάβικος φθόγγος, σε όλες τις σλάβικες λέξεις που είναι γραμμένες με κεφαλαία λατινικά ψηφία, ενώ στις αλβανικές λέξεις το γράμμα **X** θα διαβάζεται ως **TZ**, το δε **C** θα προφέρεται ως **TΣ** σε όλες τις τούρκικες, σλάβικες και αλβανικές λέξεις. Επίσης, στα λήμματα οι ελληνικοί φθόγγοι που είναι γραμμένοι εντός παρενθέσεων () δεν προφέρονται καθόλου ή σπανίως λέγονται, ενώ το (β.λ.) = (βλέπε λέξη) παραπέμπει πάντα στο ίδιο Κεφάλαιο.

Πάλι τονίζουμε ότι εδώ δεν γράφουμε ιστορία. Επειδή όμως η αποτύπωση και καταγραφή μιας κατάστασης είναι σωστή αφετηρία για κάθε έρευνα, γι' αυτό νομίζουμε ότι από την καταγραφή και ερμηνεία των λημμάτων θα προκύψουν ωφέλιμες ενδείξεις για την ιστορική εξέλιξη των Μαστοροχωρίων, οι οποίες θα φανούν χρήσιμες στους ερευνητές. Αλλά και οι γηγενείς ευχαρίστως θα θυμηθούν την προγονική μαστορική διάλεκτο και θα την κατανοήσουν πληρέστερα.

Αυτός είναι ο σκοπός αυτού του πονήματος και πιστεύουμε ότι, αν έστω και λίγο βοηθήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, θα μας δώσει την ικανοποίηση να πούμε στον εαυτό μας παραλλαγμένη τη λατινική ρήση: **(Non) feci quod potui, faciant meliora potentes**, δηλ. «(Δεν) έκανα ό,τι μπορούσα, ας το πράξουν άλλοι που μπορούν καλύτερα».

Προλεγόμενα – Σχόλια

Τα χωριά της Κόνιτσας έχουν γίνει θρυλικά στο πανελλήνιο με το όνομα **Μαστοροχώρια**, προσωνυμία που πράγματι τους ταιριάζει και αποκαλύπτει τη βαθύτερη ιστορική τους ταυτότητα.

Αυτός ο θρύλος δεν είναι λόγιο δημιούργημα των τελευταίων δεκαετιών, όπως κάποιος κακόπιστος θα νόμιζε, αλλά είναι μια πραγματικότητα πάρα πολύ παλιά, σχεδόν αρχαία θα λέγαμε.

Να τι γράφει, π.χ. ο Β. Δ. Ζώτος-Μολοσσός [*«Δρομολόγιον της Ελληνικής χερσονήσου»*, τόμος Δ', τεύχος Γ', Αθήνα 1887, στη σελ. 253] :

«...Αφού ο Σουλτάν Μετσίτης διά του Γκιουλχανέ Φιρμάν έδωκεν ιστομίαν του γύφτου και του Μπέγη, εταπεινώθησαν πάρα πολύ και εδυναμώθησαν οι χριστιανοί των τριών επαρχιών Άνω Σελίτσας (= Βοΐου), Κονίτσης και Γρεβενών, οίτινες κτίσται όντας και επιστήμονες αρχιτέκτονες, εν Ευρώπη παιδευθέντες, περιέρχονται όλην την Τουρκίαν κτίζοντες οίκους λαμπρούς, γνωστοί με το όνομα μαστόροι Άνω Σελιτσιώτες, κατά β' λόγον έχουσι φήμην οι Κονιτσιώται και κατά γ' οι Κολωνιάριδες και Κορτσαλίδες....». Αυτοί οι κτίστες πετράδες λέγονταν παλιά και εξακολουθούν ακόμη να λέγονται μεταξύ τους **κουδαραίοι**.

Από πότε, όμως, η τέχνη του κτίστη πετρά ασκείται από τους κουδαραίους;

Πολλά έχουν γραφεί μέχρι τώρα, από ειδικούς και μη, που όμως δεν ξεκαθαρίζουν απόλυτα το θέμα, γιατί δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες. Είναι, όντως, ένα κενό σημείο που χρήζει έρευνας.

Θα ωφελούνταν πολύ η σχετική διερεύνηση, αν μελετούσαμε σε βάθος και με σχολαστικότητα τα **κουδαρίτικα**, δηλ. τη συνθηματική γλώσσα αυτών των μαστόρων, όπως εξελίχθηκε και έφθασε μέχρι εμάς.

Καταγράψαμε, λοιπόν, τα **κουδαρίτικα** που λέγονται στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας στο κεφάλαιό με τίτλο ΚΩΔΙΚΑΣ και προσπαθήσαμε να δώσουμε την ετυμολογία των λέξεων, οπότε από αυτήν θα προκύψει και η προέλευσή των.

Επίσης, σε άλλο κεφάλαιο με επικεφαλίδα ΛΕΞΙΚΟ, καταγράψαμε, για την πληρότητα του θέματος, την τεχνική ορολογία που χρησιμοποιούν στην δουλειά τους οι κτίστες. Αυτή διαχωρίζεται πλήρως από τα **κουδαρίτικα**, γιατί οι όροι της ήσαν και είναι λέξεις κοινές, ανάλογα βέβαια με το πότε καθιερώθηκαν. Αυτό ήταν αναγκαίο, για να μπορούν οι κτίστες να συνεννοούνται περί του είδους της κατασκευής. Η μακράιωνη τουρκική κατοχή, που ήταν και η τελευταία, άφησε πάρα πολλές λέξεις στην τεχνική ορολογία, όπως άμεσα φαίνεται από την ετυμολογία των λημμάτων στο ΛΕΞΙΚΟ. Πολλές απ'αυτές τις λέξεις, άγνωστες στο ευρύ κοινό, θεωρούνται σήμερα **κουδαρίτικες**, ενώ δεν είναι, αφού πρόκειται απλά για τεχνική ορολογία που ήταν σε χρήση και ξέμεινε από τα παλιά χρόνια.

Τα **κουδαρίτικα**, όμως, σαν συντεχνιακή συνθηματική γλώσσα, είχαν ακριβώς αντίθετο σκοπό, δηλ. να συνεννοούνται μεταξύ τους οι μαστόροι, χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι εργοδότες και οι λοιποί τρίτοι. Ακόμη και οι γυναίκες τους δεν τους εννοούσαν. Οι λέξεις αυτού του κώδικα, συνθηματικές ή μη, δεν πρωτοφτιάχτηκαν

από τους μαστόρους, αλλά πάρθηκαν από τις γλώσσες που ομιλούνταν στον περίγυρό τους, κυρίως από τις βαλκανικές γλώσσες και τη λατινική, που για εκατονταετίες ήταν η επίσημη κρατική γλώσσα σ' αυτήν την περιοχή.

Η ετυμολογία και εξήγηση των λέξεων του ΚΩΔΙΚΑ μας αποκαλύπτει την ταυτότητα της προέλευσής των, απ' όπου, ίσως, προκύψουν και συμπεράσματα για την ίδια την κτιστική τέχνη.

Η διαχρονική εξέλιξη του κώδικα διαφαίνεται ως εξής:

Αρχικά, διαμορφώθηκε ένας βασικός συνθηματικός κώδικας στην ελληνική γλώσσα, την αρχική και κυρίαρχη γλώσσα του χώρου. Με την έλευση των Ρωμαίων και τη μακραίωνη κατοχή τους, αυτός ο κώδικας εμπλουτίστηκε με λατινικές λέξεις, άγνωστες στο ελληνόφωνο κοινό, που ήσαν κατ' ανάγκη συνθηματικές. Με αυτές αντικαταστάθηκαν αρκετές, άγνωστες σήμερα σε μας, λέξεις του αρχικού ελληνικού κώδικα. Κατόπιν, απ' τους Σλάβους και Αρβανίτες πήρε ελάχιστους όρους. Το ίδιο συνέβη και με τους επόμενους Τούρκους, πλην της τεχνικής ορολογίας, που δεν είναι κουδαρίτικα όπως προαναφέρουμε. Τέλος, η νεοελληνική γλώσσα συνεισέφερε αρκετές λέξεις.

Οι λέξεις του κώδικα αναφέρονται κυρίως σε θέματα της βουλειάς [αμοιβή, υλικά], διαβίωσης [διατροφή, κ.λπ.], στις σχέσεις των κτιστών με τρίτους [εργοδότες, εξουσία], τις γυναίκες [γενετήσια πράξη]. Αυτό ήταν φυσικό, γιατί αυτά ήσαν τα κύρια προβλήματα που τους απασχολούσαν και για αυτά έπρεπε να συνεννοούνται μεταξύ τους με έναν κώδικα.

Γενικά, οι συνθηματικές γλώσσες των αρχαίων συντεχνιών του παρελθόντος μεταδίδονταν άγραφες από γενεά σε γενεά και σώθηκαν μέχρι σήμερα ύστερα από μια μακροχρόνια διαδικασία εξέλιξης και εμπλουτισμού με νέους όρους. Ο κανόνας αυτός ισχύει και για τα κουδαρίτικα. Βέβαιο είναι ότι, στον κώδικα που τώρα έχουμε, υπάρχουν πάντα λέξεις απ' τον πρωταρχικό βασικό κώδικα. Οι λέξεις αυτές προσδιορίζουν, ως έγγιστα, τον χρόνο που διαμορφώθηκε ο πρωταρχικός κώδικας και έμμεσα την εποχή που άρχισε να ασκείται η κτιστική τέχνη. Με αυτές τις σκέψεις σαν γνώμονα και με βάση την ετυμολογία των λέξεων στον ΚΩΔΙΚΑ θα παρατηρήσουμε τα παρακάτω:

- 1) Ο κύριος κορμός της κουδαρίτικης γλώσσας σε όλα τα μαστοροχώρια της Κόνιτσας, που ήσαν ανέκαθεν όλα τους ελληνόφωνα, είναι πανόμοιος. Υπάρχουν, βέβαια, ελάχιστες παραλλαγές και μερικές επουσιώδεις διαφορές, που δεν αλλοιώνουν τον κανόνα.
- 2) Τα κουδαρίτικα δεν είναι εξ ολοκλήρου συνθηματική γλώσσα, όπως αφέθηκε να γίνει πιστευτό μέχρι τώρα. Βέβαια, έχει αρκετές λέξεις που άλλο σημαίνουν και άλλο εννοούν, π.χ. [κουπί = κουτάλι]. Έχει, όμως, πολλές λέξεις που σημαίνουν ό,τι κυριολεκτικά εννοούν, μόνο που δεν καταλαβαίνουμε το νόημά τους, γιατί είναι εσκεμμένα έντονα αλλοιωμένες ή είναι ξενικές, π.χ. [γκουμούτσι = κοψίδι κρέατος] και [ντένα = ημέρα].
- 3) Οι καθαρά συνθηματικές λέξεις του κώδικα δεν είναι τυχαίες, αλλά σχεδόν πάντα

έχουν κάποια προσομοίωση ή λειτουργικό συσχετισμό με το συμβολιζόμενο αντικείμενο. π.χ. [γυαλίζω = βλέπω].

- 4) Η ίδια η λέξη **κούδαρης** σημαίνει κτίστη που σφυρηλατεί τους λίθους με το τσιοκάνι (= τύκος, σφυρί), δηλ. τσιοκανάρης (= τυκιστής), όπως πιο απλά λένε οι μαστόροι στη γλώσσα τους. Είναι καθαρά λατινική λέξη, από το ρήμα **cudo** [cusum] (= κτυπώ, τυκίζω, σφυροκοπώ). Σημειώνουμε εδώ ότι ο πλανόδιος Ηπειρώτης κτίστης πετράς λέγονταν παλαιά «κιούσης» ή «γκιούσης» στη Στερεά, Θεσσαλία και Εύβοια. Η λέξη έχει απολύτως ίδια έννοια και ετυμολογία με το «κούδαρης» και εσφαλμένα νομίζεται ότι σημαίνει «εξάδελφος», ερμηνευόμενη, κακώς, από το «κούσιος» ή «κουσιουρής» (= εξάδελφος) της τοπικής γλώσσας.

Γράφτηκε ότι «κούδα» λένε οι κτίστες την πέτρα, γι' αυτό και ονομάστηκαν κούδαραίοι. Η εξήγηση αυτή είναι τελείως λανθασμένη και εν πολλοίς φτιαχτή, γιατί είναι βεβαιωμένο ότι σε κανένα μαστοροχώρι δεν λένε «κούδα» την πέτρα. Ο ορισμός αυτός είναι λόγιο εύρημα, για να δοθεί πειστική εξήγηση στη λέξη **κούδαρης**. Ούτε και λένε ιδιωματικά σε Ήπειρο και Μακεδονία «κούδα» (= μεγάλη γενεά, συγγενολόγι), όπως αναφέρεται στο «Πάπυρος-Λαρούς», για να εξευρεθεί ερμηνεία στη λέξη **κούδαρης**.

- 5) Υπάρχει μια ομάδα λέξεων, οι οποίες σχετίζονται με τη δουλειά, που έχουν αρχαία Ελλ. προέλευση, π.χ. **πραχάλα** (= δουλειά), **πηρούνια** (= καρφιά), **βαίτσιω** (= θύρα), **σουφλιέρι** (= αγκωνάρι), **ζυμπήλια** (= μαραγκοί), **γκαντένος** (= τοίχος), **μουχόβια** (= κεραμίδια), **σιούρω** (= αμμος), **τσιοκάνι** (= σφυρί), **περλεπές** (= σκεπάρι).

Βέβαια, πάμπολλες άλλες λέξεις εμπίπτουν σ' αυτήν την κατηγορία. Ενδεικτικά αναφέρουμε: **κράνια** (= χρήματα), **μουχούσα** (= οικοδέσποινα), **στάμος** (= καθησιό), **φορώ** (= έχω), **γκηνεύω** (= κοιμούμαι), **γκητζνάρι** (= γαΐδαρος).

- 6) Επίσης, ένα άλλο σύνολο λέξεων της δουλειάς είναι καθαρά λατινικές, π.χ. **κάλω** (= κονίαμα), **κούδαρης** (= κτίστης), **κουμπαρούλι** (= αγκωνάρι), **μανούρα** (= πέτρα), **κούρσι** (= τμήμα τοίχου).

Αλλά και άλλες λέξεις, μη τεχνικές, είναι αυτούσιες λατινικές, π.χ. **ντούκανος** (= αρχηγός), **βολιώτης** (= λάδι), **γκαλίνα** (= κότα), **γκάλμπινες** (= λίρες), **κατσάλι** (= σκυλί), **μανεύω** (= τρώγω), **σουπακιάζω** (= βινέω), **κορνούτης** (= βλάχος, βοσκός), **μάπες** (= χάρτινα χρήματα), **όρματος** (= όμορφος).

- 7) Οι λοιποί όροι του κώδικα είναι όλοι ελληνικοί, με εξαίρεση μονοψήφιο αριθμό λέξεων που είναι σλάβικες, αρβανίτικες και τούρκικες, και αποτελούν, συνήθως, εναλλακτική δεύτερη ονομασία σε υπάρχουσες λέξεις.

Αυτή η αφθονία λατινικών όρων στον ΚΩΔΙΚΑ, καθώς και η ίδια η λέξη **κούδαρης**, είναι μια τρανή ένδειξη, σχεδόν απόδειξη θα λέγαμε, ότι η κτιστική της πέτρας τέχνη ασκούσαν απ' τους ανθρώπους αυτούς από τότε, όταν η λατινική ήταν η επίσημη κρατική γλώσσα στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο, δηλ. πριν απ' τον 7^ο

μ.Χ. αιώνα τουλάχιστον. Η πενία του κώδικα σε σλάβικες λέξεις, οι οποίοι Σλάβοι εμφανίζονται από τον 7^ο μ.Χ. αιώνα και μετά, αυτό ακριβώς δείχνει και έτσι λογικά εξηγείται.

Επίσης, η περίσσεια αρχαιοελληνικών λέξεων, που είναι πολύ παλαιότερες των λατινικών, δείχνει ότι αληθεύει ο παραπάνω ισχυρισμός και άγει αβίαστα στο συμπέρασμα ότι τουλάχιστον σ' όλη τη διάρκεια της ρωμαιοκρατίας, κατά την οποία η ελληνική και η επίσημη λατινική γλώσσα συνυπήρχαν, ασκούσαν η κτιστική τέχνη από τους κουδαραίους. Ίσως μερικοί τολμηρότεροι συμπεράνουν ότι και πριν την ρωμαιοκρατία ήξεραν την κτιστική τέχνη οι κουδαραίοι, αφού έχουν τόσες αρχαιοελληνικές λέξεις στον κώδικά τους. Δεν έχουμε, όμως, γραπτά ή άλλα μαρτυρικά στοιχεία περί τούτου, γι' αυτό παραπάνω μιλήσαμε για τρανές ενδείξεις και όχι για αποδείξεις. Πιθανώς η έρευνα να αποκαλύψει μελλοντικά κάποια ιστορική γραφή που να επιβεβαιώσει ακράδαντα το παραπάνω συμπέρασμα.

Επίσης, ερευνητέο είναι το θέμα αν αυτοί οι τεχνίτες της πέτρας, που συνεννοούνταν με τον ΚΩΔΙΚΑ, είναι αυτόχθονες ή είναι έποικοι στο χώρο της κοιλάδας του Σαραντάπορου ποταμού, οπότε, όταν εγκαταστάθηκαν εκεί, έφεραν μαζί τους και τον διαμορφωμένο ήδη κώδικα.

Πάνω σ' αυτό το θέμα υπάρχουν μέχρι τώρα οι εξής δύο αντίθετες απόψεις:

- α)** Η μία θέλει τους κουδαραίους γηγενείς ελληνοφώνες, γιατί εδώ ήσαν ριζωμένοι πάντα και δεν υπάρχουν μνήμες, ούτε και γραφές, που να λένε ότι ομιλούσαν κάποτε άλλη γλώσσα και ότι είναι έποικοι στο σημερινό τους χώρο. Κατά τους σκοτεινούς, όμως, μεσοβυζαντινούς αιώνες [7^{ος} μ.Χ. αιώνας και μετά] πρέπει να εγκαταστάθηκαν στα Μαστοροχώρια πολυάριθμοι Σλάβοι, οι οποίοι ονοματοδότησαν πολλούς οικισμούς, όπως, τουλάχιστον, από τα παλιά ονόματα των σημερινών χωριών και από αρκετά τοπωνύμια καταφαίνεται, τα οποία έχουν στην πλειονότητά τους σλάβικο υποκείμενο θέμα.
- β)** Η άλλη θέλει έποικους τους κουδαραίους και ισχυρίζεται ότι στην κοιλάδα του Σαραντάπορου εγκαταστάθηκαν ελληνόφωνοι πληθυσμοί της Δυτικής Μακεδονίας, που αναγκάστηκαν να μετακινηθούν από την πίεση των Σλάβων, κατά την τελευταία τους κάθοδο τον 14^ο μ.Χ. αιώνα, επί κράλη Στέφανου Δουσάν. Αυτοί οι νέοι έποικοι, λένε, έφεραν την κτιστική τέχνη και τα κουδαρίτικα. Συνετέλεσαν, επίσης, στην εξαφάνιση ή στον πλήρη εξελληνισμό των όσων παλιών Σλάβων εποίκων υπήρχαν ακόμη. Δυσερμήνευτο, ωστόσο, παραμένει το γεγονός γιατί δεν εξελληνίστηκαν και τα σλάβικης προέλευσης παλιά ονόματα των χωριών. Τούτη η εκδοχή γράφτηκε από πολλούς λόγιους της επαρχίας Κόνιτσας, πουθενά, όμως, δεν αναφέρεται η ιστορική πηγή που την καταμαρτυρεί, για να γίνει πλήρως και χωρίς ενδοιασμούς αποδεκτή.

Αυτόχθονες ή επήλυδες, ότι και αν ήσαν, ένα είναι το συμπέρασμα που βγαίνει απ' τη μελέτη της συνθηματικής τους γλώσσας: ότι ασκούσαν την τέχνη τους τουλάχιστον από την εποχή της ρωμαιοκρατίας και σ' όλη τη διάρκειά της, δηλ. πριν τον 7^ο μ.Χ. αιώνα.

Με αυτές τις σκέψεις κλείνουμε ετούτα τα προλεγόμενα σχόλια, παρακαλώντας τον αναγνώστη να μελετήσει με εμβρίθεια τον ΚΩΔΙΚΑ και το ΛΕΞΙΚΟ, και με κάποια συγκατάβαση και ανοχή να κρίνει τις όποιες επεξηγηματικές ατέλειες διαπιστώσει. Η ευμένεια αυτή είναι απαραίτητη, γιατί είναι, όντως, ιδιαίτερα δύσκολη η ετυμολόγηση μιας γλώσσας, πολλώ μάλλον όταν αυτή είναι ένας συνθηματικός συντεχνιακός κώδικας, όπως τα *κουδαρίτικα*.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κώδικας

(της συνθηματικής γλώσσας «κουδαρίτικα»)

αβντάλλ(ι) το: τυρί ή μυζήθρα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «βδάλλω» (= αρμέγω – βυζαίνω, μυζώ) και «βδάλλων» (= γαλακτοκόμος), οπότε (α)βδάλλι ή αβντάλλι (= τυρί), ως γαλακτοκομικό προϊόν. Παρόμοια σε σημασία και τρόπο δημιουργίας είναι η λέξη «νταλλαμά(γ)κο» (β.λ.).

άγανα τα: καρφιά, ήλοι, «πηρόνια» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άγανον» (= τσάκνο).

αγκίδα η: θυγατέρα, κόρη – ετυμ. «αγκίδ(ι)» (β.λ.).

αγκίδ(ι) το: κορίτσι, κοπέλα – ετυμ. συμβολικά από το νέο Ελλ. «αγκίδα» (= αιχμηρό ξυλάκι σαν αγκάθι, σχίζα ξύλου) < αρχ. Ελλ. «ακίς», επειδή τα κορίτσια κεντρίζουν, σαν αγκίδες, τις καρδιές των παλληκαριών. Στα μαστοροχώρια της γειτονικής επαρχίας Βοΐου τη λένε και «πελεκούδα».

αγωγιάτες οι: πόδια, «καλαμίδια» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «άγω» > αγωγιάτης – σχόλιο: πολύ επιτυχής παρομοίωση.

αδράτ(ι) το: καρβέλι ψωμιού – ετυμ. Ελλ. «δράττω» (= αδράζω, πιάνω με το χέρι) > άδραγμα > αδράτι, επειδή όπως είναι μορφοποιημένο αδράζεται με το χέρι.

ακράνιαστος-η-ο: απλήρωτος, αχρήματος – ετυμ. «κράνια» (β.λ.).

αλαγουδευτος-η-ο: 1) αναρραβώνιαστος, 2) ανύπανδρος – ετυμ. «λαγουδεμένος» (β.λ.).

αλέθω: 1) αποπατώ, χέζω, 2) αερολογώ, φλυαρώ, 3) περιπαίζω, κοροϊδεύω – ετυμ. Ελλ. λέξη – σχόλιο: συμβολική εξομοίωση εννοιών.

άλεσμα το: 1) περιπτώματα, αποπατήματα, 2) εμπαιγμός, περιγέλασμα – ετυμ. «αλέθω» (β.λ.).

αλεστούρ(ι) το: απόπατος, αποχωρητήριο, «κριτσέλ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «αλέθω» (β.λ.). Και στα σώπικα, δηλ. στο συνθηματικό γλωσσάρι των βαρελάδων, λένε, κατά το ίδιο σκεπτικό, «μύλιαρ(η)ς» (= αποχωρητήριο), «μυλιάζω» (= χέζω) και «μυλιές» (= σκατά), από την Ελλ. λέξη «μύλος», στον οποίο αλέθουν τα σιτηρά.

αλλοιώτ(ι)κος-ια-ο: αόριστα κάποιος άλλος ή κάτι διαφορετικό ή κάτι πονηρό –
ετυμ. Ελλ. «άλλος» > αλλοιώτικος.

αλούπες οι: και **αλ(ε)πουμάτες** – χρυσά νομίσματα, χρυσές λίρες, «γκάλμπινες»
(β.λ.) – ετυμ. νέο Ελλ. «αλούπα» (= αλεπού, αλώπηξ), επειδή τα χρυσά νομίσματα
γυαλίζουν, όπως τα μάτια της αλεπούς κατά τη νύχτα.

αμαλλία η: αγνάφαλλο μάλλινο σκέπασμα για ύπνο, (π.χ. σάγισμα, κουβέρτα), «στείρα»
(β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μαλλός» (= μαλλί, πόκος, γνάφαλλο) > αμαλλία (= χωρίς
φλόκους).

αμουτσούνιαστος-η-ο: είτε **αματσούνιαστος-η-ο** – αφίλητος – ετυμ. Ελλ. «μουτσου-
νιάζω» (β.λ.).

αμπέτ(ι) το: μεσημέρι, «μακρύς» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αμπέτομαι» (= ξεπετώ, ξε-
πετάζομαι) > αμπέτι (= η αναπέταση στην υψηλότερη θέση) – σχόλιο: πραγματι-
το μεσημέρι ο ήλιος μεσουρανεύει είτε μεσημβριάζει, γι' αυτό το έλεγαν αρχ. Ελλ.
«ήμαρ σταθερόν».

απαλό το: ελαιόλαδο – ετυμ. Ελλ. «απαλό» (= μαλακό), λόγω της απαλής υφής του
λαδιού.

απαλούδ(ι) το: βούτυρο – ετυμ. Ελλ. «απαλό» (β.λ.).

άρατς-μάρατς: επίκληση (προς τα καλά πνεύματα, δαιμόνια, Θεούς) που φωνάζει ο
πρωτομάστορας όταν ολοκληρώνεται η οικοδομή και τοποθετείται η κορωνίδα
στη στέγη – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αράομαι» (= προσεύχομαι, παρακαλώ, εύχομαι, επι-
καλούμαι).

αρβανίτσες οι: **1)** χρυσά νομίσματα, χρυσές λίρες – ετυμ. Ελλ. αντί του σωστού *αυ-*
ρανίτσες > αρβανίτσες (= χρυσά νομισμάτια, Λατ. *aureoli*) < αρχ. Ελλ. το «*αύρον*»
(= χρυσός, χρυσίον, Λατ. *aurum*), **2)** καρύδια – ετυμ. αντί του σωστού «*αρρ-*
βα(λα)νίτσες» (= βάλανοι της καρυδιάς, δηλ. καρύδια), από το Αλβ. *ARRË-A* (= κα-
ρυδιά – καρύδι).

αρκάτος ο: μάστορας ενταγμένος σε παρέα αλλά χωρίς να έχει φορτηγό ζώο – αντί-
θετο «ντεσσέρ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *ARCUS* (= τόξο) > Ελλ. «αρκάτος» (= ψι-
λός, βυζαντινός τοξότης στρατιώτης όχι έφιππος, αλλά πεζοπόρος).

αρκούδα η: όποιος έχει ελεγκτική εξουσία στη δουλειά του κτίστη, π.χ. μηχανικός,
κρατικός υπάλληλος, κ.λπ. – ετυμ. Ελλ. λέξη, με προφανή ταύτιση της αρκούδας
με την εξουσία.

άρμενα τα: το σύνολο της σκευής του μάστορα, ήτοι εργαλεία και ρούχα – ετυμ.
αρχ. Ελλ. τα «*άρμενα*» (= ιστία και σχοινιά πλοίου – χειρουργικά εργαλεία – σύ-
νεργα, συσκευές, εργαλεία).

ασαβάνωτος-η-ο: άκρυπτος – ετυμ. «σαβανώνω» (β.λ.).

ασπρούδ(ι) το: γάλα, «μπέλος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «άσπρος», λόγω του λευκού χρώματος.

αφουράδιαστος-η-ο: άφτιαχτος – ετυμ. «φουραδιάζω» (β.λ.).

B

βαιτσιούλ(ι) το: και **βαιτσιόπ(ου)λο** – παράθυρο, μικρό κούφωμα – ετυμ. «βαίτσιω» (β.λ.).

βαίτσιο το: τυρί – ετυμ. «βαίτσιω» (β.λ.), επειδή είναι κουφωτό, δηλ. γεμάτο κοιλότητες, κατά την ίδια ακριβώς έννοια που λένε «γκαβριάνος» (β.λ.) και «γκαβό» (β.λ.).

βαίτσιω η: κούφωμα, θύρα, πόρτα – ετυμ. Ελλ. «βαίνω» (= μπαίνω) > βαίτσιω (= έμβαση, μπασίδι).

βαλάνια τα: βόλια, σφαίρες του όπλου – ετυμ. νέο Ελλ. «βαλάνια» (= ο καρπός της δρυός) – σχόλιο: συμβολικά λόγω του στρογγυλού σχήματος.

βαριά η: οκά, βαρίδι μιας οκάς, τα σταθμά μιας οκάς (παλιά μονάδα βάρους, Τουρκ. *okka*) – ετυμ. Ελλ. «βάρος» > βαριά. Και στα αλειφιάτικα, δηλ. στη γλώσσα των κασιτερωτών, ομοίως «βαριά» λένε την οκά.

βελιόγκ(ι)κο το: **1)** το σαββατιάτικο φίλημα των μαστόρων από τα αφεντικά, «σαββατιάτ(ι)κο» (β.λ.). **2)** εβραϊκό, των Εβραίων, π.χ. το εβραϊκό Σάββατο ή το εβραϊκό Πάσχα – ετυμ. «Βελιόγκος» (β.λ.).

Βελιόγκος ο: **1)** Εβραίος, «Ζαφείρ(η)ς» (β.λ.), **2)** φιλάργυρος, τσιγκούνης – ετυμ. παλ. Σλ. *VbLOGA* (= χρηματική αμοιβή, συναλλαγή, κέρδος, κατάθεση, δανεισμός, τόκος), και είναι γνωστό ότι με αυτά ασχολούνταν οι Εβραίοι

βίζιος ο: η παρατήρηση, το βλέπειν, η όραση – ετυμ. «β(ι)ζιώνω» (β.λ.) και Λατ. *VISUS* (= όραση, το βλέπειν).

β(ι)ζιώνω: βλέπω, παρατηρώ, δέρκομαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «(F)ίδω» και Λατ. *VIDEO* (= ορώ, βλέπω) > Αλβ. *vëzhgoj* (= παρατηρώ, κατασκοπεύω, ερευνώ).

βλαστάρ(ι) το: αδελφός – ετυμ. «βλαστός» > βλαστάρι – σχόλιο: σωστή παρομοίωση με τους βλαστούς δένδρου.

βλαστάρω η: αδελφή – ετυμ. Ελλ. «βλαστάρι» (β.λ.).

βολιώτ(η)ς ο: λάδι, «απαλό» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «έλαιον» (= λάδι, Λατ. *oleum* ή *olivum*, Ιταλ. *olio*) > ολιώτης ή (β)ολιώτης, αν βέβαια η λέξη δεν προήλθε από την πόλη «Βόλος», γιατί οι ταξιδεύοντες στην Θεσσαλία έφερναν το λάδι από τον Βόλο.

βούζιος ο: σιωπή, σκασμός, σίγηση – ετυμ. Ελλ. «βωβός» > βουβώνω > βουζιώνω > βούζιος (= αφωνία, σιγή).

βουζιώνω: σωπαίνω, σιωπώ – ετυμ. «βούζιος» (β.λ.).

βουρλή η: (νεότερη λέξη) η δραχμή, το νόμισμα του ελληνικού κράτους – ετυμ. νέο Ελλ. «βουρλή» (= τρελή), επειδή μετά την καθιέρωσή της ήταν ασταθής και είχε μεγάλες (τρελές) διακυμάνσεις στην αξία της.

Γ

γάππος ο: ο σάκκος με τα εργαλεία, συνέκδοχα η γρυμέα με τα «στράνια» (β.λ.) του μάστορα, ο φάσκωλος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «καπτύω» (= συρράπτω δέρματα) και «καπτύς» (= τεμάχιο δέρματος) > αμάρτυρο «κάπτυος σάκκος» ή απλώς «κάπτυος» (= σάκκος που είναι φτιαγμένος από συρραμμένα δέρματα) > κάππος ή γάππος (= δερμάτινος) – σχόλιο: ο σάκκος για τα σύνεργα γίνονταν παλιά, όπως και τώρα, από δέρμα, ώστε να μη σχίζεται από το βάρος και τις αιχμές των εργαλείων – Όμοιο και το «ζ(υ)γούρ(ι)» (β.λ.) – Δεν διαφαίνεται κάποια συσχέτιση με το νέο Ελλ. «γάτος» < Λατ. *CATTUS* (= αϊλουρος, γαλή).

γιακαλί το: συχνά και **γιακαλούλ(ι)** – **1)** το ταλαγάνι, δηλ. είδος κάππας, **2)** παρωνύμιο για τον κάτοικο του χωριού Ζέρμα (τώρα λέγεται Πλαγιά), επειδή ήσαν κατά κανόνα βοσκοί και συνήθιζαν να φορούν ταλαγάνι – ετυμ. Ιταλ. *GIACCA* (= σακάκι, πανωφόρι).

γίδες οι: **1)** οι πάμπολλοι αρμοί μεταξύ των λίθων μιάς τοιχοποιΐας – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αίξ» > αιγίδιον > γίδι ή γίδα – σχόλιο: επειδή στην τοιχοποιΐα οι αρμοί είναι αμέτρητοι, σαν τις γίδες κοπαδιού ή σαν τα άπειρα κύματα της θάλασσας που λέγονταν αρχ. Ελλ. «αίγες» – σχετ. «τσάπος» (β.λ.), **2)** μεγάλες ψείρες, οι οποίες, λένε, έχουν ουρά και κέρατα σαν τις γίδες. Με το ίδιο σκεπτικό, σε άλλα μαστοροχώρια πιο μακρινά λένε «κόζα» την ψείρα, από το Σλ. *koza* (= αίγα, γίδα).

γκαβές οι: δυνατό ξύλο, ισχυρά γρονθοκοπήματα, που λέγονται και τυφλές γροθιές – ετυμ. νέο Ελλ. «γκαβός» (= τυφλός, ο έχων κενές τις οφθαλμικές κοιλότητες, δηλ. αόμματος) < Λατ. *CAVUS* (= κοίλος, κενός), *CAVEA* (= κοίλωμα, ίσως και η ταφική κοιλότητα).

γκαβιάζομαι: **1)** αποθνήσκω, **2)** σκοτώνομαι από πέσιμο ή δαρμό, **3)** κτυπιέμαι, δέρνομαι – ετυμ. «γκαβιάζω» (β.λ.).

γκαβιάζω: **1)** σκοτώνω, **2)** κτυπώ μέχρι θανάτου – ετυμ. «γκαβές» (β.λ.).

γκάβιασμα το: **1)** σκοτωμός, **2)** δαρμός – ετυμ. «γκαβιάζω» (β.λ.).

γκαβό το: είτε **γκαβρί** – το τυρί – ετυμ. «γκαβριάνος» (β.λ.).

γκαβριάνος ο: το τυρί – ετυμ. Λατ. *CAVUS* (= κοίλος, κενός) > Αλβ. *GAVRA* και *GAVER* (= κούφωμα, κοιλότητα, Ρουμ. *gaura*) > γκαβριάνος ή γκαβό (= κουφωτό) – σχόλιο: επειδή το τυρί είναι γεμάτο κοιλότητες, με την ίδια έννοια που λέγεται και το «βαίτσιο» (β.λ.).

γκαβαγκέλω η: ξινή μυζήθρα, κοινώς γκίζα – ετυμ. συμφυρμός των «γκαβό» (β.λ.) και «γκέλω» (β.λ.).

γκαλέμ(η)ς ο: και το θηλυκό η **γκαλέμω** – **1)** μεγάλος, τρανός, επίσημος, «μαρόκος» (β.λ.), **2)** αξιωματούχος, προύχοντας, «ντούκανος» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *GOLEM* (= μέγανος).

γκαλέμ(η)ς-κούρ(η)ς ο: **1)** δεσπότης, μητροπολίτης, αρχιερέας, **2)** ο Πάπας, ο Πατριάρχης – ετυμ. «γκαλέμ(η)ς» (β.λ.) και Σλ. *KIURE* (= φραγκοπαπάς, ιερέας, Γαλλ. *curé*) < Λατ. *curo* (= φροντίζω, επιμελούμαι). Σχετικό και το «κούρκαυρας» (β.λ.). Συνήθως λένε «ντούκανος τσιατούρ(η)ς» (β.λ.).

γκάλια τα: μάτια, οφθαλμοί – ετυμ. από το τοπικό «γκαλίζω» (= ανοίγω ορθάνοιχτα τα μάτια) < αντί του σωστού «καρίζω», κατά το κοινώς λεγόμενο «έχω τα μάτια μου γαρίδα», εκ του αρχ. Ελλ. «καρίς» (= γαρίδα), με τροπή του Ρ σε Λ.

γκαλίνα η: κότα, όρνιθα – ετυμ. Λατ. *GALLINA* (= όρνιθα, αλεκτορίς).

γκάλμπ(ι)νες οι: χρυσές λίρες, χρυσά νομίσματα – ετυμ. Λατ. *GALBINUS* (= κίτρινος), από το γυαλιστερό κίτρινο χρώμα του χρυσού.

γκαμπέτσω η: πέος, ανδρικό μόριο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «γαμέτης» (= αυτός που βινεί, ο άνδρας) > γκαμπέτσω (= το μόριο του γαμέτη).

γκαντένες οι: ψείρες, «τζάφες» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *GAD* ή *GADINA* (= ζώφιο, μικρό έντομο, μαμμούνι).

γκαντένος ο: είτε **γκαντέμος** – τοίχος, τοιχοποιία – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κατά» + «δέμω» (= κτίζω, οικοδομώ) > καδδέμος > γκαντέμος (= κτισμένος πλήρως). Άλλως από τα Αλβ. *godinë-a* (= κτίριο, οίκημα) και *godit* (= κτίζω, τοιχοδομώ).

γκαντ(ι)νεύω: κτίζω τοίχο, τοιχοδομώ – ετυμ. «γκαντένος» (β.λ.).

(γ)καστέλ(ι) το: βρακί, αναξυρίδα, σκελέα, συντρόφι – ετυμ. παλ. Σλ. *GAŠTI* (= σαράβαρα, δηλ. οι μακριές και πλατιές βράκες των Ασιατών) και Βουλγ. *GAŠTI* (= σκελέα, βρακί) > υποκορ. (γ)καστέλ(ι).

γκατζιάς ο: συχνά και **γκάτζιος** – ο ιδιοκτήτης του σπιτιού το οποίο κτίζουν οι μαστόροι, το αφεντικό – ετυμ. Σερβ. *GAZDA* (= άρχοντας, αφέντης) και Ρουμ. *GAZDĂ* (= οικοδεσπότης, αμφιτρώνας, ο φιλοξενών).

γκατζιέρω η: και σπανίως **γκάτζιω** – κοιλιά, η κοιλιακή χώρα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «γαστήρ» (= κοιλιά) > γαστέρα > γαστέρω > γκατζιέρω.

(γ)κατζ(ι)νάρ(ι) το: γίδι γενικώς (κατσίκι, αίγα, τράγος) και κυρίως το ερίφιο – ετυμ. Τουρκ. *KEÇI* (= γίδι) > Αλβ. *KAC-I* (= αιγίδιον, κατσίκι).

- γκατζιουμένη η:** συχνά και **γκατζιούρω** – έγκυος, κυοφορούσα, γκαστρωμένη – ετυμ. «γκάτζιω» (β.λ.).
- γκατζιουμένος-η-ο:** θυμωμένος, μουτρωμένος, νευριασμένος – ετυμ. Ελλ. «γκατζιουμένη» (β.λ.), με την έννοια ότι είναι πλήρης θυμού, κατά τη δημώδη έκφραση: «με γκάστρωσες!», δηλ. με έσκασες.
- (γ)κατζιούρω η:** αίγα, γίδα – ετυμ. μεγεθ. του «(γ)κατζ(ι)νάρ(ι)» (β.λ.).
- γκάτζιω η:** **1)** γυναίκα του αφεντικού, η κυρά του σπιτιού – ετυμ. από το «γκατζιάς» (β.λ.) > Σερβ. *GAZDARICA* και Ρουμ. *GĂZDOĂIE* (= οικοδέσποινα), **2)** (σπανίως) η κοιλιά – ετυμ. «γκατζιέρω» (β.λ.).
- γκέλω η:** μυζήθρα, κοινώς γκίζα – ετυμ. Λατ. *GELU* (= κρύος – χιών), κατά σωστή προσομοίωση.
- γκήνεμα το:** **1)** κοίμιση, ύπνος, **2)** η ώρα του ύπνου, το νύχτωμα, το βράδιασμα – ετυμ. «γκηνεύω» (β.λ.).
- γκηνεύω:** αποκοιμιέμαι, κοιμούμαι – ετυμ. Ελλ. «γή» + «νεύω» (= κλίνω, γέρνω, γνέφω), οπότε γηνεύω ή γκηνεύω (= γέρνω το κεφάλι προς τη γη, νευστάζω), όπως ακριβώς αποκοιμιέται κάποιος.
- γκήνω η:** νύχτα, βράδι – ετυμ. «γκηνεύω» (β.λ.).
- γκητζνάρα η:** γαιδάρα – ετυμ. «γκητζνάρι» (β.λ.).
- γκητζνάρ(ι) το:** γάιδαρος, όνος, «σιαμπίρη(ς)» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «όνος» και «ονάριον» (= γομάρι). Επίσης «όνος» (= το ψάρι γάδος). Ο γάιδαρος όμως είναι ο όνος της στερεάς, της γης. Προς διάκριση των δύο όνων, έλεγαν «γης ονάρι» > γησ(ο)νάρι > γκησνάρι ή γκητζνάρι.
- γκντάμες οι:** και συχνά **γκντάνες** – μύξες, καταρροή, κόρυζα – ετυμ. Λατ. *GUTTA* (= σταγόνα, σταγμα, σταλαγματιά, σταγόνες σε ροή) και μόνο στον πληθυντικό *GUTTAN(T)IA* (= ροές) > γκ(ου)πτάνες > γκντάνες ή γκντάμες, κατά επιτυχή-στατή πάρομοίωση της καταρροής.
- γκόρος ο:** συχνά και **γκάρος** – **1)** κάτισχνο γέρικο βόδι, **2)** (μεταφ.) το σκληρό, στριφνό και άπαχο κρέας τέτοιου βοδιού – ετυμ. Σερβ. *GURAV* και Αλβ. *GORUC-I* (= γέρος κυρτός και ζαρωμένος από το γήρας) < αρχ. Ελλ. «γυρός» (= κυρτός, καμπύλος).
- γκουβερνήσιος ο:** μάστορας που είναι ενταγμένος σε παρέα με αρχηγό πρωτομάστορα – αντίθετο «μονόλ(υ)κος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κυβερνώ» (= διοικώ, Λατ. *gubernare*) > γκουβερνήσιος (= αυτός που τελεί υπό διοίκηση).
- γκουμμούτσ(ι) το:** κοψίδι, κέρμα κρέατος – ετυμ. Ελλ. «κόπτω» ή «κόσσω» > κόμμα > γκουμμούτσι, εδώ υποκοριστικώς.
- γκούμπσα η:** βαθύ πιάτο, γαβάθα, κούπα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κυμβιλίς» (= σκύφος,

κούπα, ποτήρι, κύπη) > κουμπιλίτσα > γκούμπιτσα ή γκούμτσα, σε συσχετισμό με το τοπικό «γκουμπλίτσα» (= μικρός ξύλινος κάδος).

γκρατσουνάρ(ι)κο το: σχολείο – ετυμ. νέο Ελλ. «γρατσουνώ», επειδή με την γραφίδα οι μαθητές γρατσουνούσαν (έγραφαν) σε μία λιθόπλακα ή σε ισιασμένη επιφάνεια άμμου.

γκρέμπος ο: πετρόκτιστος τοίχος, λιθόδημητη τοιχοποιία – ετυμ. παλ. Σλ. *GREBAN* (= απότομος, κρημνώδης, βραχώδης) και *GREBENJE* (= σειρά βράχων ή λίθων, ερίπνη) > νέο Ελλ. «γρέμπανος» (= σπιλάς, δηλ. υψηλός βράχος ακροθαλασσιάς) και Βλαχ. *GREBU* (= λιθότοιχος).

γνώσ(η) η: το άλας, το αλάτι – ετυμ. Ελλ. «γνώση», κατά επιτυχεστάτο συμβολισμό. Και στα αλειφιάτικα, δηλ. το συνθηματικό γλωσσάρι των κασσιτερωτών, ομοίως «γνώση» λέγεται το αλάτι.

γραίτζω η: είτε **γκραίνζω** – γριά, γιαγιά – ετυμ. αρχ. Ελλ. «γραία» (= γριά).

γραπώνω: **1)** αρπάζω, αδράχνω ξαφνικά, πιάνω απότομα, αρπάζω με τα νύχια, αγκιστρώνω και πιάνω κάτι, **2)** **γραπώνομαι** – φιλονικώ, πιάνομαι στα χέρια, κοινώς *αρπάζομαι* – ετυμ. Ιταλ. (AG) *GRAPPARE* (= αρπάζω, Σλ. *grabiti*, Γαλλ. *gripper*, Αγγλ. *grasp*), Σλ. *SGRABA* (= αρπάγη, χηλή), Αλβ. *GRABITJA* (= αρπαγή), όλα εκ του Λατ. *adripio* (*adrapio*) (= αναρπάζω).

γρίβας ο: το χιόνι – ετυμ. νέο Ελλ. «γρίβος» (= ψαρομάλλης, πολιός, γριζότριχος, Ιταλ. *grigio*, συχνά και ο υπόλευκος), εδώ λόγω της λευκοφανούς απόχρωσης που ταιριάζει με το χιόνι.

γυαλιά τα: μάτια, οφθαλμοί, «γκάλια» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «ύαλος» > γυαλιά – σχόλιο: συμβολική ταύτιση με τα ματογυαλιά.

γυαλίζω: βλέπω, παρατηρώ – ετυμ. «γυαλιά» (β.λ.).

δένδρος ο: γαμβρός, νυμφίος – ετυμ. Ελλ. λέξη, που λέγεται συμβολικά λόγω της ευθυτενούς κορμοστασιάς.

Δέξ(ι)κο το: συχνά και **Δέξιο** – **1)** το ελληνικό κράτος, η Ελλάδα, **2)** ελληνικό, εξ Ελλάδος – ετυμ. «Δέξιος» (β.λ.).

Δέξιος ο: **1)** ο Έλληνας, **2)** ο ορθόδοξος χριστιανός που σταυροκοπιέται με το δεξί χέρι – ετυμ. Ελλ. «δέξιος» (= ευνοϊκός, δεξιόχειρας, καλός). Αντίθετο «Ζέρβος» (β.λ.).

διγκράνια τα: είτε **λιγκράνια** – τα χέρια, «κλωνάρι» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «δίκρανον» (= το γνωστό δίχαλο εργαλείο με το οποίο συλλέγουν ή γυρίζουν άχυρο και χόρτο), κατά επιτυχήσστατη προσομοίωση.

διώχνω η: η ημέρα του μισεμού, κατά την οποία αναχωρούσαν οι κτίστες απ' το χωριό τους για εργασία στην ξενιτιά – ετυμ. Ελλ. «διώχνω» (= απομακρύνω κάποιον από έναν τόπο).

Z

Ζαφείρ(η)ς ο: Εβραίος, «Βελιόγκος» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σάπφειρος» > νέο Ελλ. «ζαφείρι» (= πολύτιμος λίθος κυανούς και χρυσιζων, Λατ. *saphirus*, παλ. Σλ. *SAFIRb*), επειδή με πολύτιμους λίθους, δανεισμούς χρημάτων και τοκογλυφίες ασχολούνταν οι Εβραίοι.

ζαφίρ(η)ς ο: και συχνά **σαφίρ(η)ς** – μυς, ποντίκι, αρουραίος – ετυμ. παρέφθαρται με απότμηση από το Τουρκ. *MISAFIR* (= επισκέπτης μουσαφίρης), γιατί ο ποντικός είναι ο ακάλεστος επισκέπτης του σπιτιού. Σχετική η λαϊκή φράση: «το σπίτι έχει μουσαφίρ(η)», δηλ. υπάρχει ποντικός στο σπίτι.

ζγκαρβέλια τα: βυζιά, στήθη, «στεινάρι» (β.λ.) – ετυμ. από το νέο Ελλ. «καρβέλια», κατά επιτυχή παρομοίωση, λόγω σχήματος.

ζέζα η: κάππα, ταλαγάνι – ετυμ. Αλβ. *ZEZË-A* (= η μαύρη χρώση, το μελανό χρώμα), διότι οι ποιμενικές κάππες ήσαν μαυρόχρωμες.

Ζέρβ(ι)κο το: και το **Ζέρβιο** – 1) το τουρκικό κράτος, η Τουρκία, 2) τούρκικο, από την Τουρκία – ετυμ. «Ζέρβος» (β.λ.).

Ζέρβος ο: συχνά και **Ζέρβιος** – 1) Τούρκος, 2) μουσουλμάνος – ετυμ. νέο Ελλ. «ζερβος» (= ζαβός, κακός, αριστερόχειρας), σε αντίθεση με το «Δέξιος» (β.λ.).

ζίντω η: ζημία, βλάβη – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σίνομαι» (= βλάπτω, ζημιώ) και «σίντωρ» (= ο κατασπαράττων, ο καταφθείρων) > σίντω ή ζίντω (= βλάβη).

ζιούπαινα η: πίττα – ετυμ. α) Ελλ. «Ζεύς», «Θεός» (= Δίας, Λατ. *zeus, deus*) και Λατ. *PANIS* (= άρτος, Ιταλ. *pane*, Γαλλ. *pain*, Βλαχ. *păine*). Εξ αυτών «ζιούπαινα» (= θεϊκός άρτος, π.χ. θεόψωμο, χριστόψωμο, βασιλόπιττα, Σλ. *bogonica*) – σχόλιο: η πίττα ήταν ανέκαθεν εκλεκτό έδεσμα, προσφερόμενο στους θεούς κατά τις διάφορες τελετές, ενώ οι θνητοί έτρωγαν ψώμον άρτου. Η ύπαρξη στο σώμα της λέξης του θέματος *παινα* (= *païne* = άρτος) σαφώς και προδιαθέτει υπέρ τούτης της εξήγησης, β) αναπαραγωγή του αρχ. Ελλ. «ναστός πλακούς» (= πατητή πίττα, Λατ. *placenta*), εκ του νέο Ελλ. «ζιουπώ» (= πιέζω, ζουλώ, αρχ. Ελλ. «νάπτω»), οπό-

τε «ζιούπαινα» (= ζυμαρόπιττα, ζουλιχτή πίττα, πλακούντιο), **γ)** ίσως από το Σλ. *ZUPAN* (= άρχοντας) > ζιούπαινα (= αρχόντισσα), γιατί η πίττα θεωρούνταν πλούσιο και αρχοντικό φαγητό, κατά πως και Βουλγ. *BAN* (= αρχηγός, ηγεμόνας) και *BANICA* (= πίττα).

ζ(υ)γούρ(ι) το: ο σάκκος για τα εργαλεία, κατ'επέκταση η γρυμέα με τα ρούχα του μάστορα – ετυμ. Ελλ. «ζυγούρι» (= διετές πρόβατο, η εξ αυτού προβειά). Εξ αυτού «ζυγούριον σακκίον» ή απλώς «ζυγούρι» (= σάκκος από προβειά) – σχόλιο: ο σάκκος με τα σύνεργα κατασκευάζονταν παλιά από γερά υλικά, π.χ. δέρματα, για να μη καταστρέφεται εύκολα από το βάρος και τις αιχμές των εργαλείων – σχετ. «γάππος» (β.λ.), με την ίδια έννοια.

ζ(υ)μπήλια τα: μαραγκοί, ξυλουργοί, «φουραδιάρ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «συν» + «πέλω» (= είμαι, ευρίσκομαι εν κινήσει, υπάρχω) > συμπέλω > συμπήλια ή ζυμπήλια (= συνοδοιπόροι, συνάδελφοι, σύντροφοι) – σχόλιο: οι ξυλουργοί και οι κτίστες ταξίδευαν μαζί, σε χωριστές όμως συντεχνίες, και συνεργάζονταν στις κατασκευές.

θόδωρος ο: είτε η **θοδώρα** ή **θόδω** – τσίπουρο, ρακή – ετυμ. Ελλ. «θεός» και «δώρο», επειδή το τσίπουρο και το κρασί θεωρούνταν δώρα Θεού (Διόνυσος ή Βάκχος).

ιάκιος ο: φυλακή, δεσμωτήριο – ετυμ. λέξη Ελλ. κατά επιτυχή συμβολισμό.

καλαμίδα τα: πόδια, «αγωγιάτες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κάλαμος».

καλιάρ(ι) το: το κριθάρι ως τροφή των υποζυγίων, αρχ. Ελλ. «ακοστή» – ετυμ. Λατ. *CAVALLUS* (= ίππος, Αλβ. *kalj-i*, Ρουμ. *cal*, Βλαχ. *calu*) > καλιάρι (= τροφή ίππων), δηλ. κριθάρι.

- καλο(γ)ερεύω:** συνήθως **καλογέρεψε** – νύχτωσε, βράδιασε – ετυμ. «καλόγερος» (β.λ.).
- καλό(γ)ερος ο:** βράδι, νύχτα – ετυμ. Ελλ. λέξη – σχόλιο: το μαύρο σκοτάδι αντιστοιχείται εδώ με το μαύρο ράσο του καλόγερου.
- καλόγρια η:** **1)** (παλιά) ξύλινο παγούρι, **2)** (τώρα) φιάλη, μπουκάλι – ετυμ. αμάρτυρο αρχ. Ελλ. «καλογραία» (= ξυλοπάγουρο), από τις λέξεις «κάλον» (= ξύλο) και «γραία» = «πάγουρος» (= παγουρομάνα, μέγας κάβουρας) > νέο Ελλ. «παγούρι» (= φορητό υδροδοχείο, κυρίως των στρατιωτών).
- καλούδ(ι) το:** πηλόχωμα, αλλά και το πηλοκονίαμα που γίνεται από αυτό – ετυμ. «κάλω» (β.λ.) > Σερβ. *KAL* (= πηλός, λάσπη, Λατ. *lutum*).
- κάλω η:** **1)** λάσπη, πηλοκονίαμα, «μπλάτσω» (β.λ.), **2)** ασβεστοκονίαμα, ασβέστη, «μπλιόκω» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *CALX [calcis]* (= κονία, άσβεστος) > παλ. Σλ. *KALB* (= πηλός).
- καννάβω η:** οκνηρία, ραστώνη, αταραξία – ετυμ. Ελλ. «κάνναβις» (= ναρκωτικό φυτό, το κοινώς λεγόμενο χασίσι) – σχόλιο: επειδή οι καπνίζοντες κάνναβη ναρκώνονται και γι' αυτό είναι ακαμάτες.
- καργιεύω:** κλάνω, πέρδομαι – ετυμ. «κάργιος» (β.λ.).
- κάργιος ο:** πορδή – ετυμ. νέο Ελλ. «κάργια» (= κεράκι, Τουρκ. *karga*), ηχοποίητη λέξη από τον ήχο «καρ-καρ» – σχόλιο: συσχέτιση με το κρώξιμο των κορακιών.
- καρδοβότανο το:** άρτος, ψωμί, «μάνκος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, ειπωμένη με την έννοια «καρδιάς βοτάνι», όπου καρδιά εννοούν την κοιλιά, όπως συχνά έλεγαν και οι αρχαιοέλληνες.
- καρόφ(υ)λλα τα:** **1)** επιστολές, γράμματα, κόλλες, έγγραφα – ετυμ. Ελλ. αντί του σωστού «καλόφυλλον» (= ξυλόφυλλο), όπως είναι ο «χάρτης», ο «πάπυρος», η «βίβλος» από το αρχ. Ελλ. «κάλον» (= ξύλο), με τροπή του Λ σε Ρ, **2)** χρήματα σε χαρτονομίσματα, λεφτά, «μάπες» (β.λ.) – ετυμ. συμβολικά από το Ελλ. «καρυόφυλλο» (= φύλλο καρυδιάς), κατά τον τρόπο που λένε και «πλατανόφ(υ)λλα» (β.λ.) και «τσιάτσια» (β.λ.).
- καρυά η:** τζαμί, μιναρές – ετυμ. αρχ. Ελλ. «καρύα» (= καρυδιά), επειδή η καρυδιά είναι πανύψηλο δένδρο, όπως και το τζαμί.
- κατούρω η:** βρύση, κρήνη – ετυμ. Ελλ. «κατουρώ», κατά επιτυχή συμβολισμό.
- κατσάλ(ι) το:** **1)** σκυλί, σκυλάκι – ετυμ. Λατ. *CATELLUS* (= κυνίσκος, κουτάβι, Ρουμ. *cațel*), **2)** πανέξυπνος, πονηρός, τετραπέρατος – ετυμ. Λατ. *CATTUS* (= αϊλουρος – γαλή, γάτα), κατά το κοινώς λεγόμενο «είναι γάτα», και ενδεχομένως από το Τουρκ. *sakal* (= θως, τσακάλι), με ανασυλλαβισμό, κατά την κοινή φράση «είναι τσακάλι».

καψάλα η: γρήγορη φυγή, εσπευσμένη αναχώρηση – ετυμ. «καψαλίζω» (β.λ.).

καψάλ(ι)σμα το: η γρήγορη φυγή – ετυμ. «καψαλίζω» (β.λ.).

καψαλίζω: και **καψαλνώ** – πάραυτα φεύγω, εσπευσμένα αναχωρώ, κοινώς γίνομαι καπνός – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κάπος» (= πνεύμα), «κάπυς» (= ψυχή), «καπύω» (= εκπνέω), «καπνός», συν το «σαλεύω» (= κινούμαι, τaráσσω, κουνώ). Εξ αυτών καπ(υ)σαλεύω > καψαλνώ ή καψαλίζω (= κινούμαι σαν πνεύμα, σαν καπνός, σαν άνεμος). Υστερεί η ερμηνεία από το νέο Ελλ. «καψαλίζω» (= 'καίω, επιφανειακά καίω, κοινώς τσουρουφλίζω).

καψοκάρ(υ)δια τα: και συχνά **καυτηρά** – κρόμμου, κρεμμύδια ή σκόρδα – ετυμ. Ελλ. «καψοκάρυδα» – σχόλιο: συμβολική λέξη, επειδή τα κρεμμύδια είναι καυτερά και στρογγυλά σαν καρύδια.

κημέρ(ι) το: συνήθως τα **κημέρια** – αψιδόλιθοι, τοξόλιθοι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κάμπτω» > καμάρα (= αψίδα, Λατ. *camera*, Τουρκ. *kemer*) > καμέρια ή κημέρια.

κηνέφ(η)ς ο: λαγός ή κουνέλι – ετυμ. αρχ. Ελλ. τον «κεκήνα» (= λαγόν) > υποκορ. αμάρτυρο αρχ. Ελλ. «κεκηνέφιον» (= λαγουδάκι).

κηρασοβήτ(η)ς ο: φρουρός, χωροφύλακας – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κῆρ» (= θεά του θανάτου, θάνατος, κακή μοίρα, δυστύχημα, καταστροφή, συμφορά, όλεθρος) και «σοβώ» (= εκφοβώ, τρομάζω, αποδιώχνω, προγγίζω). Εξ αυτών κηρασοβήτης (= κηραμύντης, αλεξίκακος, αλεξίμορος), δηλ. αυτός που αποδιώχνει την συμφορά, όπως ο χωροφύλακας – σχετ. «οικοσπεντάρης» (β.λ.).

κιούρω η: 1) γιορτή, Κυριακή, 2) ναός, εκκλησία – ετυμ. Ελλ. «κυρίου ημέρα» ή «κυριακή ημέρα» (= ημέρα του Κυρίου, του Θεού) και «κυρίου δώμα» ή «κυριακόν δώμα» (= οίκος του Κυρίου, του Θεού), εξού Σερβ. *crkva*, Βουλγ. *CbRKVA*, Αγγλ. *church*, Γερμ. *Kirche* – σχόλιο: γιορτή και εκκλησία ήσαν έννοιες αλληλένδετες.

κλέρος ο: γέρος απεριποίητος και πινερός – ετυμ. Ελλ. «κλερή» (= βόρβορος, ιλύς, ακαθαρσία) > κλέρος (= ολερός, βρώμικος, λερός), κατά πως λένουν και «βρωμόγέρος».

κλέρω η: γριά απεριποίητη και βρώμικη – ετυμ. «κλέρος» (β.λ.).

κλωνάρ(ι) το: χέρι, βραχίων – ετυμ. Ελλ. λέξη, γίνεται εξομοίωση του χεριού με το κλωνάρι δένδρου.

κοκκινάδια τα: 1) κεραμίδια, 2) κεράσια – ετυμ. Ελλ. «κόκκινο» (= ερυθρό), λόγω του χρώματός των.

κοκκορόζος ο: το καλαμπόκι – ετυμ. Τουρκ. *KOKOROZ* (= αραβόσιτος, Σερβ. *kukuruz*), πιθανώς εκ του Ελλ. «κόκκος» (= σπειρί, Λατ. *coccum*) και «ρούσσο» (= ερυθρός, Λατ. *rossus*, Σλ. *rush*). Εξ αυτών η λέξη σημαίνει ερυθρόκοκκο, όπως και είναι.

κολονιάτες οι: η έμμηνη ρύση των γυναικών, η περίοδος, τα έμμηνα – ετυμ. Λατ. *COLO* (= ηθώ, στραγγίζω), κατά πως λένουν και «στράνια» (β.λ.).

κορνούτ(η)ς ο: βλαχοποιμένας, κτηνοτρόφος, βοσκός, «κούμπλος» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *CORNU* (= κέρατο) και *CORNUTUS* (= κεραός), εδώ με την έννοια του γιδοβοσκού.

κοσσύφια τα: σταφύλια, τσαμπιά – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κόσσυμβος» (= πλεξίδα ή τούφα μαλλιών τυλιγμένη στεφανωτά στην κορυφή της κεφαλής, φούντες ή αφέλειες μαλλιών) και «κόρυμβος» (= «κόσσυμβος», βότρυς κισσού, τσαμπί καρπών γενικώς). Επειδή η δύο λέξεις είναι ταυτόσημες, η έννοια «τσαμπιά» ή «βότρυς» μεταφέρθηκε εύκολα και στη λέξη «κόσσυμβος», εξού παρέφθαρται το παρόν λήμμα.

κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κα τα: τα γράμματα και γενικώς τα γραμμένα ψηφία, «μυρμηγκία» (β.λ.) – ετυμ. από το Ελλ. «κοτσιλοπόντικα» (= κόπρανα ποντικού), κατά προσομοίωση, διότι είναι αμφοτέρα μαύρα και μικρά, και σύμφωνα με την συνήθη φράση: «τά έγγραψες μικρά, σαν κοτσιλοπόντικα».

κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κος ο: είτε **κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κιάρ(η)ς** – δάσκαλος, «μυρμηγκιάρης» (β.λ.) – ετυμ. «κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κα» (β.λ.), επειδή ασχολείται με τα γράμματα.

κότσ(υ)φας ο: καλόγηρος, μοναχός, ιερέας, «μαυροσκούφ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κόσσυφος» (= το πουλί κοτσύφι), επειδή το ράσο που φορούν είναι μαύρο, όπως και το κοτσύφι.

κοτσ(υ)φίνα η: καλόγρια, παπαδιά – ετυμ. «κότσυφας» (β.λ.).

κοτσ(υ)φός(ου)λα τα: παπαδοπαίδια, τα τέκνα του ιερέα – ετυμ. «κότσυφας» (β.λ.).

κούδαρ(η)ς ο: και σπανίως **κούδας** – μάστορας, «τσιοκανάρ(η)ς» (β.λ.), τυκιστής, κτίστης της πέτρας – ετυμ. Λατ. *CUDO* [*cusum, cudere*] (= τύπτω, τυκίζω, σφυροκοπώ, κρούω, εκλεπτίζω σφυρηλατών), επειδή ο κτίστης σφυρηλατεί τις πέτρες – σχετ. «κούσιος» (β.λ.).

κουδαρίνα η: η γυναίκα του κτίστη – ετυμ. «κούδαρης» (β.λ.)

κουδαρίτ(ι)κα τα: και **μαστόρ(ι)κα** – η συνθηματική γλώσσα των πετράδων μαστόρων – ετυμ. «κούδαρης» (β.λ.).

κουδαρομάνα η: 1) ο πρωτομάστορας, 2) τόπος που βγάζει κτιστάδες μαστόρους – ετυμ. «κούδαρης» (β.λ.) και «μάνα» (= μητέρα).

κουδαρόπ(ου)λο το: και το **κουδαρούλ(ι)** – 1) το παιδί του μάστορα, 2) νεαρό μαστορόπουλο – ετυμ. «κούδαρης» (β.λ.).

κούκος ο: 1) μουεζίνης, χότζας, μουσουλμάνος ιεροδικαστής, 2) μουσουλμάνος αξιωματούχος και κυρίως ο σουλτάνος – ετυμ. Ελλ. «κούκος» (= το πουλί κούκος, αρχ. Ελλ. «κόκκυξ»), γιατί ο χότζας, ομοιότυπα σαν κούκος, από την κορυφή του μιναρέ καλεί τους πιστούς.

κούλ(η)δες οι: και οι **κούλιοι** – φλουριά, νομίσματα, χρυσίο, αργύρια – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κολεός» (= ασκός, θήκη, Λατ. *culeus*), επειδή τα φλουριά έμπαιναν σε βαλάντιο.

κουλουκάτσ(ι) το: σκαμνί, κάθισμα, καρέκλα – ετυμ. Ελλ. «κώλος» (= πρωκτός, Λατ. *culus*) και «κάτσι» < «έκατσα» (= εκάθισα).

κουμπαρούλ(ι) το: μικρού μεγέθους γωνιόλιθος, παραγκωνάρι, πελεκητές πέτρες για τις παραστάδες (λαμπαδιά, θυροστόμια) – ετυμ. Λατ. *COMPARO* (= συμβάλλω, συζεύγνυμι), από όπου το νέο Ελλ. «κουμπάρος» – σχόλιο: συμβολική λέξη, επειδή οι γωνιόλιθοι εμπλέκονται ανά δύο – σχετ. «σουφλιέρ(ι)» (β.λ.).

κούμπλος ο: βοσκός αιγοπροβάτων, κτηνοτρόφος, βλαχοποιμένας, «κορνούτης» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κομώ» (= φροντίζω, επιμελούμαι) και «μήλα» (= αιγοπρόβατα). Εξ αυτών ο «κομών μήλα» > κούμπλος (αντί του ορθού «μηλοκόμος»). Δεν φαίνεται συσχέτιση με το λαϊκό νέο Ελλ. «κούμπλο» (= ο καρπός της κορομηλιάς, Αλβ. *kumbulë*).

κουντό το: πρόγευμα, κολατσιό, μικρόγευμα – ετυμ. Ελλ. «κοντό» (= μικρό, βραχύ).

κουπί το: κουτάλι ή πηρούνι – ετυμ. Ελλ. «κώπη» (= κουπί, χερούλι), κατά επιτυχή συμβολισμό.

κουραμανήσιος ο: και σπάνια **κουραμαρήσιος** – κτίστης άτεχνος, παντελώς αδέξιος, κοινώς *κουλοχέρης* – ετυμ. Ελλ. παραφθορά αντί του ορθού «κουλαμαρήσιος» (= ο πᾶσχων κουλαμάρα), εκ των αρχ. Ελλ. «κυλλός» (= κουλός) και «μάρη» (= χέρι, Λατ. *manus*).

κούρκουρας ο: είτε **κούρκουλας** – ιερέας, παπάς, «κότσ(υ)φας» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *CURO* (= φροντίζω, επιμελούμαι) > Γαλλ. *cure* (= εφημέριος) > Σλ. *kiure* (= φραγκόπαπας), με emphaticκή δίπλωση. Σχετικό το «γκαλέμ(η)ς-κούρ(η)ς» (β.λ.).

κουρκουμπέτ(ι) το: **1)** κολοκύθα, κολοκυθάκι, π.χ. στη φράση: «ζιούπαινα με κουρκουμπέτ(ι)», δηλ. κολοκυθοπιττα, **2)** ευήθης, άμυαλος – ετυμ. Λατ. *CUCURBITA* (= κολοκύνθη).

κούρσ(ι) το: τμήμα τοίχου που κτίζουν το ένα κατόπιν του άλλου οι μαστόροι μέχρι να ολοκληρώσουν μία πλήρη στάθμη – ετυμ. Λατ. *CURSUS* (= δρόμος, φορά, επαναλαμβανόμενος γύρος διαδικασίας).

κούρτ(η)ς ο: υπέργηρος, γέροντας, παππούς που έγειρε από το βάρος των χρόνων, «σκαμάκος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κυρτός» (= γερτός, σκυφτός, καμπύλος) > Λατ. *curtus* (= κολοβός – σύντομος, Ρουμ. *scurt*, Γερμ. *kurz*).

κούρτω η: εσχατόγρια, γιαγιά προσκλινής, «σκαμάκω» (β.λ.) – ετυμ. «κούρτ(η)ς» (β.λ.).

κούσιος ο: συνήθως οι **κούσ(η)δες** – **1)** (παλιά) σιδηρουργός, σιδεράς, **2)** (τώρα) γύφτος σιδηρουργός, χαλκιάς, **3)** (σπανίως) κτίστης της πέτρας, τυκιστής, «κούδαρ(η)ς» (β.λ.), «τσιοκανάρ(η)ς» (β.λ.). Απ' εδώ προέρχεται και η λέξη «κιούσης» ή «γκιούσης», όπως λέγονταν παλιά ο πλανόδιος Ηπειρώτης κτίστης στην Στερεά Ελλάδα – ετυμ. Λατ. *CUDO* [*cusum*] (= τύπτω, σφυρηλατώ, τυκίζω), επειδή αμφό-

τεροι σφυρηλατούν – σχόλιο: εσφαλμένως νομίζεται ότι σημαίνει «εξάδελφος», από το ομόηχο «κουσιουρής» ή «κούσιος» (= εξάδελφος) της τοπικής γλώσσας.

κουτσουνούρ(ι) το: πρόβατο γενικώς (αρνί, προβατίνα, κριός) – ετυμ. νέο Ελλ. «κουτσουνούρα» (= αυτή που έχει μικρή ή κομμένη ουρά), γεγονός που πραγματολογικά μερικώς μόνον ισχύει, εκτός και εάν πολύ παλιά είχαν πρόβατα με κοντή ουρά. Και στα Τουρκ. *KOYUN* (= πρόβατο), *KOÇ* (= κριός) και *KUZU* (= αρνί).

κουτσουνούρω η: προβατίνα, όις – ετυμ. «κουτσουνούρ(ι)» (β.λ.).

κουτσούρα η: ξύλινο παγούρι για τη ρακή, «καλόγρια» (β.λ.) – ετυμ. νέο Ελλ. «κούτσουρο» (= τεμάχιο κορμού δένδρου).

κούτσουρα τα: ψέματα, χονδροειδείς ψευδολογίες, «μέτσ(ι)κο» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κόπτω» > κόψουρον > κούτσουρο (= τεμάχιο κορμού δένδρου, πρέμνο) – φράση: «ξηφλυάζει κούτσουρα», δηλ. λέγει χονδρά ψέματα – σχόλιο: κατά τη λαϊκή φράση: «κόβει ψέματα».

κούτσωρο το: 1) το μεσημέρι και κυρίως οι μετά τη μεσημβρία μικρές (κουτσές) ώρες, **2)** το μεσημβρινό κύριο γεύμα – ετυμ. Ελλ. «κουτσός» και «ώρα».

κούφιο το: οικοδομή, σπίτι, οικία – ετυμ. Ελλ. «κούφιο» (= κενό, κοίλο, εσωτερικά άδειο – σπήλαιο), κατά πολύ ταιριαχτή παρομοίωση. Με το ίδιο σκεπτικό και στα σώπικα, δηλ. στο συνθηματικό γλωσσάρι των βαρελάδων, λένε «κούφαλο» το σπίτι.

κούφια η: ναός, εκκλησία, «κιούρω» (β.λ.) – ετυμ. «κούφιο» (β.λ.).

κ(ου)φή η: χύτρα, κατσαρόλα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κύφος» (= κύπελλο, ποτήρι, σκύφος), με τροπή του Υ σε ΟΥ.

κ(ου)φό το: ζέον για αφεψήματα, μπρίκι για καφέ – ετυμ. «κουφή» (β.λ.).

κράνια τα: χρήματα, λεφτά, «μάπες» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κάρανον» (= κεφάλι) και «κράνος» (= περικεφαλαία) > καράνεα ή κράνεα > κράνια (= κεφάλια) – σχετ. «κρήνα» (β.λ.) – σχόλιο: επειδή όλα τα νομίσματα είχαν και έχουν επάνω τους σχεδιασμένο κάποιο κεφάλι.

κρανιάζω: 1) πληρώνω χρήματα – ετυμ. «κράνια» (β.λ.), **2)** δέρνω – ετυμ. «κρανιές» (β.λ.).

κρανιάρη η: βαλλάντιο, πουγκί, σακκούλι για χρήματα – ετυμ. «κράνια» (β.λ.).

κράνιασμα το: η πληρωμή χρημάτων – ετυμ. «κράνια» (β.λ.).

κρανιές οι: και οι **κρανίλες** – φόβος, φόβος από δαρμό ή ληστεία – ετυμ. Ελλ. «κρανέα» (= το δένδρο κρανιά) – σχόλιο: επειδή φοβόντουσαν την κρανίσια ράβδο με την οποία έδερναν. Άλλως από το παλ. Σλ. *KARANJE* (= ποινή, τιμωρία – μάλωμα, έρις) και *KARATI* (= πλήττω, κτυπώ).

κρανίζω: 1) φοβούμαι, εκφοβίζω, **2)** δέρνω – ετυμ. «κρανιές» (β.λ.), **3)** καταλαβαίνω, εννοώ – ετυμ. *κρήνα*» (β.λ.).

κρανίλας ο: φοβιτσιάρης, άτολμος – ετυμ. «κρανιές» (β.λ.).

κρανίλα η: φόβος, τρομάρα – ετυμ. «κρανιές» (β.λ.).

κρεμαντζούλια τα: αλάντες, λουκάνικα – ετυμ. Ελλ. «κρεμώ» > κρεμαστός > κρεμαστόυλι ή κρεμαντζούλι, γιατί τα λουκάνικα τα κρεμούσαν στον αέρα για να στεγνώσουν.

κρήνα η: κεφάλι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κάρα» και «κάρανον» ή «κάρηνον» (= κεφάλι) > κρήνα ή κρήνα.

κριτσέλ(η)ς ο: και το **κριτσέλ(ι)** – **1)** αποχωρητήριο, απόπατος, **2)** (σπανίως) πισινός, κώλος, πυγός – ετυμ. Ελλ. «κρίκος» > κρικέλι > κριτσέλι, επειδή οι πισινοί είναι στρογγυλοί και οι παλιοί απόπατοι είχαν κυκλική οπή, εν είδει κρίκου, στο δάπεδο. Στα αλειφιάτικα, δηλ. στο γλωσσάρι των κασιτερωτών, παρομοίως λέγεται «κρίκος» ή «κρικέλης» ο κώλος.

κρουμμύδ(ι) το: γενικώς ρολόγι, κυρίως το φορητό ωρολόγι με αλυσίδα – ετυμ. Ελλ. «κρόμμυσο» (= κρεμμύδι), συμβολικά λόγω του στρογγυλού σχήματος.

λαγιομούτσ(ου)νες οι: ελιές, «μαυρομμάτες» (β.λ.) – ετυμ. «λάγιος» (β.λ.), λόγω της μαύρης όψης τους.

λάγιος ο: ψημένος καφές, «σκρούμπος» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «Λάγιος» (= Αιγύπτιος, αράπης, ως υπηκόος του βασιλέα Πτολεμαίου Λάγου, Λατ. *Lageus*) > νέο Ελλ. «λάγιος» (= κελαινός, μαύρος, Αλβ. *laje*, Βλαχ. *laiu*), εδώ λόγω του μαύρου χρώματος του ψημένου καφέ.

λαγός ο: **1)** παιδί, τέκνο, **2)** μαστορόπουλο – ετυμ. συμβολικά από το Ελλ. «λαγός».

λαγούδεμα το: αρραβώνιασμα, παντρεία – ετυμ. Ελλ. «λαγός» > λαγούδεμα (= το ζευγάρι των λαγών), εδώ συμβολικά.

λαγουδεμένος-η-ο: **1)** αρραβωνιασμένος, λογοδοσμένος, **2)** παντρεμένος – ετυμ. «λαγούδεμα» (β.λ.).

λαγουδεύομαι: **1)** παντρεύομαι, **2)** παντρολογιέμαι – ετυμ. «λαγούδεμα» (β.λ.).

λαγούλια τα: και **λαγούδια** – **1)** μικρά αγόρια, **2)** μαστορόπουλα – ετυμ. «λαγός» (β.λ.).

λαγούσιω η: ράβδος, βακτηρία, ποιμενική ράβδος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «λαγώς» (= λαγός) και «λαγωβόλον» (= ράβδος ή κονταρόξυλο για να σκοτώνουν λαγούς) > νέο Ελλ. «λαγούσα».

- λάζος ο:** φορητό μαχαίρι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «λάζομαι» (= πιάνω, αδράζω) > λάζος (= εγχειρίδιο).
- λάτσ(η)ς ο:** συνήθως οι **λάτσ(η)δες – 1)** βόρβορος, ακαθαρσίες, λάσπες, αποπατήματα – ετυμ. Ελλ. «λάσπη» > Αλβ. *LLAC-I* (= λάσπη για κτίσιμο, κονίαμα), **2)** πονηροί, ψεύτες – ετυμ. Σλ. *LAČ* (= ψευτιά, ψεύδος), **3)** παρωνύμιο για τους κατοίκους του μαστοροχωριού *Πυρσόγιαννη*.
- λαψερή η:** φωτιά, φλόγα – ετυμ. Ελλ. «λάμπω» > λάμψη > λαψερή (= λαμπερή).
- λεμπενί το:** γάλα, «ασπρούδ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. παλαιό Τουρκ. *LEPEN* (= γάλα, Τουρκ. *süt*).
- λεπ(ι)νιώτ(η)ς ο:** ληστής, συμμορίτης κλέφτης, «μανάς» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «λέπω» ή «λεπίζω» (= ξεφλουδίζω, ξελεπίζω, γδέρνω), σύμφωνα με τη φράση: «με έγδα-ραν», που σημαίνει καταλήστευση. Ίσως και από τον ονομαστό κλέφτη Κώστα Λεπενιώτη (1785-1815) αδελφό του Καστανιώτη.
- λιόκια τα:** όρχεις, αρχείδια, «τσάκια» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *LOCI* (= τα αιδούα, δηλ. τα απόκρυφα μέρη) > Αλβ. *LOKJETË* (= αρχείδια).
- λιουπάρα η:** αγελάδα – ετυμ. Αλβ. *LOPË-A* (= αγελάδα).
- λιουπάρ(ι) το:** βόδι, βους – ετυμ. «λιουπάρα» (β.λ.).
- λιουπάρ(η)ς ο:** γελαδάρης, βουκόλος – ετυμ. Αλβ. *LOPAR-I* (= γελαδάρης).
- λουμάδα η:** πλάκα, σχιστόπλακα, λιθόπλακα για την επιστέγαση των οικιών – ετυμ. Σλ. *(U)LOMITI* (= σπάζω, θραύω, Βουλγ. *lomja*) > Σλ. *LOMb* (= τεμάχιο, κλάσμα) και Βουλγ. *LOMADA* (= τεμάχιο λιθόπλακας).
- λουμαδιάζω:** επικαλύπτω την στέγη με σχιστόπλακες, πλακιάζω την σκεπή – ετυμ. «λουμάδα» (β.λ.).
- λουσιώτ(η)ς ο:** νερό, ύδωρ, «ντιβόλ(ι)κο» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «λάπτω» > Αλβ. *LAPP* ή *LLUP* (= καταπίνω, βροχθίζω όπως ο σκύλος πίνει νερό, Βουλγ. *lapam*, Λατ. *glutit*, τοπικό «γλουπώνω») και Αλβ. *LLUPËS-I* (= καταβροχθιστής), όλες λέξεις ηχοποίητες. Εξ αυτών «λασιώτ(η)ς» ή «λουσιώτ(η)ς» (= λαπτόμενος, καταπινόμενος), δηλ. νερό ή υγρό. Η λέξη συνηθίζεται στα κείμενα N του Σαραντάπορου ποταμού μαστοροχώρια.
- λώθρες οι:** νομισμάτια, κέρματα, ψιλά χρήματα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ηλώ» (= καρφώνω ήλους) > νέο Ελλ. «λώθρα» (= η μυτερή άκρη των ήλων πετάλωσης που εξέχει ορθίως από την οπλή και ακολούθως κάμπτεται ή κόβεται από τον πεταλωτή), καθομοίωση προς τα αρχ. Ελλ. «οβελός» ή «οβολός», που ήσαν μικρές μεταλλικές βεργίτσες, σαν τους σημερινούς ήλους. Στα *σώπικα* και στα *αλειφιιάτικα*, δηλ. στα συνθηματικά γλωσσάρια των βαρελάδων και κασσιτερωτών, λένε «λωθρίζω» (= πληρώνω χρήματα).

μαγγούτ(ι) το: ντουφέκι, όπλο – ετυμ. Ελλ. «μάγγανο» και «μάγγανα» (= πολεμικές μηχανές των Βυζαντινών) > μαγγανέλο (= η μεσαιωνική λιθοβόλος μηχανή) > μαγγούτι (= μικρή πολεμική μηχανή, δηλ. όπλο), υποκοριστικώς.

μαγώζιω η: μεγάλη, τρανή, κυρίως επί προσώπων, π.χ. γριά – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μέγας» (= μέγας, τρανός, Λατ. *magnus*).

μακρονούρα η: 1) αλεπού, 2) γαλή, γάτα – ετυμ. Ελλ. επειδή έχουν μακριές ουρές.

μακρύς ο: 1) μεσημβρία, «αμπέτι» (β.λ.), 2) δρόμος, διαδρομή, στρατά, «τσιάπι» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή ο ήλιος το καταμεσήμερο στέκεται στο πιο μακρύ (υψηλό) σημείο του ουράνιου στερεώματος, και διότι ο δρόμος είναι όντως μακρύς.

μακώνω: 1) κλέβω, αρπάζω, 2) κρύβω – ετυμ. νέο Ελλ. «αμακώνω» (= παίρνω χωρίς να πληρώσω – αρπάζω, κλέβω) < Ιταλ. «*a massa*» (= άφθονα, πλουσιοπάροχα).

μαλάμω η: 1) η ώρα, αλλά και το ωρολόγι, 2) η ώρα που τελειώνει η εργασία – ετυμ. Ελλ. «μάλαμα» (= χρυσός) > μαλάμω (= χρυσή) – σχόλιο: συμβολική λέξη που δηλώνει την μεγάλη αξία που είχε παλιά το ωρολόγι και η ώρα τηςσχόλης.

μαλέτσ(ι)κο το: 1) μικρό παιδί, 2) πάραγιός, νεαρός βοηθός του μάστορα – ετυμ. Σλ. *MALKO* (= μωρό, μικρό, νήπιο), *MALIK* (= μικρός).

μανάς ο: συνήθως οι **μανάδες** – ληστής, κλέφτης, «λεπινιώτης» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *MANUS* (= χέρι), *MANUBIAE* (= λάφυρα, λεία), *MANUBIUS* (= λαφυραγωγός) > **μανάδες** (= αυτοί που βάζουν χέρι, δηλ. ληστές).

μάννεμα το: το φαγί, η εσθίαση, το τρώγειν – ετυμ. «μάννος» (β.λ.).

μάννεύω: τρώγω – ετυμ. «μάννος» (β.λ.) – σχετ. Λατ. *MANDO* (= φαγάς) και *MANDUCO* (= τρώγω).

μάννος ο: 1) φαγητό, τροφή, 2) ψωμί, «ξiάρχος» (β.λ.) – **πρόβειος μάννος** (= σταρένιο ψωμί) και **τράγειος μάννος** (= καλαμποκίσιος ή σύμμικτος άρτος) – ετυμ. Ελλ. «μάννα» (= άρτος, τροφή, Λατ. *panna*), λέξη σημιτικής προέλευσης.

μανούρα η: και το **μανούρ(ι)** – πέτρα κανονικού μεγέθους για κτίσιμο – ετυμ. Λατ. *MANUS* (= χέρι, αρχ. Ελλ. «μάρη») και *MANUARIA* (= αυτή που πιάνεται στο χέρι), επειδή οι πέτρες επίπονα δουλεύονται χειρωνακτικώς μία-μία, και επί πλέον τις ανέβαζαν στις σκαλωσιές χέρι-χέρι, δηλ. είχαν πολλή «μανούρα» (= δουλειά με το χέρι – δύσκολη χειρωνακτική δουλειά).

μάνταλο το: αιδοίο γυναίκας – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μάνδαλος» (= ζύγωθρο της θύρας), εδώ μεταφορικώς, επειδή, ως προστατευμένο, ήταν για τους κτίστες μανδαλωμένο.

μαντζάρω: χειρίζομαι εντέχνως, ασκώ τεχνηέντως χειρωνακτική τέχνη, κτίζω με μαστοριά, χειραγωγώ καλώς τη δουλειά – ετυμ. Ιταλ. *MANAGGIARE* και Βενέτ. *MANIZAR* (= χειραπτάζω, μαλάσσω, χειρίζω) < Λατ. *MANUS* (= χέρι).

μάπες οι: χαρτονομίσματα, χρήματα, «κράνια» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *MAPPA* (= οθόνη, τεμάχιο υφάσματος) > νέο Ελλ. «μάπα» (= πρόσωπο, όψη) – σχόλιο: τα χαρτονομίσματα είναι σαν μικρά οθόνια στα οποία πάντα απεικονίζεται κάποιο πρόσωπο.

μαρόκος-ω-ο: 1) μεγάλος, τρανός, επίσημος, «γκαλέμ(η)ς» (β.λ.), 2) (για αντικείμενα) μεγάλο, ογκώδες – ετυμ. Βλαχ. *MARE* (= μεγάλο, μέγα, Ρουμ. *mare*, Λατ. *magnum*) < συνεκδοχικά από την αιτιατική *MAREM* του Λατ. *mas* (= άρρεν, άρσιν, αρσενικό), με την έννοια «μέγας».

μάσιο το: αιδοίο γυναίκας – ετυμ. Ελλ. «μάσσω» (= ψηλαφώ, ψαχουλεύω) > μάσιο (= πασπατευτό), κατά τη λαϊκή έκφραση: «αυτή θέλει πασπάτεμα».

ματρακούκω η: φαλλός, ανδρικό μόριο – ετυμ. παρομοίωση προς τη σφύρα που λέγεται «ματρακάς» (Τουρκ.), όπως ακριβώς αγοραίως λένε το πέος και «τσιόκο», εκ του «τσιοκάν(ι)» (β.λ.).

μάτσεμα το: χέσιμο, αφόδευση – ετυμ. «ματσεύω» (β.λ.).

ματσέματα τα: (σπάνιος ο ενικός) περιπτώματα, κόπρανα – ετυμ. «ματσεύω» (β.λ.).

ματσευτάρ(ι) το: σκατό, σκωρ, στέργανος – ετυμ. «ματσεύω» (β.λ.).

ματσεύω: αποπατώ, αφοδεύω, «αλεθω» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *MACAM* (= λερώνω, βρωμίζω).

ματσούκα η: ο πήχυς, το μέτρο, «τσιουλέγκα» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *MAXUCA* ή *MAZUCA* (= ρόπαλο, κορύνη, Ιταλ. *mazza* ή *mazucco*).

μαυρίκω η: φακή – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αμαυρός» (= σκοτεινός, θαμπός) > μαύρος > μαυρίκω, γιατί η φακή είναι σκουρόχρωμη.

μαυροζούμ(ι) το: ο βρασμένος καφές, «λάγιος» (β.λ.), «σκρούμπος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, μεταφορικώς λόγω του μαύρου χρώματος.

μαυρομμάτες οι: οι ελιές, «λαγιομούτσ(ου)νες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, λόγω μελανού χρώματος. Και στα αλειφιάτικα, δηλ. τη γλώσσα των κασσιτερωτών, ομοίως «μαυρομμάτες» λένε τις ελιές.

μαυροσκούφ(η)ς ο: παπάς, καλόγηρος, «κότσ(υ)φας» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή φορούν μαύρο καλημαύχι (σκουφί).

μέκος ο: μαλθακός, τρυφερός, τρυφηλός, θηλυπρεπής, κίναιδος – ετυμ. Βουλγ. *MEKO* (= μαλακό, απαλό, ήπιο, αβρό).

μέλος ο: συνήθως οι **μέλ(η)δες** – ένστολος στρατιώτης ή χωροφύλακας, στρατονόμος – ετυμ. Λατ. *MILES* (= στρατιώτης) και *MILITES* (= στρατιώτες).

μετάξ(ι) το: **1)** χλόη, χορτάρι, **2)** φορβή, χόρτος, χιλός – ετυμ. Ελλ. λέξη συμβολικά λεγόμενη.

μέτσ(ι)κο το: ψέμα, ψεύδος – ετυμ. Σλ. *MECITI* και *MECTA* (= αίνιγμα, φαντασία, όνειρο, οππασία, δόλος, ψεύδος).

μολύβια τα: μήλα, αχλάδια, κυδώνια και λοιπά παρόμοια οπωρικά – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μολύβδιον» (= μολυβένιο βαρίδι), π.χ. το σφαίρωμα ή αντίβαρο του στατήρα (ζυγαριάς), εδώ συμβολικά, λόγω του σφαιρικού σχήματος.

μονόλ(υ)κος ο: μάστορας που εργάζεται μόνος του και δεν ανήκει σε παρέα διοικούμενη από πρωτομάστορα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μονόλυκος» (= μονοδίαιτος ή μονιάς λύκος), κατά ταιριαχτή παρομοίωση – το αντίθετο είναι «γκουβερνήσιος» (β.λ.).

μούκα η: νύφη, η νύφη ως σύζυγος ενός εκ των αγοριών του αφεντικού – ετυμ. από το τοπικό «μούκα» (= άλαλη, αμίλητη, βωβή) < αρχ. Ελλ. «μυκός» (= άφωνος, βουβός, Ιταλ. *moscio*), επειδή οι νύφες στέκονταν αμίλητες μπροστά στον αφέντη νοικοκύρη.

μουτζούρ(η)ς ο: και ο **μαυρομούτσ(ου)νος** – φούρνος, ιπνός, κλίβανος – ετυμ. νέο Ελλ. λέξη, επειδή πάντα ήταν μουτζουρωμένος απ' τις καπνιές της φωτιάς.

μουτσουνιάζω: είτε **ματσουνιάζω** – φιλώ, ασπάζομαι – ετυμ. Ελλ. ηχοποίητη λέξη απ' το «ματς μουτς», κατά το αρχ. Ελλ. «ποππύζω», εκτός και προέρχεται από το νέο Ελλ. «μουτσούνα» < Βενετ. *musona*, με την έννοια ότι φέρω σε επαφή τα πρόσωπα, δηλ. τις μουτσούνες.

μουχόβια τα: **1)** κεραμίδια, **2)** τούβλα, οπτόπλινθοι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σμύχω» (= κουφοκαίω, αργοκαίω, σιγοψήνω) > (σ)μουχόβια (= οπτά, ψημένα), με τροπή του Υ σε ΟΥ.

μουχός ο: συχνά και **μούχος** – ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, ο οικοδεσπότης, ο νοικοκύρης, το αφεντικό – ετυμ. κατά την έννοια «ντάτσης» (β.λ.), από το αμάρτυρο αρχ. Ελλ. «δομούχος» ή «δμούχος» (= ο κατέχων την οικοδομή), εκ του «δόμος» (= οίκος, κατοικία, σπίτι, Λατ. *domus*, Σλ. *dom*) και «έχω» (= έχω, Λατ. *habeo*), με την έννοια του κατοικώ, κατά το Λατ. *habito* (= οικώ, ενοικώ, κατοικώ).

μουχούσα η: συχνά και **μούχα** – η γυναίκα του σπιτονοικοκύρη, η οικοδέσποινα, η αφεντικίνα – ετυμ. «μουχός» (β.λ.).

μπάγκος ο: γύφτος, αθίγγανος, «ξ(η)νός» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *BAGI* (= νομαδικός – μαγεία) και *BAGICI* (= μάγος), γιατί η μαγεία και η μαντική ήταν και είναι ενασχολήσεις των γύφτων.

μπάγκ(ι)σσα η: γύφτισσα, τσιγκάνα – ετυμ. «μπάγκος» (β.λ.).

μπάμπω η: πέτρα που εξέχει απ' την ευθυγραμμία τοίχου – ετυμ. Σλ. *BABO* (= γριά, μπάμπω), συμβολικά επειδή όπου εξέχουν πέτρες ο τοίχος καμπυλώνεται, σαν γυρτή γριά.

μπαρίνα η: συχνά και **μπαρέσιω** – η γυναίκα του αφεντικού, γενικώς γυναίκα παντρεμένη – ετυμ. «μπαρός» (β.λ.).

μπαρός ο: ο πρεσβύτερος άνδρας της οικογένειας που συναλλάσσονταν με τους κτίστες, το αφεντικό, ο άνδρας του σπιτιού – ετυμ. αρχ. Ελλ. «βάριος» (= αρσενικός, άρσην), π.χ. «βάριον πρόβατον» (= κριός) και «βάριχοι άρνες» (= κριάρια) – σχετ. το μόν Λατ. *BARO* (*baronis*) [= τίτλος φεουδάρχη – άνδρας ισχυρός, δυνατός άνθρωπος, από το Κελτικό *bar* (= άνδρας)] και στη γλώσσα των Αθιγγάνων [«ρώμ(η)ς» (β.λ.)] λένε «ομπαρό» (= ο μεγάλος αρχηγός της φυλής).

μπ(α)ρούτσα η: κάππα με φλόκους – ετυμ. Αλβ. *BARUCË-A* (= μαλλωτή κάππα)

μπέης ο: νούς, μυαλό, π.χ. στη φράση: «τ' καψάλισει ο μπέης», δηλ. του έφυγε το μυαλό – ετυμ. Τουρκ. *BEY* (= άρχων, κύριος, αφέντης, ηγεμών, κοινώς μπέης), επειδή το μυαλό είναι ο αφέντης κάθε ανθρώπου.

μπέλος ο: είτε το **μπέλο** – γάλα, «ασπρούδ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *BELO* (= λευκό), λόγω του άσπρου χρώματος.

μπιρμπιρέκω η: συχνά και **μπιζμπιρέκω** – η φακή, «μαυρίκω» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *BIR* (= ένα) και *BIRBIRI* (= ο ένας τον άλλον), κατά πως λένε τοπικά «μπιρμπίλια» (= στραγάλια), επειδή αποτελείται από πολλούς διακριτούς κόκκους.

(μ)πλάτσω η: λάσπη, πηλοκονίαμα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πηλός» (= αργιλική λάσπη, Λατ. *lutum*) και «πήλαξ» (= πηλώδης, Λατ. *luteus*, μεταφ. αισχρός, αχρείος, φαύλος) > πηλάτσου > (μ)πλάτσου. Στα μαστοροχώρια του πλησιόχωρου μακεδονικού Βοΐου τη λένε και «(μ)πλάτσίκω».

μπλιόκω η: συχνά και **μπελιόκω** – η ασβέστη για το κονίαμα, «κάλω» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *BELO* (= άσπρο) > μπελιόκω ή μπλιόκω, λόγω του λευκού χρώματος.

μπούλα η: η σύζυγος αφεντικού που είναι μουσουλμάνος, τουρκάλα οικοδέσποινα – ετυμ. Τουρκ. *BULO* ή *BULA* (= θεία) > Βουλγ. *BULA* (= μουσουλμάνα με σκέπη στο πρόσωπο).

μύ(ν)τζιος ο: και το **μύ(ν)τζιο** – αιδοίο γυναίκας – ετυμ. Ελλ. «μυζώ» (= βυζάνω, ρουφώ) > μύτζιο (= αυτό που απομυζά) – αρχ. Ελλ. «μύζουρις» (= πόρνη, ρουφιάνα), με την έννοια της ρουφήχτρας. Στα αλειφιάτικα και στα σώπικα, δηλ. στη συνθηματική γλώσσα των κασσιτερωτών και βαρελάδων, λέγεται «μύντζιος» και «μύχος». Αλλά και στη διάλεκτο των πορνοβοσκών το «μουτζό» (= κύσθος, αιδοίο).

μυρμήγκια τα: γράμματα, γραμμένα ψηφία, «κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κα» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «μυρμήγκι», κατά επιτυχή προσομοίωση, επειδή αμφότερα είναι μικροσκοπικά και μαύρα.

μυρμηγκιάρ(η)ς ο: δάσκαλος, «κοτσ(ι)λοπόντ(ι)κος» (β.λ.) – ετυμ. «μυρμήγκια» (β.λ.), επειδή ασχολείται με τα γράμματα.

N

νεροπούλια τα: ψάρια, ιχθύες – ετυμ. Ελλ. λέξη, πολύ επιτυχής συμβολισμός.

νταλλαμά(γ)κο το: γάλα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «βδάλλω» (= αρμέγω – βυζαίνω, μυζώ) και «βδάλλων» (= γαλακτοκόμος) > αμάρτυρο «βδάλλα(γ)μα» (= ό,τι αρμέγεται, το αλμεγόμενο, δηλ. γάλα) > (β)ντάλλαμα ή νταλλαμάκο. Παρόμοια σε σημασία, αλλά και κατά τον τρόπο που παράγεται, είναι η λέξη «αβντάλλ(ι)» (β.λ.) και το Αλβ. *dallë-a* (= ξινόγαλα).

ντάτσ(η)ς ο: συνήθως οι **ντάτσ(η)δες** – οικοδεσπότης, κύριος, άνδρας, γαμέτης – ετυμ. «ντέντσα» (β.λ.), εδώ με τη σημασία της αρχ. Ελλ. λέξης «δεσπότης», σε συσχετισμό με το Σλ. *da(m)ca* (= αγροικία) και το Τουρκ. *dâm* (= παράπηγμα, δώμα).

ντένα η: ημέρα – ετυμ. Σλ. *DEN* (= ημέρα, Λατ. *dies*, αρχ. Ελλ. «δία»).

ντενιάτ(ι)κο το: και πιο συχνά **μεριάτ(ι)κο** – ημερομίσθιο, μεροκάματο – ετυμ. «ντένα» (β.λ.).

ντέντσα η: και αρκετά συχνά **ντέμτσα** – οικοδέσποινα, κυρία, γυναίκα, γαμετή – ετυμ. Ελλ. από τη ρίζα «δαμ-/δομ-/δεμ-» > δέμ-σ-κα > ντέμτσα ή ντέντσα (= οικοκυρά) – σχετικά: Ελλ. «δέμω» (= δομώ, κτίζω), «δόμος» (= οίκος, Λατ. *domus*, Σλ. *dom*), «δέσποινα» (= κυρία του οίκου, Λατ. *domina*), «δάμαρ» (= η σύζυγος, ως κόσμημα του οίκου ή ως κυρία του σπιτιού), καθώς και το ανδρικό «ντάτσης» (β.λ.). Με το ίδιο σκεπτικό, στα αλειφιάτικα, δηλ. στη συνθηματική γλώσσα των κασιπερωτών, λένε «ντόμος» (= κύριος, οικοδεσπότης, αφεντικό, επίσημος, πλούσιος) και «ντόμω» (= κυρά, οικοδέσποινα), ενώ στα σώπικα, δηλ. στο γλωσσάρι των βαρελάδων, λένε «κούφος» (= κύριος, οικοδεσπότης), από το «κούφιο» (β.λ.).

ντερτούλια τα: ξερά φασόλια, φασολάδα, «φουσκοκοίλ(η)δες» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *DERT* (= ταλαιπωρία, δεινοπάθημα), επειδή προκαλούν τυμπανισμό και δυσφορία.

(ν)τεσσέρ(η)ς ο: μάστορας ενταγμένος στην παρέα μαζί με το φορτηγό του ζώο – αντίθετο «αρκάτος» (β.λ.). – ετυμ. «(ν)τεσσέρ(ι)» (β.λ.).

(ν)τεσσέρ(ι) το: συνήθως τα **(ν)τεσσέρια** ή **(ν)τισσέρια** – υποζύγιο, φορτηγό ζώο – ετυμ. Ελλ. «τέσσερα» > ντεσσέρι (= τετράποδο).

ντιβόλ(ι)κο το: ύδωρ, το νερό, «λουσιώτ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *DEVOLVO* [*divolvo*] (= κατακυλώ, κατακυλίω) > ντιβόλ(β)ικο (= κατακυλιστό, δηλ. τρεχούμενο, ρέον), όπως ακριβώς έλεγαν στα αρχ. Ελλ. «νηρόν» (= ρέον, τρεχούμενο). Η λέξη

συνηθίζεται στα κείμενα Β του Σαραντάπορου ποταμού μαστοροχώρια και δεν έχει καμία σχέση με το Σλ. *voda* (= ύδωρ).

ντούκανος ο: 1) αρχηγός, προύχοντας, αξιωματούχος, «γκαλέμης» (β.λ.), 2) μεγάλος, τρανός, επίσημος – ετυμ. Λατ. *DUX* [*ducis*] (= ηγεμών, ηγέτης) και *DUCIANUS* (= ηγεμονικός).

ντούκανα τα: πόλη, μεγάλη πολιτεία, η πρωτεύουσα, αρχικά η Κωνσταντινούπολη και στα ύστερα χρόνια η Αθήνα – ετυμ. «ντούκανος» (β.λ.), εδώ με την έννοια της έδρας του ηγεμόνα.

ντούντες οι: φόβος, τρόμος, «κρانيές» (β.λ.) – ετυμ. πλαστή λέξη κατά το σχήμα μπούμπα > ντούντα, αφού στην τοπική λαλιά «μπούμπα» (= μορμώ, φόβητρο, μπαμπούλας), ως θηλυκό του «μπούμπαρος».

ντούφος ο: τοίχος, τοιχοποιία – ετυμ. Τουρκ. *DUVAR* (= τοίχος) > ντούβος > ντούφος.

(ν)τριάνος ο: πήρα, φορητό σακκούλι, ειδικότερα ο δερμάτινος σάκκος για τα εργαλεία του κτίστη – ετυμ. Ελλ. «τραγή» (= δέρμα τράγου) > τρα(γ)ινος > (ν)τριάνος, κατά πως λένε στην τοπική διάλεκτο και «(ν)τραγατσάικα» (= δερμάτινη πήρα, Τουρκ. *dagarcik*). Σχετικά «γάττος» (β.λ.) και «ζ(υ)γούρ(ι)» (β.λ.).

Ξενιτιά / Ξηνιτιά η: κατήφορος, πλαγιά, κλιτύς – ετυμ. Ελλ. λέξη με μεταφορική έννοια.

Ξεσέρνομαι / Ξησέρνομαι: έρχομαι ή πηγαίνω – ετυμ. Ελλ. λέξη, που λέγεται με την έννοια ότι σερνεται κάτι προς το μέρος μας.

Ξεσέρνω / Ξησέρνω: δίνω, παραδίδω, φέρνω, πιάνω και δίδω – ετυμ. Ελλ. λέξη.

Ξεφλυάζω / Ξηφλυάζω: λέγω, ομιλώ, φλυαρώ – ετυμ. επιτακτικό «ξε» και αρχ. Ελλ. «φλυάσσω» (= φλυαρώ) > Αλβ. *FIALJË-A* (= λόγος, λέξη).

Ξέφλυασμα / Ξήφλυασμα το: ομιλία, κουβέντα, ανακοίνωση – ετυμ. «Ξεφλυάζω» (β.λ.).

Ξεχώνομαι / Ξηχώνομαι: έρχομαι ή πηγαίνω – ετυμ. λέξη Ελλ. που λέγεται σπανίως αντί του «Ξεσέρνομαι» (β.λ.).

Ξ(η)νός ο: γύφτος, τσιγγάνος, «ρώμ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Δωρικά αρχ. Ελλ. «ξήνος» (= ξένος, αλλοδαπός) > Ξ(η)νός, με υποβιβασμό του τόνου – σχόλιο: οι τσιγγάνοι εμφανίστηκαν στην Ελλάδα από τον 14^ο και 15^ο μ.Χ. αιώνα και ποτέ δεν ενσωματώθηκαν στις τοπικές κοινωνίες (ήσαν κυριολεκτικά «Αθίγγανοι»), θεωρούμενοι πάντοτε ως ξένοι.

Ξιάρχος ο: ψωμί, άρτος, «μάννος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. κατά το «έξαρχος», από το αυξητ. μόριο «ξε» και αρχ. Ελλ. «άρχος» (= ηγέτης, αρχηγός, πρώτος τη τάξει), εδώ με την έννοια ότι το ψωμί είναι η πρώτη τροφή στην διατροφική πυραμίδα του ανθρώπου.

Ξ(ι)νή η: σωστότερα **κσ(ι)νή – 1)** (παλιά) ελάχιστη ποσότητα τρίμματος ή σκόνης καπνού που την ροφούσαν με τη μύτη, πρέζα, μυτιά, δόση, **2)** (τώρα) το τσιγάρο – ετυμ. Τουρκ. *KISA* (= ελάχιστος, βραχύς, σύντομος) > κ(ι)σινή > Ξ(ι)νή.

Ξ(υ)πουλ(υ)σιές οι: υποδήματα – ετυμ. νέο Ελλ. «Ξυπόλυτος», λεγόμενο κατ'ευφημισμό.

Ξυστρί το: **1)** δίωξη, εκδίωξη, **2)** διαφυγή, αποχώρηση – ετυμ. «Ξυστρίζω» (β.λ.).

Ξυστρίζω: **1)** διώχνω, **2)** διαφεύγω, κρυφίως αποχωρώ – ετυμ. Ελλ. «Ξυστρίζω» (= ξύνω με ξύστρο το τρίχωμα ζώου και απομακρύνω τις ακαθαρσίες), εδώ μεταφορικώς.

Ο

οικοσπεντάρ(η)ς ο: χωροφύλακας, αστυφύλακας, φρουρός, «κηρασοβήτης» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «οίκος» και «πεντάρης» (β.λ.). Εξ αυτών *οικοσπεντάρης* (= φύλακας των σπιτιών, δηλ. χωροφύλακας).

ορματιά η: καλλονή, πανέμορφη – ετυμ. «όρματος» (β.λ.).

όρματος-η-ο: **1)** όμορφος, ωραίος, **2)** καλός, ευχάριστος – ετυμ. Λατ. *ORNO* (= κοσμή) και *ORNATUS* (= στολισμένος, καλλωπισμένος, όμορφος).

Π

παλάσκωμα το: άρπαγμα, χούφτωμα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «παλαστή» (= παλάμη, Λατ. *palma*) > παλάστωμα ή παλάσκωμα.

παλασκώνω: αρπάζω, χουφτώνω – ετυμ. «παλάσκωμα» (β.λ.).

παλασκωτής ο: κλέφτης, λωποδύτης – ετυμ. «παλάσκωμα» (β.λ.).

παλλάσκα η: αιδοίο γυναίκα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «παλλακή» (= παλλακίδα, ερωμένη, Λατ. *pallaca* ή *pellex*) – το αντίθετο είναι «παλλιά» (β.λ.).

- παλλάσκωμα το:** συνουσία – ετυμ. «παλλάσκα» (β.λ.).
- παλασκώνω:** βινώ, γαμώ, βατεύω, «τσιαγκανίζω» (β.λ.) – ετυμ. «παλλάσκα» (β.λ.).
- παλιά η:** ανδρικό μόριο, φαλλός – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πάλληξ» (= νεανίας, παλληκάρι), εκ του «πάλλω» (= δονώ, σείω) – το αντίθετο είναι «παλλάσκα» (β.λ.).
- πάλλιες οι:** αλήτες, αγιόπαιδες, μάγκες – ετυμ. αντί του ορθού «πάλλη(κ)ες» < αρχ. Ελλ. «πάλληξ» (= νεανίας, παλληκάρι).
- πασπαλιάρ(η)ς ο:** μυλωνάς, πασπαλέτης – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πασπάλη» (= παιπάλη, λεπτότατο αλεύρι, πάσπαλη).
- πατούσιω η:** κλίμαξ, αναβάθρα, σκάλα, – ετυμ. Ελλ. «πατώ» > πατούσιω, όπως ακριβώς εννοούν και το «πρεβατιάρα» (β.λ.).
- πεντάρ(η)ς ο:** αγροφύλακας, «σκόρδος» (β.λ.), φύλακας – ετυμ. Ρουμ. *PINDAR*, Βουλγ. *PbDAR* και Αλβ. *PENDAR-I* (= αγροφύλακας), όλα εκ του Λατ. *PEDARIUS* (= αξιωματούχος κατώτερος που πεζοπορεί), όπως ο αγροφύλακας. Ίσως και από το Λατ. *PENDO* (= σταθμίζω, εκτιμώ, πληρώνω), δραστηριότητες που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του αγροφύλακα, ως εκτιμητού και εισπράκτορος ζημιών.
- περδίκες οι:** οι σταλαματιές, τα σταλάγματα μέσα στο σπίτι, π.χ. στη φράση: «λαλούν περδίκες στο κούφιο» – ετυμ. Ελλ. λέξη, εδώ συμβολικά, λόγω του ήχου.
- περιστέρια τα:** μόνο στη φράση: «ρίχνω τα περιστέρια», που σημαίνει ελέγχω την κατακορυφότητα ή την ευθυγραμμία (πέρασιά) τοίχου – ετυμ. Ελλ. λέξη συμβολικά λεγόμενη.
- περλεπές ο:** σκεπάρι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «περιλεπίζω» και «περιλέπω» (= ξεφλουδίζω) > περ(ι)λεπές (= εργαλείο για ξεφλούδισμα) – σχόλιο: με το μικρό αυτό σκεπάρι πελεκούσαν ή ξεφλούδιζαν τα ξύλα.
- πηρόνια τα:** καρφιά, ήλοι, γόμφοι, «άγανα» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «περόνη» > Βουλγ. *PIRON* (= καρφί, ήλος) και Ρουμ. *PIRON* (= μεγάλος μεταλλικός ήλος). Στη φράση: «κόβει πηρόνια» σημαίνει κτυπάει τα δόντια του από το κρύο.
- πι(σ)πιλής ο:** πρωκτός, αφεδρώννας – ετυμ. Ελλ. ηχοποίητη λέξη, λόγω των πορδών, κατά τα αρχ. Ελλ. «πιπιίζω», «ποπιύζω», «πιυπιάζω» και το νέο Ελλ. «ποπός» (= πισινός, κώλος).
- πλαλτός ο:** τραχανάς – ετυμ. παρέφθαρται από το νέο Ελλ. «πιλαλητός» (= γρήγορος, ταχινός, βιαστικός, ιδίως στο βάδισμα), επειδή ο τραχανάς είναι πρόχειρο και γρήγορο στην παρασκευή του φαγητό, γι' αυτό λέγεται και «τζιέλιος» (β.λ.).
- πλατανόφ(υ)λλα τα:** χαρτονομίσμα, χρήματα, «μάπες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη – σχόλιο: ευνόητη παρομοίωση, κατά πως λένε και «καρόφ(υ)λλα» (β.λ.), αφού τα πλατανόφυλλα είναι μεγάλα σαν οθόνια. Ειρωνικά, κατά την περίοδο της κατοχής (1941-1944), ο λαός ονόμαζε «πλατανόφυλλα» τα ελληνικά χαρτονομίσματα που είχαν χάσει κάθε αξία.

πλατύ το: κλήμα, άμπελος, αμπέλι – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή τα αμπελόφυλλα είναι πλατιά.

πλιάμ(ι)τσα η: καλύβα, αχυρώνας – ετυμ. Βουλγ. *PLJAVA* (= άχυρο) και *PLEVNIK* ή *PLEVNJA* (= αχυρώνας, αχυροβολώνας, Βλαχ. *pleavnitsa*).

πλοτειά η: άστυ, πόλη – ετυμ. Ελλ. «πολιτεία», με αναγραμματισμό.

πραβαζούρα η: πόρνη, χαμαιτύπη – ετυμ. «πραβαζώνω» (β.λ.).

πραβάζωμα το: η συνουσία – ετυμ. «πραβαζώνω» (β.λ.).

πραβαζώνω: συνουσιάζομαι, βινέω – ετυμ. νέο Ελλ. «παραβαίνω» > παράβαση > π(α)ραβαζώνω (= παρεκτρέπομαι), εννοείται από το ηθικώς πρόπον.

πραβίζω: φτιάχνω, κατασκευάζω, «φουραδιάζω» (β.λ.) – ετυμ. Σερβ. *PRAVITI* και Βουλγ. *PRAVJA* (= κάνω, φτιάχνω). Σχετικό το Ελλ. «πράττω» και το Λατ. *PARVO* [*paravi*] (= ετοιμάζω, παρασκευάζω).

πρασ(ι)νάδια τα: λάχανα, λαχανικά – ετυμ. Ελλ. «πράσινος».

πραχάλα η: 1) δουλειά, «ράμπω» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πράττω» (= εκτελώ, κάμνω) > πέπραχα > πραχάλα, 2) συνουσία – κατά την λαϊκή φράση: «αυτή το κάνει».

πραχάλια τα: τα εργαλεία της κτιστικής, «χαλάτια» (β.λ.) – ετυμ. «πραχάλα» (β.λ.).

πραχαλνώ: και **πραχαλίζω** – 1) εργάζομαι, φτιάχνω, 2) βινέω, συνουσιάζομαι – ετυμ. «πραχάλα» (β.λ.).

πρεβατιάρα η: κλίμαξ, σκάλα, αναβάθρα, «πατούσιω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «περιπατώ» > περιπατιάρα > περβατιάρα ή πρεβατιάρα, κατά την έννοια του αρχ. Ελλ. «βατηρίς», εκ του «βαίνω» (= περιπατώ).

πρόβεια η: 1) κουλούρα από ψιλοκοσκινισμένο σιτάλευρο, 2) λειτουργία, πρόσφορο – ετυμ. Ελλ. «πρόβειος», κατ'αναλογία προς το «πρόβειο τυρί» ή «πρόβειο γάλα», που θεωρούνται εξαιρετικής ποιότητας, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα γίδινα. Βλέπε και «μάννος» (β.λ.).

πρυόβολος ο: το ανδρικό μόριο, το πέος – ετυμ. Ελλ. «πύρ» και «βάλλω». Εξ αυτών **πυροβόλος** ή **πρυόβολος** (= είδος πρωτόγονου αναπτήρα, Τουρκ. *zakmak*), εδώ συμβολικώς με την έννοια του πυρσού και εμφανές υπονοούμενο το γενετήσιο άναμμα. Σχετικό το «τσιακμακίζω» (β.λ.).

ραγμένος-η-ο: παρμένος, κλεμμένος – ετυμ. «ράζω» (β.λ.).

ράζω: **1)** παίρνω, αρπάζω, κλέβω, **2)** δίνω, πληρώνω, προσφέρω, τάζω – ετυμ. Ελλ. «δράξ» (= χεριά, χούφτα) > αδράζω ή ράζω, **3)** κτυπώ, κρούω, κολαφίζω – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αράσσω» (= κτυπώ δυνατά, κατασυντρίβω, κομματιάζω) > (α)ράζω.

ράικος ο: ο ήλιος – ετυμ. λέξη ελληνιστική μακεδονική από τον «Ρα» (= ο αιγυπτιακός θεός Ηλιος), που έγινε γνωστός στην αρχ. Ελλάδα ως «Αμμων Ρα Δίας», κυρίως όταν βασίλευσαν εκεί οι Μακεδόνες επίγονοι (Λαγίδες, Πτολεμαίοι). Υπάρχει χορός δυτικομακεδονικός που λέγεται «ράικος» (= ήλιος). Σχετικό το Ιταλ. *RAI* (= οι φωτεινές ακτίνες του ήλιου).

ραμποτεύω: και **ραμποτίζω** – εργάζομαι, δουλεύω – ετυμ. «ράμπω» (β.λ.).

ράμπω η: εργασία, «πραχάλα» (β.λ.) – ετυμ. Σλ. *RABOTA* (= εργασία).

ράξ(ι)μο το: κλέψιμο, άρπαγμα, πάρσιμο – ετυμ. «ράζω» (β.λ.).

ρώμ(η)ς ο: συνήθως οι **ρώμ(η)δες** – γύφτος, αθίγγανος, τσιγγάνος, «Ξ(η)νός» (β.λ.) – ετυμ. στη γλώσσα των Αθιγγάνων «ρωμ» (= άνθρωπος) και «ρώμνα» (= γυναίκα). Επίσης «Ρωμ» λέγεται και η πολυπληθέστερη φυλή των Αθιγγάνων.

σαβάνωμα το: απόκρυψη, κρυψίμο – ετυμ. Ελλ. «σαβανώνω» (β.λ.).

σαβανωμένος-η-ο: κρυμμένος, καλυμμένος – ετυμ. «σαβανώνω» (β.λ.).

σαβανώνω: αποκρύπτω, καλύπτω, σκεπάζω – ετυμ. Ελλ. «σάβανο» (= ύφασμα περιτύλιξης νεκρού), σημιτικής προέλευσης λέξη.

σαββατιά(ι)κο το: το καθιερωμένο σαββατιάτικο φίλημα (γεύμα) των κτιστών από τους ιδιοκτήτες – ετυμ. στα εβραϊκά *SABBATH* (= ανάπαυση) – σχετ. «βελιόγκ(ι)κο» (β.λ.).

σαγόν(η)ς ο: παπούς, γέροντας – ετυμ. παρέφθαρται εκ του Ελλ. «ωσάν γονεύς» > «σα γονής» > σαγόνης. Οι παπούδες είναι οι γεννήτορες κάθε οικογένειας και οι επίγονοι τους θεωρούν «σα γονείς».

σαγόνω η: γιαγιά, γριά – ετυμ. «σαγόνης» (β.λ.).

σβουρκλίδα η: και **σβρουκλίδα** ή **σφρουκλίδα** – αίγα, γίδα – ετυμ. με την έννοια του καμπυλοκέρατου ζώου, αντί του σωστού αμάρτυρου Ελλ. «σβουροκεραϊδα» (= στρεπτοκέρατη, κυρτοκέρατη) > σβουροκ(ε)ρίδα > σβουρ(ο)κ(ε)λίδα, με τροπή του Ρ σε Λ για αποφυγή της συνήχησης του Ρ. Η λέξη σύνθετη από το νέο Ελλ. «σβούρος» (= βέμβιξ – περιστροφή, φούρλα, Βλαχ. *sfurla*) και το αρχ. Ελλ. την «κεραϊδα» (= κεραή, κερασφόρος, η έχουσα κέρατα).

σβουρκλίδ(ι) το: και **σβρουκλίδ(ι)** ή **σφρουκλίδ(ι)** – αιγίδιον, ερίφιο – ετυμ. «σβουρκλίδα» (β.λ.).

σβουρκλιδιάρ(η)ς ο: και **σβρουκλιδιάρ(η)ς** ή **σφρουκλιδιάρ(η)ς** – αιγοβοσκός, γιδάρης, αιγοπόλος, «κορνούτ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. «σβουρκλίδα» (β.λ.).

σγκούρω η: συχνά και **ζγκούρω** – γάτα, γαλή – ετυμ. από το τοπικό «γκουρτζανώ» (= γρατζουνώ, ξύνω με τα νύχια, Σλ. *skurcja*, Ρουμ. *zgirci*), επειδή η γάτα γρατζουνάει.

σιαμπίρ(η)ς ο: **1)** όνος, γάιδαρος, «γκητζνάρ(ι)» (β.λ.), **2)** ανόητος – ετυμ. Τουρκ. *SABIR* (= υπομονή) > *σιαμπίρης* (= υπομονετικός), κατά την έκφραση: «γαϊδουρίσια υπομονή».

σιδηρόδρομοι οι: (νεότερη λέξη) τα μακαρόνια – ετυμ. Ελλ. λέξη, κατά επιτυχή προσομοίωση.

σιουμμάλ(ι)σμα το: συνεύρεση, συνουσία – ετυμ. «σιουμμαλίζω» (β.λ.).

σιουμμαλίζω: και **σιουμμαλνώ** – γαμώ, βινέω – ετυμ. παρέφθαρται από το αρχ. Ελλ. «συμμαυλίζω» (= ομού εκπορνεύω ή μαστροπεύω), και όχι εκ του τοπικού, σλαβικής προέλευσης, «σιουμαλίζω» (= θροίζω, θορυβώ).

σιούρεμα το: ούρηση, κατούρημα – ετυμ. «σιουρεύω» (β.λ.).

σιουρεύω: κατουρώ – ετυμ. Ελλ. «ουρώ» (= κατουρώ, Αλβ. *shurroj*). Και στα σώπικα, δηλ. στο συνθηματικό γλωσσάρι των βαρελάδων, λένε «σιουρίζω» (= κατουρώ).

σιούρω η: η άμμος, «τσάρω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «σύρω» (= σέρνω) > σούρνω ή σούρω > *σιούρω* (= αυτή που σέρνεται ή κυλάει, λόγω της κοκκώδους υφής της), όπως η «σάρα» (= αμμοχάλικο που καλύπτει πλαγιά και κατρακυλάει, χαλικάριά). Στα Αλβ. *SHUR-I* (= άμμος) και *ZHUR* (= χαλίκι, αμμοχάλικο ποταμού). Και στα αλειφιάτικα, δηλ. στη συνθηματική γλώσσα των κασσιτερωτών, λέγεται «σιούρη» η άμμος – σχόλιο: σε όλα τα παραπάνω είναι εμφανής η έννοια της ροής, της σύρσης, της κύλισης των κόκκων της άμμου.

σιουφρωμένο το: ξίδι, όξος – ετυμ. νέο Ελλ. «σούφρα» (= ζάρα, ρυτίδα, πτυχή, φλιδών) > «σουφρωμένο» (= ρυτιδωμένο, ζαρωμένο, ρικνό), εννοείται κρασί, δηλ. ξινισμένο, γιατί από μύκητες σχηματίστηκε στην επιφάνειά του ρικνός επίπαγος (πάνα, τσίπα, αρχ. Ελλ. «σύφαρ»), εξού και η ονομασία.

σιώκια τα: παλληκάρια, λεβέντες – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σώκος» (= ισχυρός, δυνατός).

σκαμάκος ο: γέρος, υπέργηρος, εσχατόγερος, «κούρτ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σκαμβός» (= κυρτός, σκολιός) > *σκαμ(β)άκος* > *σκαμάκος* (= κυρτωμένος από το βάρος των ετών).

σκαμάκω η: γριά, υπέργηρη – ετυμ. «σκαμάκος» (β.λ.).

σκόρδος ο: αγροφύλακας, «πεντάρης» (β.λ.) – ετυμ. **α)** ίσως Σλ. *KORDA* (= σπάθα,

ξίφος, Αλβ. *kordhë-a*) > (σ)κόρδος (= σπαθάριος), επειδή οι αγροφύλακες, ως αξιωματούχοι, οπλοφορούσαν για να επιβάλλουν την αγρονομική τάξη, και πολύ παλιά έφεραν σπάθα, **β**) πιθανώς και από τα Τουρκ. *KORUMAK* (= προστατεύω, προφυλάσσω), *KORUYUCU* (= φύλακας), και *KORUCU* (= αγροφύλακας, δασοφύλακας).

σκραπίζω: συνουσιάζομαι, γαμώ – ετυμ. «σκράπος» (β.λ.).

σκράπος ο: **1)** αιδοίο γυναίκας: **2)** συνουσία, συνεύρεση – ετυμ. Λατ. *SCRAPTA* (= πόρνη).

σκρούμπος ο: και ο **σκρούμος** – ο καβουρδισμένος καφές – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κρομβόω» (= ξεροψήνω, ψήνω στο φούρνο) > (σ)κρούμπος (= ξεροψημένος) > Αλβ. *SKRUMBOS* (= απανθρακώνω) και Ρουμ. *SKRUM* (= στάχτη), επειδή τους κόκκους του καφέ τους ξεροψήνουν και γίνονται μαύροι – σχετ. «μαυροζούμι» (β.λ.), «λάγιος» (β.λ.).

σουγληρός ο: παγωμένος αέρας, βοριάς, διαπεραστικό κρύο – ετυμ. τοπική λέξη «σουγλί» (= σουβλί) < Λατ. *SUBULA* (= όργανο που έχει αιχμή, σπητήριο, όπelas), επειδή ο βοριάς περονιάζει τους ανθρώπους.

σουπακιάζω: βινέω, οχεύω – ετυμ. αρχ. Ελλ. «υπάγω» (= βάζω υποκάτω, Λατ. *subigo*) > Λατ. *SUBAGITO* (= βινέω, γαμώ).

σουφλιέρ(ι) το: αγκωνάρι, γωνιόλιθος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «έσω» και «φλιά» (= παρειά, παραστάδα, θυροστόμι) > εσώφλιο (= εσωτερικό αγκωνάρι παραστάδος ανάμεσα στον κατώφλιο και ανώφλιο γωνιόλιθο) > σωφλιέρι ή σουφλιέρι – σχετ. «κουμπαρούλι» (β.λ.).

σταλάρ(η)ς ο: (νεότερη λέξη) μάστορας, τεχνίτης, «κούδαρ(η)ς» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *USTA* (= τεχνίτης, μάστορας) και *USTALIK* (= μαστοριά, τέχνη, μαστορική αμοιβή) > Αλβ. *USTALLARË* (= μαστόροι, οικοδόμοι).

στάμευμα το: το καθησιό, η αργία – ετυμ. «στάμος» (β.λ.).

σταμεύω: κάθομαι, αργώ – ετυμ. «στάμος» (β.λ.).

στάμος ο: αργία, σταλία – ετυμ. Ελλ. «ίσταμαι» (= στέκομαι).

σταρεύω: **1)** κάθομαι και περνάω τον καιρό μου, **2)** μένω στο χωριό και δεν ξαναταξιδεύω, για να περάσω τα γεράματα ως απόμαχος κτίστης – ετυμ. «στάρος» (β.λ.).

στάρος ο: γέρος, σεβάσμιος γέρος – ετυμ. Σλ. *STARO* (= γέρος, παλιός).

στάρω η: γιαγιά, σεβάσμια γριά – ετυμ. «στάρος» (β.λ.).

στάχτ(η) η: πυρίτιδα, μπαρούτι – ετυμ. Ελλ. λέξη, με ταιριαχτή προσομοίωση.

στείρα η: κλινοσκέπασμα χωρίς φλόκους, «αμαλλία» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «στερώ» > στείρα (= αγνάφαλη, στερούμενη φλόκων).

στενοβράκ(η)ς ο: αγροφύλακας, χωροφύλακας, φύλακας – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή, στα νεότερα χρόνια, φορούσαν το στενό παντελόνι της υπηρεσιακής στολής.

στέργιος ο: πυγός, κώλος, πρωκτός – ετυμ. αρχ. Ελλ. «στέργανος» (= σκατό, κόπρος, Λατ. *stercus*), εδώ ως όργανο αφόδευσης – σχετ. «σφόικος» (β.λ.).

στερνάρια τα: 1) στήθη, βυζιά, «ζγκαρβέλια» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «στέρνον» (= στήθος) > στερνάρια, 2) αβγά – λόγω στρογγυλού σχήματος όμοιου με τα βυζιά.

στερναρίζω: περιγελώ, περιπαίζω, σκανιάζω – ετυμ. Ελλ. «στένώ» > στεναρίζω ή στερναρίζω (= στενοχωρώ, κάνω κάποιον να θυμώσει), επειδή τον περιγελώ.

στερνάρ(ι)σμα το: αστεϊσμός, πείραγμα – ετυμ. «στερναρίζω» (β.λ.).

στράνια τα: 1) τα ρούχα του μάστορα, 2) τα έμμηνα των γυναικών, κατά πως λένε και «κολονιάτες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «στραγγίζω» > στρά(γ)νια (= ρούχα που επιδέχονται στύψιμο όταν πλένονται, όπως τα ενδύματα) σε αντίθεση με τα «σκουτιά» που κοπανίζονται.

στρογγυλά τα: χρήματα, κέρματα, νομίσματα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «στρογγύλος» (= στογγυλός, περιφερής, σφαιροειδής), επειδή τα νομίσματα είναι στογγυλά.

στρογγυλομύτ(η)ς ο: γουρούνι, συς, χοίρος – ετυμ. Ελλ. λέξη, λόγω της στρογγυλής μύτης των χοίρων.

σφόικος ο: γλουτοί, πυγός, λαγόνες, κωλομέρια, «στέργιος» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «οσφύς» (= το μέρος του σώματος πάνω από τους λαγόνες) > οσφυϊκός ή σφόικος, δηλ. η έννοια της οσφύος επεκτείνεται εσφαλμένα και στον κώλο.

ταμπάκιζω: 1) κλαψουρίζω, ψευτοκλαίω, δακρύζω, 2) (σπανίως και μεταφορικώς) βρέχω – ετυμ. Ελλ. «ταμπάκος» (= σκόνη από φύλλα καπνού που ρουφιέται από τη μύτη – ψιλοκομμένος καπνός), από το νησί *Tabaco*, επειδή όταν ρουφιέται η σκόνη προκαλούνται δάκρυα.

τζάφες οι: ψείρες, «γκαντένες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «ζωύφια» (= παράσιτα του ανθρωπίνου σώματος) > τζάφες, κατά το ζώα > ζα.

τζιαμάλλω η: και η τζιαμάλλα – δυνατή φωτιά με ψηλές φλόγες. Στα Γιάννενα έτσι λένε τη μεγάλη φωτιά των Απόκρεω, που λέγεται τοπικώς και «μπαρμπαρούτα», λατινογενής έκφραση του αρχ. Ελλ. «πώγων πυρός» – ετυμ. εκ του τοπικού «τζιεμάλλω» ή «τζιαμάλλω» (= ξεμαλλιασμένη, αναμαλλιασμένη), κατά επιτυχεστάτη παρομοίωση των ανυψουμένων φλογών.

- τζιάμια τα:** τα ματογυάλια – ετυμ. Τουρκ. *CAM* (= γυαλί, τζάμι).
- τζιγνίζω:** καίω, τσιγαρίζω, ψήνω – ετυμ. «τζίγνω» (β.λ.).
- τζίγνισμα το:** κάψιμο, ψήσιμο – ετυμ. «τζίγνω» (β.λ.).
- τζίγνω η:** φωτιά, κυρίως για μαγείρεμα ή ψήσιμο – ετυμ. νέο Ελλ. «τσίκνα» (= ο καπνός και η οσμή καιομένου κρέατος, κνίσα).
- τζιέλιος ο:** είτε **τσιέλιος** – ο τραχανάς – ετυμ. παρέφθαρται με τσιτακισμό από το αρχ. Ελλ. «κέλλω» (= δρομέως ελαύνω, ταχέως κινώ, κινούμαι γρήγορα, ωθώ σε κίνηση) και Λατ. *celer* (= ταχύς, γρήγορος) > «κέλης» (= γρήγορο πλοίο, ταχύς ίππος, Λατ. *celes* ή *celox*) > τσιέλιος ή τζιέλιος, επειδή είναι φαγητό γρήγορο στην παρασκευή του, γι' αυτό λέγεται και «πλαλτός» (β.λ.). Κατά την ίδια έννοια στα σώπικα, δηλ. στη συνθηματική γλώσσα των βαρελάδων, λέγεται «αρσινάτος», δηλ. γρήγορος.
- τζιουκάλω η:** και **τσιουκάλω** – η ώρα, το ρολόγι – ετυμ. «τσιοκάν(ι)» (β.λ.) > τσιουκαλίζω (= κτυπώ ρυθμικά με το σφυρί), όπως ακριβώς κτυπάει το ρολόγι που δείχνει την ώρα.
- τζιούλιω η:** βρίζα, σίκαλη – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ίουλος» (= άγανο είτε αθέρας σταχυού – δράγμα είτε χεριά σταχυών, «ούλος», χειρόβολο), επειδή η βρίζα έχει μεγάλα άγανα και υψηλά στάχυα και επί πλέον τα χειρόβολα, που χρησιμοποιούνται κατά κανόνα ως δεματικά, είναι από βρίζα.
- τζιρίκωμα το:** κλοπή, διαρπαγή – ετυμ. «τζιρικώνω» (β.λ.).
- τζιρικωμένος-η-ο:** ο κλεμμένος – ετυμ. «τζιρικώνω» (β.λ.).
- τζιρικώνω:** και **τζιριπώνω** – διαρπάζω, κλέβω – ετυμ. Λατ. *DIRIPIO* (= διαρπάζω) > τζιριπώνω ή τζιρικώνω.
- τζιρικωτής ο:** κλεφτής, άρπαγας – ετυμ. «τζιρικώνω» (β.λ.).
- τουρκολίβανο το:** φύλλα καπνού για αυτοσχέδια τσιγάρα – σχόλιο: τούρκικο λιβάνι που κάπνιζε στους τεκέδες, σε αντίθεση με το λιβάνι που καπνίζει στις εκκλησιές.
- τουρκοπούλες οι:** τούρκικες χρυσές λίρες.
- τραβηχτή η:** η ζυγαριά, ο στατήρας, το καντάρι – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή το αντίζυγο βαρίδι σύρεται τραβηχτά πάνω στη ράβδο του ζυγού.
- τράγεια η:** κάππα – ετυμ. Ελλ. «τράγος», επειδή γίνεται από τραγόμαλλο ή γιδόμαλλο.
- τροχεμένος-η-ο:** μεθυσμένος – ετυμ. «τροχός» (β.λ.).
- τροχεύω:** πίνω κρασί – ετυμ. «τροχός» (β.λ.).
- τροχός ο:** κρασί, οίνος – ετυμ. Ελλ. «τρέχω» > τροχός, εδώ συμβολικώς, διότι ο οίνος τρέχει (= ρέει).
- τσάκια τα:** όσχεον, όρχεις, «λιόκια» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «δισάκκια» > τσάκια (= όρχεις,

- Τουρκ. *taşak*) – σχόλιο: το όσχεον επιτυχώς παρομοιάζεται με δισάκκι (= Σλ. *dzak*), όπως Λατ. *CULEUS* (= όρχις – ασκός, θήκη, κολεός).
- τσάμπαλα τα:** εργαλεία – ετυμ. Ελλ. «κύμβαλα» > τσύμπαλα ή τσάμπαλα > νέο Ελλ. «τσαμπάλια» (= κουδουνάκια), συμβολικά, επειδή τα μεταλλικά εργαλεία του κτίστη ηχούν κατά τη μεταφορά.
- τσαπί το:** δρόμος, πορεία, «μακρύς» (β.λ.) – ετυμ. Αλβ. *ÇAP-I* (= βήμα).
- τσαπίζω:** οδοιπορώ, βαδίζω – ετυμ. Αλβ. *ÇAP* (= περπατώ, βαδίζω, πηγαίνω).
- τσάπος ο:** μεγάλος αρμός μεταξύ λίθων στην τοιχοποιία – ετυμ. Λατ. *CAPER* (= τράγος, Αλβ. *çjar-i*), γιατί ο μεγάλος αρμός ξεχωρίζει ανάμεσα στις «γίδες» (β.λ.), σαν τράγος μέσα στο κοπάδι.
- τσάρω η:** άμμος, «σιούρω» (β.λ.) – ετυμ. νέο Ελλ. «σάρα» (= αμμοχάλικο που καλύπτει πλαγιά και κατρακυλάει, χαλικάριά).
- τσέρος ο:** και τσίρος – κρέας, «τσιριγώτ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *CARO* (= κρέας, σάρκα) > τσάρο > τσέρος, με τσιτακισμό.
- τσιαγκανίζω:** βινέω, γαμώ, «παλλασκώνω» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *SAGANA* (= μαστροπός, προαγωγός, μαγγανεύτρια) > σαγκανίζω ή τσιαγκανίζω (= ωθώ στην πορνεία, εκμαυλίζω) και κατ'επέκταση γαμώ.
- τσιακμάκισμα το:** συνουσία, ερωτική συνεύρεση – ετυμ. «τσιακμακίζω» (β.λ.).
- τσιακμακίζω:** γαμώ, βινέω, έρχομαι σε συνουσία – ετυμ. Τουρκ. *ÇAKMAK* (= καρφώνω, σφηνώνω – αναπτήρας) – σχετ. «προύβολος» (β.λ.).
- τσιαμούλ(η) η:** (νεότερη λέξη) πηλοχωμα και το εξ αυτού παρασκευαζόμενο πηλοκονίαμα, «καλούδ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *ÇAMUR* (= ιλύς, πηλός, λάσπη, βόρβορος).
- τσιαρπί το:** κλέψιμο, κλοπή, αρπαγή – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άρπαξ» > τσιαρπί. Στα Λατ. *SARPO* (= κλαδεύω, καθαίρω) και στα Τουρκ. *ÇARPIRMAK* (= κρούω, κτυπώ – με κλάβουν).
- τσιαρπουλό(γ)ης ο:** κλέφτης, αυτός που αρπάζει στα γρήγορα και στα κλεφτά – ετυμ. «τσιαρπί» (β.λ.).
- τσιατούρ(η)ς ο:** ιερέυς, παπάς – ετυμ. παρέφθαρται από το Λατ. *SANCTOR* (*sanctoris*) (= αυτός που ορίζει και κυρώνει, κυρίως τα άγια, τα ιερά και τα όσια – ιεροθέτης) > σα(ν)κτούρης > τσατούρης ή τσιατούρης (= ιερέας, Λατ. και *sacerdos*). Στα παλ. Σλ. *CbTITELb* ή *CISTITELb* (= ιερέυς) και *CbSTb* (= τίμηση, σέβασμα, ευσέβεια, ιερότης, αγνότης, καθαρότης, Βουλγ. *cest*).
- τσιατούραινα η:** παπαδιά, πρεσβυτέρα – ετυμ. «τσιατούρ(η)ς» (β.λ.).
- τσιατία τα:** χαρτονομίσματα, χρήματα, λεφτά, - ετυμ. Αλβ. *ÇAÇANIK-U* (= καρυδιά – καρύδι με φύλλα – η εξωτερική πράσινη φλούδα των νωπών καρυδιών χρήσιμη

στην βαφική) με αποκοπή, κατά τον τρόπο που λένε «καρόφ(υ)λλα» (β.λ.) και «πλατανόφ(υ)λλα» (β.λ.).

τσιγκελώνω: συμφωνώ δουλειά, κλείνω συμφωνία για ένα φτιάξω ένα έργο – ετυμ. Τουρκ. *ÇENGEL* (= άγκιστρο, γάντζος, κοινώς τσιγκέλι), επιτυχέστατη προσομοίωση με το αγκίστρωμα.

τσιεπέλαβο το: (αδόκιμη και όχι συχνή λέξη) σκυλί, κοπρόσκυλο – ετυμ. Τουρκ. *ÇEPEL* (= ακάθαρτος, λασπωμένος), με την έννοια του κοπρίτη.

τσιολίζω: και **τσιουλίζω** – **1)** σκοτώνω, κτυπώ μέχρι θανάτου, **2)** εννοώ, καταλαβαίνω, **3)** ακούω – ετυμ. Ελλ. «κυλίζω» > *τσιουλίζω*, με την έννοια ότι κάνω κάποιον να κυλίσει στο έδαφος, κατά συσχέτιση με το «τσιόλισμα» των καρπών. Επίσης ότι κυλούν οι έννοιες στο μυαλό – στη φράση: «δεν τσιουλίζ' κουδαρίτ'κα» σημαίνει δεν καταλαβαίνει τη μαστόρικη διάλεκτο.

τσιόλ(ι)σμα το: θάνατος, θανατηφόρο κτύπημα – ετυμ. «τσιολίζω» (β.λ.)

τσιοκανάρ(η)ς ο: τυκιστής, σφυροκόπος, πελεκητής, κτίστης της πέτρας που χρησιμοποιεί σφυρί – ετυμ. «τσιοκάν(ι)» (β.λ.) – σχετ. «κούσιος» (β.λ.) και «κούδαρ(η)ς» (β.λ.).

τσιοκάν(ι) το: και ο **τσ(ι)όκος** – σφυρί, τυπάδα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «τύκος» και «τυκάνη» (= σφυρί, τυπίς) > *τσιοκάνι*, και σε όλες τις βαλκανικές διαλέκτους *ÇOKAN* ή *ÇEKAN* ή κάπως παρεμφερώς, που είναι όλες ηχοποίητες λέξεις.

τσιουκλιτάρα η: το τσιγάρο – ετυμ. νέο Ελλ. «τσικλιτάρα» (= το πουλί δρυοκολάπτης), επειδή κτυπάει με το ράμφος. Όπως αρχ. Ελλ. «τυπός» (= σφυρί), «τύπω» (= κτυπώ), «τύπανος» (= καλοτύπος, δρυοκολάπτης), έτσι και νέο Ελλ. «τσιόκος» (= τύκος, κέστρα, μυτερό σφυρί), «τσιουκαλίζω» (= κτυπώ), «τσιουκ(α)λιτάρα» (= δρυοκολάπτης). Σε όλες τις βαλκανικές γλώσσες *ÇUK* ή *ÇOK* (= σφυρί – κτύπος – ράμφος, κορυφή, μύτη) ή παρεμφερώς, όλες λέξεις ηχοποίητες – σχόλιο: το τσιγάρο είναι το ράμφος του καπνιστή.

τσιουλέγκα η: ο πήχυς, το παλιό μέτρο – ετυμ. Ελλ. «ξύλο» > ξυλίκι ή τσιουλίκι ή τσιουλέγκα (= ράβδος, Τουρκ. *çelik*) – σχόλιο: παρομοιάζεται ο πήχυς με το ραβδάκι, δηλ. το ξυλίκι, με το οποίο παίζουν τα παιδιά το ομώνυμο παιχνίδι.

τσιουλεγκιάζω: μετρώ τη δουλειά, επιμετρώνω – ετυμ. «τσιουλέγκα» (β.λ.).

τσιούλ(ι)κος-ια-ο: μικρός, νήπιος, μικρούλης, παιδίσκος – ετυμ. συγκοπή εκ του Ιταλ. *(FAN)CIULLA* (= κοριτσάκι, παιδούλα, κοπέλα προεφηβικής ηλικίας) < Λατ. *infantula* (= νήπιο κορίτσι).

τσιριγώτ(ι) το: κρέας – ετυμ. «τσέρος» (β.λ.).

τσιρόνια τα: καρφιά, ήλοι, «πηρούνια» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «τσίρος» και «τσιρόνια» (= είδος πολύ μικρών ψαριών), επειδή τα καρφιά είναι πολλά και μικρά.

τσιπινάκο το: και **τσετινάκο** – 1) ο,τιδήποτε ξινό, ξινίλα, 2) ξίδι, όξος, «σιουφρωμένο» (β.λ.) – ετυμ. παρέφθαρται από το Λατ. *ACETUM* (= ξίδι, Ρουμ. *oțet*).

σίτο το: είτε **ζίτο** – σιτάρι, πυρός, σίτος – ετυμ. Ελλ. «σίτος».

φανούσιω η: φανάρι, λυχνία, λάμπα, «φέγγω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «φαίνω» > «φανίον» (= φαναράκι).

φάσκιωμα το: 1) σκότωμα, θανάτωση, 2) δαρμός, ξύλο – ετυμ. «φασκιώνω» (β.λ.).

φασκιωμένος-η-ο: 1) σκοτωμένος, πεθαμένος, 2) δαρμένος – ετυμ. «φασκιώνω» (β.λ.).

φασκιώνω: 1) σκοτώνω, θανατώνω – ετυμ. Λατ. *FASCIA* (= επίδεσμος, ταινία για περιτύλιξη, φάσκιό) > φασκιώνω (= σπαργανώνω), με εξομοίωση του σαβανώματος νεκρού με το φάσκιωμα των μωρών, 2) δέρνω, ξυλοκοπώ – ετυμ. Λατ. *FASCES* (= δεσμίες ράβδων αξιωματούχου).

φασμάκ(ι) το: και ο **φασμάκος** – συνουσία, σαρκική συνεύρεση – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φασμακώ» (= έχω παραισθήσεις, βλέπω οπτασίες και φάσματα), γιατί μόνο φαντασίωση ήταν η σαρκική συνεύρεση για τους επί μακρόν ταξιδευμένους μαστόρους.

φασμακώνω: βινέω, σχεύω, βατεύω – ετυμ. «φασμάκι» (β.λ.).

φασόλια τα: δόντια – ετυμ. Ελλ. λέξη, με επιτυχή παρομοίωση.

φέγγω η: λυχνία, λάμπα, φανάρι, «φανούσιω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «φέγγω» (= λάμπω).

φοράδια τα: ο εμετός, τα ξέρατα – μόνο στη φράση: «αμόλησε τα φοράδια», όπου σημαίνει έκανε εμετό – ετυμ. αρχ. Ελλ. «εκφέρω» (= φέρω εκτός, εξάγω) > εκφοράδια ή φοράδια (= εκβαλλόμενα).

φορώ: είτε **φουρώ** – 1) έχω, 2) είμαι – ετυμ. Ελλ. «φέρω» > φορώ.

φούμο το: καπνός σε αποξηραμένα φύλλα ή κομμένος – ετυμ. Λατ. *FUMUS* (= καπνός).

φουντιάρα η: το τσιγάρο – ετυμ. νέο Ελλ. «φούντα», εννοείται καπνού.

φουράδια τα: 1) ξύλα, ξυλική, π.χ. σανίδες, τεγίδες, ξυλοδοκοί – ετυμ. αρχ. Ελλ. «δούρατα» (= στελέχη, ξύλα, δένδρα, ξυλοδοκοί) > δουράδια > φουράδια (= ξύλα), 2) κλεμμένα είδη – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φωρ» (= κλέπτης, Λατ. *fur*).

φουραδιάρ(η)ς ο: 1) ξυλουργός – ετυμ. «φουράδια» (β.λ.), 2) αυτός που κλέβει από το κοινόβιο των μαστόρων – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φωρ» (= κλέπτης, Λατ. *fur*).

φουραδιάζω: και **φουραδίζω** – φτιάχνω, κατασκευάζω – ετυμ. «φουράδια» (β.λ.) – σχόλιο: με την έννοια ξυλουργώ.

φουραδίζω: κλέπτω – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φωρ» (= κλέπτης, Λατ. *fur*).

φουσκοκοίλ(η)δες οι: και **πρησκοκοίλ(η)δες** και **σπανίως μπαζακοκοίλ(η)δες** – ξερά φασόλια, η φασολάδα – ετυμ. Ελλ. λέξεις, γιατί είναι χορταστικό φαγητό που προκαλεί τυμπανισμό και δυσφορία, εξού και «ντερτούλια» (β.λ.). Και στα σώπικα, δηλ. στον συνθηματικό κώδικα των βαρελάδων, λέγονται «πρήσκοι» τα ξερά φασόλια, επειδή πρήζεται, είτε φουσκώνει, η κοιλιά.

φ(υ)λλιπούρ(ι) το: βιβλίο, τετράδιο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φυλλίτης» (= ο συνιστάμενος από πολλά φύλλα), όπως τα βιβλία και τα τετράδια, Αλβ. *FLETORÉ* (= τετράδιο, εφημερίδα).

φ(υ)σάω: 1) γέμω, έχω, είμαι πλήρης, 2) είμαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φυσάω» (= πνέω – φουσκώνω, γεμίζω με αέρα – εμπνέω έπαρση).

φωτερή η: λάμπα, λυχνία, «φανούσιω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «φωτερός».

χαλάτια τα: εργαλεία – ετυμ. αρχ. Ελλ. «χαλή» (= χηλή – παλάμη χεριού) > χαλάτι (= αυτό που πιάνεται στην παλάμη, δηλ. εγχειρίδιο εργαλείο) > Τουρκ. και Σερβ. «χαλάτι» (= εργαλείο). Και στα αλειφιάτικα, δηλ. στο γλωσσάρι των κασσιτερωτών, λένε ομοίως «χαλάτια» τα εργαλεία.

χαλτούμ(ι) το: φύλλο καπνού που κόβεται με το μαχαίρι, «τουρκολίβανο» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *HADIM* (= υπηρέτης, θεράπων, ευνούχος) – σχόλιο: συσχέτιση της κοπής του καπνού με τον ευνουχισμό.

χαστακίζω: θραύω, τσακίζω, κυρίως ξύλα – ετυμ. Λατ. *HASTA* (= ξύλινο δόρυ) > χαστακίζω (= ξυλοθραύω), όπως απ' το νέο Ελλ. «τσάκνο» προέκυψε το «τσακίζω».

χήνα η: συνήθως οι χήνες – 1) (παλιά) μετρητά σε νομίσματα μεγάλης αξίας, π.χ. χρυσές λίρες, 2) (τώρα) χαρτονόμισμα μεγάλης αξίας, π.χ. δραχμικό χιλιάριο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αχήν» (= άπορος, πένης, φτωχός, ενδεής) και «αχηνία» (= έλλειψη, ανάγκη, ανέχεια, ένδεια), οπότε πολύ φυσικά και εύκολα ενόμισαν ότι «αστερ» και «χήνες» (= χρυσίο, αργύρια, χρήματα).

χλιμίτ(ι) το: κριθάρι ή βρώμη, «καλιάρ(ι)» (β.λ.), ως τροφή ίππων, ημιόνων και όνων – ετυμ. νέο Ελλ. «χλιμιντρώ» (= χρεμετίζω). Στα σώπικα, δηλ. στη συνθηματική γλώσσα των βαρελάδων, λένε «χλιμιτάρ(ι)» το κριθάρι.

χουζουρεύει: βρέχει – ετυμ. «χουζούρω» (β.λ.).

χουζούρω η: 1) βροχή, 2) αργία – ετυμ. Τουρκ. *HUZUR* (= ησυχία, άνεση, γαλήνη) > νέο Ελλ. «χουζούρι» (= ξεκούραση, ραστώνη), επειδή όταν έβρεχε ήταν αναγκαστικά ημέρα αργίας για τους κτίστες.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

φουραδιάρ(η)ς ο: 1) Ξυλουργός – ετυμ. «φουράδια» (β.λ.), 2) αυτός που κλέβει από το κοινόβιο των μαστόρων – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φωρ» (= κλέπτης, Λατ. *fur*).

φουραδιάζω: και **φουραδίζω** – φτιάχνω, κατασκευάζω – ετυμ. «φουράδια» (β.λ.) – σχόλιο: με την έννοια ξυλουργώ.

φουραδίζω: κλέπτω – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φωρ» (= κλεπτης, Λατ. *fur*).

φουσκοκοίλ(η)δες οι: και **πρησκοκοίλ(η)δες** και σπανίως **μπαζακοκοίλ(η)δες** – ξερά φασόλια, η φασολάδα – ετυμ. Ελλ. λέξεις, γιατί είναι χορταστικό φαγητό που προκαλεί τυμπανισμό και δυσφορία, εξού και «ντερτούλια» (β.λ.). Και στα σώπικα, δηλ. στον συνθηματικό κώδικα των βαρελάδων, λέγονται «πρήσκοι» τα ξερά φασόλια, επειδή πρήζεται, είτε φουσκώνει, η κοιλιά.

φ(υ)λλιπούρ(ι) το: βιβλίο, τετράδιο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φυλλίτης» (= ο συνιστώμενος από πολλά φύλλα), όπως τα βιβλία και τα τετράδια, Αλβ. *FLETORÉ* (= τετράδιο, εφημερίδα).

φ(υ)σάω: 1) γέμω, έχω, είμαι πλήρης, 2) είμαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «φυσάω» (= πνέω – φουσκώνω, γεμίζω με αέρα – εμπνέω έπαρση).

φωτερή η: λάμπα, λυχνία, «φανούσιω» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «φωτερός».

χαλάτια τα: εργαλείο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «χαλή» (= χηλή – παλάμη χεριού) > χαλάτι (= αυτό που πιάνεται στην παλάμη, δηλ. εγχειρίδιο εργαλείο) > Τουρκ. και Σερβ. *čalač* (= εργαλείο). Και στα αλειφιιάτικα, δηλ. στο γλωσσάρι των κασσιτερωτών, λένε ομοίως «χαλάτια» τα εργαλεία.

χαντούμ(ι) το: φύλλο καπνού που κόβεται με το μαχαίρι, «τουρκολίβανο» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *HADIM* (= υπηρέτης, θεράπων, ευνούχος) – σχόλιο: συσχέτιση της κοπής του καπνού με τον ευνουχισμό.

χαστακίζω: θραύω, τσακίζω, κυρίως ξύλα – ετυμ. Λατ. *HASTA* (= ξύλινο δόρυ) > χαστακίζω (= ξυλοθραύω), όπως απ' το νέο Ελλ. «τσάκνο» προέκυψε το «τσακίζω».

χήνα η: συνήθως οι χήνες – 1) (παλιά) μετρητά σε νομίσματα μεγάλης αξίας, π.χ. χρυσές λίρες, 2) (τώρα) χαρτονόμισμα μεγάλης αξίας, π.χ. δραχμικό χιλιάρικο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αχήν» (= άπορος, πένης, φτωχός, ενδεής) και «αχηνία» (= έλλειψη, ανάγκη, ανέχεια, ένδεια), οπότε πολύ φυσικά και εύκολα ενόμισαν ότι «α» στερ. και «χήνες» (= χρυσίο, αργύρια, χρήματα).

χλιμίτ(ι) το: κριθάρι ή βρώμη, «καλιάρ(ι)» (β.λ.), ως τροφή ίππων, ημιόνων και όνων –
ετυμ. νέο Ελλ. «χλιμιντρώ» (= χρεμετίζω). Στα σώπικα, δηλ. στη συνθηματική
γλώσσα των βαρελάδων, λένε «χλιμιτάρ(ι)» το κριθάρι.

χουζουρεύει: βρέχει – ετυμ. «χουζούρω» (β.λ.).

χουζούρω η: 1) βροχή, 2) αργία – ετυμ. Τουρκ. *HUZUR* (= ησυχία, άνεση, γαλήνη) >
νέο Ελλ. «χουζούρι» (= ξεκούραση, ραστώνη), επειδή όταν έβρεχε ήταν αναγκα-
στικά ημέρα αργίας για τους κτίστες.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κουδαρίτικοι Διάλογοι

Πρόσωπα: 1. ερωτητής
2. απαντητής

Διάλογος

1. Γειά σας, Κουδαραίοι!
2. *Καλώς τον Κούσιο! Στάμεψε να τα ξηφλυάσουμε!*
1. Αν φοράτι θόδωρου και ξινή, και ψίχαλα καλιάρ' για του ντισσέρ', θα σταμέψου λίγου, να μ' ράξ'τι καρρόφ'λλα κι κράνια και να καφαλίσου ύστηρους στου χουριό μας.
2. *Θα σ' ράξουμε λουσιώτ' κι λίγου ξιάρχου. Θα μαννέψεις, αλλά τσιουκλιτάρα δε σ' ράζουμε γιατί δε φορούμι χαντούμ'. Κι του ντισσέρ', για να μαννέψ', θα του ξησύρουμι στ' ξενητιά, εκεί που γυαλίζ'ς ένα γκητζνάρ'.*
1. Καλά, σκρούμπου κι τρουχό δε σας ράζ' ου μπαρός;
2. *Ούτι τσιτινάκου. Αν κι κούμπλους, φορεί βελιόγκος στα κράνια. Κι στου μάννεμα ντιπ απαλούδ'.*
1. Απ' ότ' τσιουλίζου είναι γκατζιουμένους μι τ'ς κουδαραίοι ου μπαρός. Μπας κι δεν τ' πραχαλίζιτι όρματου του κούφιου;
2. *Μπά! στερναρίζιτι μι τ' μπαρίνα. Σα σγκούρου στ' λαφερή σταμεύ' απού καννάβου. Φορεί κι έναν στέργιου κι κάτ' στερνάρια σαν αδράτια.*
1. Ρε παλιοτσιοκανάρ', ιγώ σ' ξηφλυάζου για μάννεμα κι συ τ' κρήνα σ'

Ερμηνεία

Γειά σας, Κτίστες!

Καλώς τον Μάστορα! Κάθισε να τα πούμε!

Αν έχετε ρακή και τσιγάρο, και λίγο κριθάρι για το μουλάρι, θα σταθώ λίγο, για να μου δώσετε γράμματα και λεφτά και μετά να αναχωρήσω για το χωριό μας.

Θα σου δώσουμε νερό και λίγο ψωμί. Θα φας, αλλά τσιγάρο δε θα σου προσφέρουμε, γιατί δεν έχουμε καπνό. Και το μουλάρι, για να φάει, θα το πάμε κάτω στον κατήφορο, εκεί που βλέπεις έναν γαΐδαρο.

Καλά, καφέ και κρασί δεν σας δίνει το αφεντικό;

Ούτε ξίδι. Αν και τσέλιγκας, είναι λίγο εβραίος στα χρήματα. Και στο φαγητό καθόλου βούτυρο.

Από ότι καταλαβαίνω είναι θυμωμένος με τους μαστόρους το αφεντικό. Μήπως και δεν του φτιάχνετε καλό το σπίτι;

Μπά! σκανιάζεται με την αφεντικίνα. Σαν γάτα στη φωτιά κάθεται από τεμπελιά. Έχει έναν κώλο και κάτι βυζιά σαν καρβέλια.

Βρε παλιομάστορα, εγώ σου μιλώ για φαγητό και εσύ το μυαλό σου όλο στο

όλου στ' αλλοιώτ'κου τ'ς μπαρίνας.
Θα σι γυαλίσ' ου μπαρός κι θα βάλ' τ'ς μανάδεις να σι γκαβιάσουν.

2. Μπά! πολλά αλέθ', αλλά κρανίλας.

1. Καλά, ου γκατζιάς λαγούλια δε φορεί;

2. Όχι, μόνου ένα μαλέτσ'κου αγκίδ', κι ένα άλλου λαγουδημένου κι όρματου. Μ' αυτό στερναρίζουντι τα κουδαρόπ'λα, γιατί ου δένδρους σταμεύ' στα Ντούκανα. Φορεί κι μιά σαγόνου βλαστάρου. Τ' αγκίδια σταμεύουν όλ' τ' ντένα στου κούφιου. Μόνου στ' κατούρου ξησέρνουντι για ντιβόλκο, κι του κατσάλ' ου μπαρός γυαλίζ'. Φορεί κι λάζου κι μαγγούτ' μι βαλάνια, κι κρανιές τα κουδαρόπ'λα.

1. Εμ, τώρα τσιουλίζου γιατί τουν μπαρό τουν μαννέουν τζάφες! Αλλά σα κουρνούτ'ς, να σας ράζ' και ψίχα τσέρου. Μόνου φουσκουκοίλ'δεις κι αβντάλ' μι ξιάρχου θα μαννεύ'τι;

2. Μπά, ντιπ γκουμούτσια. Μόνου σε κιούρου κάνα κρεμαντζούλ'. Αυτός μανεύ' τα σφρουκλίδια κ' οι κουδαραίοι όλου μαυρίκου, καψοκάρδια κι μαυρουμμάτις μι λίγου βουλιώτ'. Σπολάτ' που τ' αμπέτ' ξεσέρνεται η βλαστάρου με ψίχα λάγιου, αλλά θόδωρο μόνου τουν καλόγηρου, όταν καψαλίσ' ου ράϊκους.

1. Πω, πω! τουν παλιοκουρνούτ', κι τ' φουραδίζ'τι κι όρματ'πραχάλα!

2. Εμ, αφού σταμεύ' όλ' τ' ντένα στ' ράμπου! Φορεί και κούλιους. Γι' αυτό από φουράδια και μανούρα φορούμι όρματα, κι από πηρούνια, σιούρω κι μλιόκου πολλά, ντιπ κάλου. Όπως γυαλίζ' μαντζάρουν οι κουδαραίοι κι

τέτοιο της αφεντικίνας το έχεις. Θα σε δει το αφεντικό και θα βάλει τους ληστές να σε δείρουν.

Μπά! παλλά λόγια λέει, αλλά είναι φοβητσιάρης.

Καλά, ο νοικοκύρης δεν έχει αγόρια;

Όχι, μόνο ένα μικρό κορίτσι, και ένα άλλο αραβωνιασμένο και πολύ όμορφο. Με αυτό σκανιάζονται τα μαστορόπουλα, γιατί ο γαμπρός κατοικεί στα Γιάννινα. Έχει και μια γριά αδελφή. Τα κορίτσια κάθονται όλη τη μέρα στο σπίτι. Μόνο στη βρύση πηγαίνουν για νερό, και το πονηρό τ' αφεντικό προσέχει. Έχει και μαχαίρι και όπλο με σφαίρες, και φόβος στα μαστορόπουλα.

Ε, τώρα κατάλαβα γιατί το αφεντικό το τρώνε ψύλλοι! Αλλά σαν κτηνοτρόφος να σας προσφέρει και λίγο κρέας. Μόνο φασολάδα και τυρί με ψωμί θα τρώτε;

Μπα, καθόλου κοψίδια. Μόνο σε γιορτή κανένα λουκάνικο. Αυτός τρώει τα ψητά και οι μαστόροι όλο φακή, κρεμύδια και ελιές με λίγο λάδι. Πάλι καλά που το μεσημέρι έρχεται η αδελφή με λίγο καφέ, αλλά τσίπουρο μόνο το σούρωπο, όταν φύγει ο ήλιος.

Πω, πω! τον παλιόβλαχο, και του φτιάχνετε και καλή δουλειά!

Ε, αφού κάθεται ολημερίς πάνω απ' τη δουλειά! Έχει και πολλά φλουριά. Γι' αυτό έχουμε καλά ξύλα και πέτρες, και από καρφιά, άμμο και ασβέστη άφθονα, καθόλου πηλό. Όπως βλέπεις ξέρουν καλά την τέχνη οι μαστόροι και με

μι τα τσάμπαλα τσιουκαλίζουν όρματα σουφλιέρια.

1. Απ' ότ' γυαλίζου πραβίζ'τι γκάλεμου κούφιου.
2. Στρεφογάλαρου. Με μια βαίτσιου και πολλά βαιτσιούλια και τσιατή με μουχόβια. Μας κοπ'καν τα κλουνάρια κ' οι αγουγιάτις. Όπως τσιουλίζ'ς, τα κράνια δε σαβανώνουντι κι ου μπαρός φορεί πολλά. Σι λίγου θα ξησυρθούν κι τα ζυμπήλια.

1. Μωρέ, όρματα ραμποτεύ'τι, αλλά κράνια θα σας ράξ' ου γκατζιάς ή θα καφαλίσ'τι μόνο μι γκαντένις;
2. Στ' μαλάμου θα κρανιάσ'. Θα ράξ' γερό ντενιάτ'κου μι γκάλμπινις, όχι μάππις. Μας του ξήφλυασει κι ου τσιατούρ'ς, αλλά πρέπει να τσιουλιγκιάσ' τ' ράμπου ου κουτσιλουπόντ'κους, γιατί ου μπαρός δεν τσιουλίζ' ντιπ από τσουλέγκιασμα.

1. Κι αν, ρε Κούσιου, ούτι κι τότε κρανιάσ', τι γίνιτι;
2. Τότε δε θα τ' φουραδίσουμι ούτι μουτζούρ', ούτι κριτσέλ', ούτι πρεβατιάρια, κι θα λαλούν κι περδίκις στου κούφιου. Θα του ξηφλυάσουμι κι στουν οικουσιπιντάρ'. Ντροπή! αγκίδια φορεί, ούτι οι ξ'νοί έτσ'. Στου τέλους θα τουν τσιουλίσουμι κι θα τ' φασμακώσουμι κι τ' μουχούσα τ'.

1. Βούζιου, Κούδαρ', βούζιου! Ξησέρνουντι οι αλλοιώτ'κ' κατ' ιδώ. Να καφαλίσου τώρα να μη με γυαλίσουν. Ναβάλου του γάπτου με τα στράνια κι του ζ'γούρ' μι τα χαλάτια στου ντισσέρ' κι να κινήσου.

1. Στου καλό, Κούσιου, χαιρετίσματα, και προσοχή στ'ς λεπινιώτις!

τα εργαλεία πελεκούν ωραία αγκωνάρια.

Απ' ότι βλέπω φτιάχνετε σπίτι πολύ μεγάλο.

Πολυώροφο. Με μια πόρτα και πολλά παράθυρα και στέγη με κεραμίδια. Μας κόπηκαν τα χέρια και τα πόδια. Όπως καταλαβαίνεις τα χρήματα δεν κρύβονται και το αφεντικό έχει πολλά. Σε λίγο θα έλθουν και οι μαραγκοί.

Μωρέ, καλή δουλειά φτιάχνετε, αλλά λεφτά θα σας δώσει ο νοικοκύρης ή θα φύγετε μόνο με ψείρες;

Την ώρα που θα τελειώσει η δουλειά θα πληρώσει. Θα δώσει γερό μεροκάματο με λίρες, όχι με χαρτονομίσματα. Μας το είπε και ο παπας, αλλά πρέπει να μετρήσει τη δουλειά ο δάσκαλος, γιατί τ' αφεντικό δεν καταλαβαίνει καθόλου από μέτρομα.

Και αν, βρε Μάστορα, ούτε και τότε πληρώσει, τι γίνετα;

Τότε δεν θα του φτιάσουμι ούτε φούρνο, ούτε αναγκαίο, ούτε σκάλα, και θα έχει και σταλαματιές το σπίτι. Θα το αναφέρουμε και στον αστυνόμο. Ντροπή! Κορίτσια έχει, ούτε οι γύφτοι έτσι. Στο τέλος θα τον δείρουμι και θα του πηδήξουμε και την κυρά του.

Σιωπή, Μάστορα, σκασμός! Έρχονται και κάποιοι άγνωστοι προς τα εδώ. Να αναχωρίσω τώρα να μη με δούνε. Να φορτώσω το σάκκο με τα ρούχα και το δερμάτι με τα εργαλεία στο μουλάρι και να ξεκινήσω.

Στο καλό, Μάστορα, χαιρετίσματα, και προσοχή στους ληστές!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Λεξικό

(Τεχνικής ορολογίας)

αγκαλιά η: ξύλο που ενώνει και σταθεροποιεί άλλα κατακόρυφα ή λοξά ξύλα, π.χ. στις κορυφές των ζευκτών, όπου συνδέει τους αμείβοντες με τον ορθοστάτη ή με τον ελκυστήρα.

αγκωνάρι το: σμιλευμένος γωνιόλιθος – ετυμ. Ελλ. «αγκών» (= αγκώνας, γωνιόλιθος) ή από το «γωνία».

αλφάδι το: η στάθμη, που αντικαταστάθηκε από τη σημερινή αεροστάθμη – ετυμ. Ελλ. «Α» > άλφα > αλφάδι, επειδή ήταν σαν ένα άλφα κεφαλαίο με ένα βαρίδι κρεμασμένο από την κορυφή.

(α)μπασωτό το: τόξο χαμηλωμένο (όχι κύκλος), που το βέλος του (ύψος) είναι πολύ μικρότερο από το μισό της βάσης (χορδής) – ετυμ. Τουρκ. *ABASO* (= ο κάτω, ο υποκάτω, ο κάτωθεν), *BASIK* (= χαμηλός, πατηκωμένος) και *BASIKLIK* (= η σχέση μικρού προς μεγάλο άξονα σε μια έλλειψη).

ανώφλι το: **1)** η άνω πλευρά ανοίγματος, «πρέκι» (β.λ.), **2)** ο κορυφαίος γωνιόλιθος παραστάδος κουφώματος – ετυμ. Ελλ. «άνω» + «φλιά» (= η παραστάς κουφώματος).

αποκοπίς: (επίρρ.) κατ' αποκοπήν, δηλ. δουλειά για την οποία κόπηκε γενική τιμή εξ αρχής – ετυμ. Ελλ. «αποκόπτω».

αριάνι το: και **αργιάνι** – υδαρής πολτός από σκόνη τσιμέντου διαλυμένη σε νερό – ετυμ. Ελλ. «αραιός» > *αριανά* (= αραιά-αραιά), εκτός και λέγεται καθομοίωση προς το Τουρκ. *AYRAN* (= δροσιστικό ποτό από αραιωμένο γιαούρτι σε ξινόγαλα).

αρίδα η: τρυπάνι, εργαλείο για διάνοιξη οπών, τορευτικό εξάρτημα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αρίς».

αρίδι το: **1)** μικρό σφυρί συνήθως μυτερό στο ένα του άκρο, κέστρα, «τσιόκος» (β.λ.), «μπικούνι» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αίρα» (= σφύρα, σφυρί) > αιρίδιον > αρίδι, **2)** κοχλιωτό εξάρτημα για διάτρηση – ετυμ. Ελλ. «αρίδα» (β.λ.).

αρκάδες οι: **1)** οι σμιλευμένοι αψιδόλιθοι, τα πελεκητά καμαρολίθια – ετυμ. Λατ.

ARCUS (= τόξο) > Γαλλ. *ARKADE* (= αψίδωση, καμαροσειρά) και Βουλγ. *ΑΡΚΑ* (= αψίδα, καμάρα), **2**) συχνά εσφαλμένως και οι «άρκες» (β.λ.).

άρκες οι: μεγάλες όρθιες πέτρες τοποθετημένες με ενδιάμεσα κενά μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν αμφίπλευρο χαμηλό στηθαίο στις άκρες της βαθιάς στέψης των πέτρινων γεφυριών (σαν επάλξεις φρουρίου) – ετυμ. αρχ. Ελλ. το «άρκος» (= προφυλακτήριο, αμυντήριο) και «άκρα» (= άκρο, ακρωτήριο, κορυφή – φρούριο), άλλως από το Τουρκ. *ΑΡΚΑ* (= ράχη – προστασία, προστάτης).

αρκλώματα τα: αλληπάλληλα τόξα ή καμάρες ή αψίδες σε πρόσοψη οικοδομής, καμαροσειρά – ετυμ. Λατ. *ARCUS* (= τόξο).

αρμολό(γ)ι το: έντεχνο κλείσιμο των αρμών τοίχου με ισχυρό κονίαμα – ετυμ. Ελλ. «αρμός» + «λέγω» (= συλλέγω) > αρμολόγι – σχετ. «μυστρίζω» (β.λ.).

αρπήδες οι: **1**) τα μεταλλικά ελάσματα με τα οποία ενώνουν τους έναντι τοίχους υψηλών κατασκευών, π.χ. σε κωδωνοστάσια, σε ελκυστήρες αψιδων ναών, σε γέφυρες, κ.λπ., **2**) σιδηρές διαμπερείς συσφίξεις τοιχοποιίας παραστάδων, πεσσών, στύλων, γεφυρών, κ.λπ. – ετυμ. Ελλ. «αρπάζω» ή «αρπώ» (= πιάνω κάτι με δύναμη), «αρπεδών» (= χορδή τόξου), «άρπη» (= δρεπάνι σε μορφή αρπάγης), απ' όπου Ιταλ. *ARPESE* (= σιδηρά αρπάγη για συγκράτηση τοιχοποιίας).

ασβέστη η: η γνωστή κονία – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ασβεστος τίτανος».

αστρέχα η: και **οστρέχα** – το γείσωμα της στέγης απ' όπου, εκ των ακροκεράμων, τρέχουν τα σταλάγματα, «γρηπίδα» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «όστρακον» (= κεραμίδι) > Αλβ. *STREHĒ-A* (= γείσο – στέγη).

B

βαριά η: μεγάλη σφύρα για τη λατομία, αρχ. Ελλ. «ραιοστήρ» – ετυμ. Ελλ. «βάρος» > βαρεία ή βαριά.

βαριοπούλα η: μικρή σφύρα με την οποία κτυπούν τη σμίλη, «μάτρακας» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. υποκοριστικό της λέξης «βαριά» (β.λ.).

βάτρα η: η βάση της εστίας (τζακιού) όπου καίει η φωτιά, το πυροστάσι – ετυμ. αρχ. Ελλ. κατά Ησύχιο «βάτρα» (= βάθρο, θεμέλιο, βάση θρόνου ή βωμού) > νότια Σλ. και Αλβ. *VATRA* (= εστία).

βελόνι το: σμίλη μυτερή – **βελονιάζω** (= σμιλεύω με το βελόνι) – ετυμ. Ελλ. «βελόνη» (= αιχμή, βελόνι)

βουβό το: χονδρό και ανθεκτικό ξύλινο δοκάρι, «μπορδουνάρι» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «βουβός» (= άφωνος, άλαλος), εδώ μεταφορικώς, επειδή στα βουβά, δηλ. σιωπηλά ως οι βαστάζοι, φέρει μεγάλα βάρη.

βυζαντινό το: 1) όψη τοίχου κτισμένη από σμιλευμένους εξαγωνικούς λίθους, 2) αρμολόγημα εξαγωνικό που δίδει παρόμοια εντύπωση – ετυμ. Ελλ. «Βυζάντιο» (= το προηγούμενο όνομα της Κωνσταντινούπολης).

γαλατώνω: ασπρίζω με ασβέστη – ετυμ. Ελλ. «γάλα», λόγω του λευκού χρώματος.

γαλλικό το: παραστάδα (= φλιά) κουφώματος που αφήνει ακάλυπτο το ξύλινο κάσσωμά του, ενώ στο «λαμπαδί» (β.λ.) έχουμε επικάλυψη – σχετ. «θυροστόμι» (β.λ.).

γαλόνη το: «σαρδέλα» (β.λ.), είδος αρμολογήματος λιθοδομής χιαστί διασταυρωμένο – ετυμ. Ελλ. «γαλόνη» (= διάσημο στρατιωτικού), με μεταφορική έννοια.

γαρδίλωση η: εντορμία, κλείδωση, γόμφωση – ετυμ. Λατ. *CARDO* [*cardinis*] (= στροφείας, γίγγλυμος, γόμφος) > γαρδίνωση ή γαρδίλωση.

γιαγλί το: παχιά λάσπη με άφθονη κονία και γιδόμαλλο για ξυλόπηκτους τοίχους και οροφές – ετυμ. Τουρκ. *YAGLI* (= λιπαρός, παχύς).

γιαπί το: σκελετός οικοδομής – ετυμ. Τουρκ. *YAPI* (= οικοδομή μη περατωθείσα).

γκαλντιρίμι το: λιθόστρωτο δρόμου – ετυμ. αμάρτυρο αρχ. Ελλ. «καλλυντή ρύμη» (= εξωραϊσμένος δρόμος, η «στρωτή οδός», λιθόστρωτος δρόμος, Λατ. *strata via*, ο τωρινός πεζόδρομος) > Τουρκ. *KALDIRIM* (= δρόμος λιθόστρωτος, πεζοδρόμιο).

γκαντινάτσο το: ειδικός μάνδαλος της θύρας – ετυμ. Λατ. *CATENATIO* (= δεσμά, αλυσοδεσμός), Ιταλ. *CATENACCIO* (= μάνδαλος, σύρτης).

γκλαβανή η: καταπακτή, καταρρακτή – ετυμ. Σλ. *GLAVA* (= κεφάλι), επειδή ήταν στην οροφή πάνω απ' το κεφάλι.

γκουγκουμάρα η: βαριά στρογγυλή πέτρα – ετυμ. Ελλ. «γόμος» (= γέμιση, βάρος, φορτίο) > γομάρα > γογομάρα ή γκουγκουμάρα.

γκουσγκούκκι το: μικρό χαλικάκι που βάζουμε για να κλείσουμε οπή – ετυμ. Ελλ. «κόκκος» > γκουσγκούκκι, με δίπλωση.

γκρημάδα η: πεσμένο σπίτι, σωρός ερειπίων – ετυμ. Ελλ. «γκρεμίζω».

γκρομπετόν το: απλό σκυρόδεμα δαπέδων άοπλο ή ελαφρώς οπλισμένο – ετυμ. Γαλλ. *GROS BETON* (= χονδροσκυρόδεμα) – σχετ. «μπετόν» (β.λ.).

γ(κ)υνισιά η: ξυλουργική ή λιθογλυπτική αυλάκωση ή εντορμία ή σκοτία – το **γ(κ)υνίσι** (= διάξυστρο, δηλ. εργαλείο για εντορμίες, αυλακώσεις, σκοτίες, Τουρκ. *genis*) – ετυμ. αρχ. Ελλ. η «ύνις» και ο «ύννης» (= το υνί του αρότρου) > νέο Ελλ. γυνί > γ(κ)υνισιά (= αυλακιά), εδώ λόγω ομοιότητας.

γλυφαράκι το: και **γλυφάρι** – ίσια πλακερή πέτρα, κυρίως σαν γωνιόλιθος των εσωτερικών παραστάδων – ετυμ. αρχ. Ελλ. «γλύφω» (= σκαλίζω με τη σμίλη) > γλυφαράκι.

γλώσσα η: σμίλη με στενό πεπλατυσμένο άκρο – ετυμ. Ελλ. «γλώσσα».

γρέντζος ο: ανώμαλος, αδρός, τραχύς – φράση: «τοίχος γρέντζος» (= αργολιθοδομή, δηλ. από λίθους ακατέργαστους) – ετυμ. Ιταλ. *GHEZZO* ή *GREGGIO* (= ακατέργαστος – αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος).

γρεντιά η: ξυλοδοκός, ελκυστήρας ζευκτού στέγης, κανθήλιος – ετυμ. παλ. Σλ. *GRJADA* (= ξυλοδοκός, Σερβ. *greda*).

γρηπίδα η: το ακραίο γείσο της στέγης με τα ακροκέραμα απ' όπου στάζουν τα όμβρια νερά, «αστρέχα» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κρηπίς» (= θεμέλιο, βάση – κτισμένο χείλος όχθης).

γωνιά η: 1) η ορθή γωνία, 2) εργαλείο μορφής ορθής γωνίας για γωνιάσματα.

δέμα το: το ξυλόδεμα, το περιμετρικό ξύλινο διάζωμα τοίχου – ετυμ. Ελλ. «δένω».

διαζύ(γ)ι το: το διάπηγμα, οριζόντιο ξύλο σκαλωσιάς που στηρίζεται σε τρύπες του τοίχου, «τρυπόξυλο» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «διά» + «ζυγός».

διπλάρι το: δοκίδα κάθετη προς τις κύριες δοκούς, «τραβέρσα» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «δίπλα».

δρομικιά η: πέτρα που το μήκος της τοποθετείται στο πρόσωπο του τοίχου – ετυμ. Ελλ. «δρόμος».

Z

ζιαμπί το: επιβλής, μάνδαλος, σύρτης – ετυμ. νέο Ελλ. «ζάβα» (= πόρπη, Αλβ. *zanë-a*) ή από το παλ. Σλ. *ZABITI* (= ηλώνω, ασφαλίζω).

ζιμπρέκι το: μάνταλος, σύρτης, γλωσσίδα κλειδαριάς – ετυμ. Τουρκ. *ZEMBEREK* (= σύρτης θύρας).

ζύγι το: η λιναίη είτε λινέη, το νήμα της στάθμης – ετυμ. Ελλ. «ζύγιον» (= μικρή ζυγαριά).

ζυγκέρα η: φορείο για μεταφορά οικοδομικών υλικών, «καζάκα» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ζυγός» και «ζύγαστρον» (= ξύλινο κιβώτιο).

ζυγόσταυρο το: ο ειδικός και συμμετρικός αψιδωτός ξυλότυπος επί του οποίου στηρίζονταν οι τοξόλιθοι κατά την κατασκευή των τόξων. Γίνονταν από διαδοχικούς «σταυρούς» (= χάρακες) διατεταγμένους σε επαφή και κάθετους προς το επίπεδο του τόξου.

ζωνάρι το: 1) σειρά πελεκητών λίθων στη βάση ή στο μέσο του τοίχου, 2) «δέμα» (β.λ.).

Θ

θολίτες οι: πελεκητοί αψιδόλιθοι, οι «αρκάδες» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «θόλος».

θυροστόμι το: 1) η φλιά, δηλ. οι παραστάδες, οι παρειές των θυρών, 2) οι γωνιόλιθοι των παραστάδων – ετυμ. Ελλ. «θύρα + στόμιο» – σχετ. «λαμπαδί» (β.λ.) και «γαλλικό» (β.λ.).

K

καβαλάρης ο: οριζόντιο ξύλο που ενώνει τις κορυφές διαδοχικών ζευκτών, «κορφιάς» (β.λ.) – ετυμ. νέο Ελλ. «καβαλώ» (= ιππεύω) < Λατ. *CAVALLUS* (= ίππος).

- καδρόνι το:** 1) τετραγωνισμένο μακρύ πριστό ξύλο μικρής διατομής, 2) οι τεγίδες και οι επιτεγίδες στέγης – ετυμ. Ιταλ. *QUATTRO* (= τέσσερα), *QUADRONE* (= τετράπλευρο ξύλινο δοκάρι).
- καζάκα η:** φορείο για μεταφορά μεγάλων βαρών, «ζυγκέρα» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *KAZAK* (= φορείο).
- καζμάς ο:** σκαπάνη, αξίνη – ετυμ. Τουρκ. *KAZMA* (= αξίνη).
- καθαροπελέκι το:** τέλεια σμίλευση με το «καλέμι» (β.λ.).
- καθρέφτης ο:** 1) η όρθια πλάκα στην πρόσοψη του τζακιού, 2) κάθε όρθιο πλακοειδές στοιχείο μιας κατασκευής.
- καλάι το:** υλικό για κόλληση και για γάνωμα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κάλαϊς» (= πολύτιμη γαλαζόπετρα) > Τουρκ. *KALAY* (= κασσίτερος).
- καλέμι το:** ξέστρο, σμίλη πλακερή με κόψη συνεχή ή οδοντωτή – *καλεμιάζω* (= σμιλεύω με καλέμι, εξομαλύνω με το ξέστρο) – ετυμ. Ελλ. «κάλαμος» > Τουρκ. *KALEM* (= σμίλη, γραφίς, κοντύλι, πέννα).
- καλκάνι το:** αέτωμα ή τύμπανο στέγης – ετυμ. Τουρκ. *KALKAN* (= ασπίδα).
- καλούπι το:** τύπος, ξυλότυπος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «καλόπους» (= ομοίωμα ποδιού, καλαπόδι) > Τουρκ. *KALIP* (= σχήμα, τύπος, εκμαγείο, μήτρα).
- καμάρα η:** 1) τόξο, αψίδα, αψιδωτό κοίλωμα τοίχου, 2) κοιτώνας, η «κάμαρα» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κάμπτω» > καμάρα
- κάμαρα η:** και *κάμερα* – δωμάτιο, κοιτώνας – ετυμ. Λατ. *CAMERA* (= καμάρα, κοιτώνας) < Ελλ. «καμάρα» (β.λ.)
- κανάτι το:** εξώφυλλο παραθύρου για σκίαση και ασφάλεια, κοινώς παντζούρι, Τουρκ. *pancur* – ετυμ. Ελλ. «κάννα» (= καλάμι, δόναξ, Λατ. *canna*), «κάνης» (= καλαμωτή) και «κνήτιον» (= μικρό τάρσωμα, ψαθί – καλαμένιο καλαθάκι) > νότια Σλ. και Τουρκ. *KANAT* (= παντζούρι), επειδή παλαιά τα εξώφυλλα ήταν ταρσωτά, γεγονός μαρτυρούμενο και από την τωρινή λέξη «στόρι» (= ανθήλιο παραπέτασμα παραθύρου, Γαλλ. *store*), εκ του Λατ. *storea* (= ψαθί).
- καπάκι το:** μεγάλες πλάκες για πλακοστρώσεις ή για μόρφωση στέψεων τοίχων – ετυμ. Τουρκ. *KAPAK* (= κάλυμμα, σκέπασμα).
- καρα(β)ολάδες οι:** τα στρογγυλοποιημένα, σαν κοχλίες, άκρα των κιγκλίδων, των σταυρών, των διακοσμητικών, κ.λπ. – ετυμ. νέο Ελλ. «καραβόλας» (= μεγάλο μαύρο σαλιγκάρι).
- καρούτα η:** σκάφη όπου σβήνεται η ασβέστη – ετυμ. Σλ. *KARUTO* (= σκάφη).
- καταρράχτης ο:** μεγάλο πριόνι σε ξύλινο πλαίσιο που δουλεύεται από δύο άτομα κατακόρυφα για το σχίσσιμο κορμού δένδρου σε σανίδες – ετυμ. Ελλ. «καταρράκτης» (= υδατόπτωση) – σχόλιο: τα παλιά μηχανικά πριστήρια κινούνταν με νερό όπως ο μύλος, εντεύθεν και η ονομασία.

- κατάχυτο το:** 1) βοηθητικό χαμηλό κτίσμα με έντονα κεκλιμένη μονόρριχτη στέγη, 2) κεκλιμένο επίπεδο, αλλά και το κατωφέρές – ετυμ. Ελλ. «κατά» + «χέω» (= χύνω).
- κατωμαχιά η:** η ξυλοδοκός (ελκουστήρ) στην οποία στηρίζεται η «μαχιά» (β.λ.) – ετυμ. «κάτω» + «μαχιά» (β.λ.).
- κατωποταμός ο:** επιμήκης δοκός στο μέσο των ελκουστήρων των ζευκτών, επί της οποίας πατούν οι ορθοστάτες της στέγης – ετυμ. Ελλ. «ποταμός» (β.λ.).
- κατώφλι το:** 1) ο ουδός, δηλ. η κάτω πλευρά κουφώματος, «ποδιά» (β.λ.), 2) ο κατώτερος γωνιόλιθος της παραστάδος ανοίγματος – ετυμ. Ελλ. «κάτω» + «φλιά» (= η παραστάς κουφώματος).
- κέντα η:** λοξή επιμήκης αντηρίδα, π.χ. στα ζευκτά – ετυμ. Ελλ. «κεντώ» (= τρυπή, τσιμπώ, ηλώνω) > κέντα (= καρφωτή αντηρίδα).
- κεπέγκι το:** και **τεπέγκι** – εξώφυλλο κουφώματος, «κανάτι» (β.λ.), θύρα καταπακτής, τα προστατευτικά εξώφυλλα προθηκών, ξυλοκατασκευή εξώστη που λέγεται και **κρεβατίνα** – ετυμ. Τουρκ. *KEPENK* με την ίδια σημασία.
- κερεστές ο:** ξυλική, ερέψινη ξυλεία, πριστή οικοδομική ή ναυπηγική ξυλεία – ετυμ. Τουρκ. *KERĒSTE*, με την ίδια σημασία, περσικής προέλευσης.
- κεφαλοκόλονο το:** κιονόκρανο – ετυμ. Ελλ. «κεφάλι» και «κολόνα» < Ιταλ. *COLONNA* < Λατ. *COLUMNA* (= κίων, στύλος).
- κημέρι το:** αψίδα, θολάρι, τοξοειδής κατασκευή – τα **κημέρια** (= σμιλευμένοι τοξόλιθοι) – ετυμ. Ελλ. «καμάρα» (β.λ.) > Τουρκ. *KEMER* (= αψίδα).
- κιούγκια τα:** υδραγωγοί πηλοσωλήνες – ετυμ. Λατ. *AQUAGIUM* και παρεφθαρμένως *aquigium* (= σχετός υδάτων, υδραγωγίο, Τουρκ. *küng*) που εκφέρεται «τ' ακιούγκια».
- κλάπα η:** τεμάχιο σανίδας μικρού μήκους που ηλώνεται κάθετα προς άλλα μεγαλύτερα ξύλα για να τα στερεώσει – ετυμ. Ελλ. «κλάπες» (= πέδικλο ζώου, ξυλοπάπουτσο, Λατ. *clavae*), ή εκ του Λατ. *CLAVO* (= ηλώνω), όπως ακριβώς παράγεται η λέξη «κέντα» (β.λ.).
- κλειδί το:** η κορυφαία πέτρα που κλείνει ένα τόξο – ετυμ. Ελλ. «κλείς».
- κλείδωση η:** 1) άρθρωση, 2) η γωνία του σπιτιού, 3) στερεά γωνία εσωτερικού χώρου, 4) κορυφή τόξου, «κλειδί» (β.λ.).
- κλικέρα η:** 1) κρίκος, 2) το κυκλικό, σαν κρίκος, ρόπτρο εξώθυρας, ο επισπαστήρ ή κοράκιον – ετυμ. Ελλ. «κρίκος» και «κρικέλα» < Λατ. *CIRCUS* (= κύκλος).
- κόκα η:** κάθετη εντομή (πατούρα) στη σύνδεση των ξύλων – ετυμ. Ιταλ. *COCCA* (= εγκοπή βέλους, η άκρη ενός πανιού).
- κοντινέλα η:** και με παραφθορά **καντινέλα** – «πήχη» (β.λ.), δηλ. ξύλινη ή μεταλλική ράβδος χρήσιμη ως μέτρο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κοντός» (= μακρύ ξύλο, κοντάρι).

- κόντρα η:** 1) αντηρίδα κοντή, 2) αντίθετη προς το βάρος ώθηση – ετυμ. Λατ. *CONTRA* (= αντίθετα).
- κόπανος ο:** οδοντοτυπός, σφύρα των λιθοξόνων με οδοντωτές κρουστικές επιφάνειες, δηλ. ένα είδος οδοντωτού «μάτρακα» (β.λ.).
- κοπερτίνες οι:** πλακεροί πελεκητοί λίθοι που καλύπτουν τη στέψη τοίχου ή πεζουλιού, θριγκόπλακες, «καπάκια» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *COOPERIO* (= καλύπτω) και *COOPERTUS* (= σκεπασμένος, καλυμμένος).
- κοπίδι το:** σμίλη με πλατιά κοφτερή ακμή – ετυμ. Ελλ. «κόπτω».
- κορδέλα η:** 1) μετροταινία, 2) ξυλουργικό μηχάνημα με πριονοταινία – ετυμ. Ελλ. «χορδή» (= χορδή, Λατ. *chorda*, Ιταλ. *corda*) > Ιταλ. *CORDELLA* (= ταινία διακοσμητική).
- κορφιάς ο:** «καβαλάρης» (β.λ.), δηλ. οριζόντιο ξύλο που ενώνει τις κορυφές των ζευκτών – ετυμ. Ελλ. «κορυφή» > κορφιάς.
- κοσκούτα η:** ραιστήρας, δηλ. πολύ μεγάλο σφυρί των λατόμων, «βαριά» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *KOSKOCA* (= υπερμεγέθης, πελώριος).
- κούκος ο:** 1) η πέτρα που τοποθετείται πάνω στο ειδικό κάλυμμα της καπνοδόχου, 2) οι τέσσερες γωνιόλιθοι που υποβαστάζουν το κάλυμμα της καπνοδόχου, 3) αυτό τούτο το ειδικό κάλυμμα της καπνοδόχου, ο «παπάς» (β.λ.) – ετυμ. στη μαστόρικη διάλεκτο «κούκος» (= μουεζίνης, χότζας), οπότε η λέξη νοείται κατά την έννοια που λέγεται και «παπάς-2» (β.λ.).
- κουμάς ο:** το μετωπικό τρίγωνο στέγης που προκύπτει απ' την αφαίρεση του αετώματος – ετυμ. Ελλ. «κόπτω» > κομμός ή κουμάς – Στα Τουρκ. *KUMAS* (= κλωβός).
- κουπάνα η:** 1) ξύλινη σκάφη που προκύπτει από εγκοίλανση τεμαχίου κορμού δένδρου για διάφορες χρήσεις (ως ληνός, ως ποτίστρα, για πλύσιμο ρούχων, κ.λπ.), 2) κάθε είδους μεγάλη σκάφη – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κύπη» (= κύπελο, κούπα, Λατ. *cupa*, σκύφος, βάρκα, είδος πλοιαρίου) > κουπάνα (= μεγάλη κούπα), δηλ. σκάφη. Άλλοι ανάγουν τη λέξη στο Ελλ. «κόπτω» (= κτυπώ – τέμνω).
- κουρκουλούκι το:** στηθαίο, κράσπεδο – ετυμ. Τουρκ. *KORKULUK* (= στηθαίο).
- κουτλουγιούμσα η:** αστρέχωση, κρηπίδωση – ετυμ. Ελλ. «κούτελο» + «γέμιση» > κουτελογέμιση ή κουτελογιόμιση > κουτλογιόμιση ή κουτλουγιούμσα – σχετ. «χατίλια» (β.λ.).
- κουτ(ου)λούκι(ι) το:** λεγόμενο και «κατάχυτο» (β.λ.) – χαμηλό βοηθητικό υπόστεγο, με επικλινή στέγη, στον περίγυρο της αυλής του σπιτιού, αρχ. Ελλ. «κλίσιον» – ετυμ. νέο Ελλ. «κούτελο» > κουτουλώ > κουτ(ου)λούκι, επειδή κτυπάει το μέτωπο στη στέγη του, λόγω έντονης κλίσης και μικρού ύψους.
- κουτουράδα:** και **κουτουρού** – (επίρρ.) εργασία κατ' αποκοπήν – ετυμ. Τουρκ. *GOTÜRÜ* (= κατ' αποκοπήν) – σχετ. «αποκοπής» (β.λ.).

κυπρί το: τα κομβοελάσματα του ζευκτού, κύρια αυτό που ενώνει τον ελκυστήρα με τον ορθοστάτη – ετυμ. Ελλ. «κυπρί» (= χάλκινο κουδούνι) < Λατ. *CYPRUM* ή *CUPRUM* (= μέλας χαλκός εκ Κύπρου).

λαγούμ(ι) το: υπόγειο όρυγμα, υπόγειος σκοτεινός χώρος, υπόγειος οχετός – ετυμ. Τουρκ. *LAGIM* (= υπόνομος).

λάμα η: λωρίδα μεταλλικού ελάσματος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «έλασμα» > Λατ. *LAMINA* (= ελασμάτιο – λεπίδα, Ιταλ. *lama*).

λαμαρίνα η: μεταλλικό φύλλο ή έλασμα – ετυμ. «λάμα» (β.λ.), απ' όπου Ιταλ. *LAMA* (= λεπίδα) και *LAMIERA* ή *LAMIERINA* (= λαμαρίνα).

λαμπαδί το: **1)** η φλιά, δηλ. οι παραστάδες (παρειές) των κουφωμάτων που καλύπτουν όμως το κάσσωμά τους, **2)** οι γωνιόλιθοι αυτών των παραστάδων – ετυμ. Ελλ. «λαμπάδα» (= μεταφ. ίσια κορμοστασία) – σχετ. «θυροστόμι» (β.λ.) και «γαλλικό» (β.λ.).

λάσπη η: κονίαμα για κτίσιμο ή επίχριση τοίχων, Αλβ. *Ilac-i* – ετυμ. νέο Ελλ. «λάσπη» < αρχ. Ελλ. «ελεσπίς» ή «λεσπίς» (= λασπότοπος, έλος).

λατάκι το: πελεκητό ή στρογγυλό μακρύ ξύλο μικρής διατομής – ετυμ. Ελλ. «ελατάκι» > λατάκι.

λιάσσα η: κάθε κατασκευή ξυλόπηκτη από κορμούς δένδρων – ετυμ. Ελλ. «ύλη» (= ξύλο, κορμός δένδρου) > υλάεσσα ή λιάσσα.

λιάτα η: μεγάλο τσεκούρι – ετυμ. Λατ. *LATUS* (= πλατύς, ευρύς).

λοστός ο: και **λοσάρι** – **1)** σιδερένιος μυτερός μοχλός για απόσπαση ή μετακίνηση μεγάλων λίθων, **2)** «παραμίνα» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «λόγχη» (= σιδερένια αιχμή ακοντίου – κοντάρι, παλ. Σλ. *ljošta*, Λατ. *lancea*), Βουλγ. *LOST* και Αλβ. *LLOZ-I* (= μοχλός, λοσάρι). Πιθανή η ετυμολόγηση και από το αρχ. Ελλ. «λοίσθος» ή «λοισθός» (= δοκός).

λούκι το: αυλάκι, υδρορρόη, κοιλάδα στέγης, κάθε αυλακοειδής κατασκευή, π.χ. κεραμίδι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άλοξ» ή «ώλαξ» (= αυλάκι, όγμος) > λούκι (= αυλάκι, υδρορρόη, Τουρκ. *oluk*).

λουμάκι το: λεπτό και μακρύ ξύλο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «υλημάκιον» (= μικρό χαμόδενδρο ή χαμόκλαδο) > Αλβ. *LUMAQË* (= βλαστός, κλάδος).

λούρα η: ξύλο μακρύ και εύκαμπτο – ετυμ. Λατ. *LORUM* (= ιμάντας, ηνία, χλωρή ράβδος) > νέο Ελλ. «λουρί» > λουρώνω > λούρα (= βέργα επιμήκης και ευλύγιστη με την οποία ραβδίζουν τους καρπούς να καταπέσουν).

M

- μαδέρι το:** φαρδύ και χοντρό σανίδι για τα δάπεδα των ικριωμάτων – ετυμ. Λατ. *MATERIA* (= ύλη, ξυλική, ξυλεία οικοδομική) > μsn Ελλ. *ματέρια* > μαδέρια.
- μακάπι το:** 1) τρυπάνι, 2) μεταλλικός μοχλός για διάνοιξη οπών σε βράχους, «παράμινα» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *MATKAP* (= τρυπάνι).
- μαλάς ο:** και σπάνια **ομαλάς** – φαρδύ μυστρί των κονιαστών για να ισιάζουν το κονίαμα των επιχρισμάτων – ετυμ. Ελλ. «ομαλίζω» (= ισιάζω, λειαίνω, επιπεδώνω) > ομαλάς ή μαλάς (= ομαλιστήρ, μυστρί για επιπεδωση, Τουρκ. *mala*).
- μανέλα η:** και συχνά **μανιβέλα** – ξύλινος μοχλός για μετακίνηση βαρέων αντικειμένων – ετυμ. από το ομοιόσημο Ιταλ. *MANOVELLA*.
- μαντένι το:** 1) λατομείο, 2) χυτοσίδηρος – ετυμ. Τουρκ. *MADEN* (= μετάλλευμα).
- μαντζαλούδα η:** μικρό παράθυρο, φεγγίτης, υαλωτό παραθυρόφυλλο – ετυμ. αντί του σωστού «τζαμαλούδα», με αναγραμματισμό, εκ του Τουρκ. *cam* (= ύαλος, τζάμι).
- μαντζάτο το:** ισόγειο καλό δωμάτιο εστίασης – ετυμ. από το Ιταλ. *MANGIATOIA* (= τραπέζι φαγητού).
- μα(ν)τζαφλάρι το:** μικροαντικείμενο, μικροεργαλείο, εγχειρίδιο εργαλείο – ετυμ. ίσως Ιταλ./Βενέτ. *MAZZA FRARI* (= ράβδος του παπά, ραβδί του «φλάρου» = παπά) με την έννοια «ιερό/μαντικό/μαγικό ραβδί», που κάνει για όλα και φτιάχνει τα πάντα.
- μαρκίζα η:** πρόστεγο, γείσωμα, προεξοχή στέγης – ετυμ. νέα λέξη από το Γαλλ. *MARQUISE* (= γείσο), αρχικά ως στέγαστρο ή σκιάδιο των αρχόντων μαρκησίων.
- μασγκάλι το:** μικρή κοιλότητα ή τρύπα σε τοίχο – ετυμ. Ελλ. «μασχάλη» (= κοιλότητα) > Τουρκ. *MAZGAL* (= πολεμίστρα).
- μάσκουλο το:** στροφέας τύπου διαβήτη για τα εξώφυλλα των παραθύρων – ετυμ. Ιταλ. *MASCOLO* (= αρσενικό), που μπαίνει στο θηλυκό.
- μάστορας ο:** τέκτων, κάθε τεχνίτης και ειδικότερα ο οικοδόμος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «μήδομαι» (= σκέπτομαι – σχεδιάζω, μηχανώμαι, επινοώ, τεχνάζομαι, μελετώ, πράτ-

τω ή εκτελώ τι ευφυώς και επιδεξίως – φροντίζω, κήδομαι), εξού αρχ. Ελλ. τον «μήστορα» και Δωρικά τον «μάστορα» (= σύμβουλος – επινοητής, εφευρέτης, ο τεχναζόμενος και εμπείρως εκτελών, τεχνίτης) > Ρουμ. *mester* (= τεχνίτης – μηχανευόμενος) και Σλ. *maistor* (= μάστορας). Χωλαίνει η εξήγηση εκ του Λατ. *magister* (= άρχων, επιστάτης, προστάτης, Βυζ. «μαΐστωρ»), με περικοπή της φράσης *magister operarum* (= επιστάτης έργων) και μετεξέλιξη της σημασίας, επειδή μάστορας δεν είναι ο επιστάτης, αλλά αυτός που μηχανεύεται και επιτηδείως εκτελεί κάτι, όπερ αποδίδει πληρέστερα γραμματικά και εννοιολογικά το Δωρικό αρχ. Ελλ. τον «μάστορα».

μάτι το: 1) κυκλικός φεγγίτης σε αέτωμα, 2) άνοιγμα, φάτνωμα – ετυμ. Ελλ. λέξη, εδώ μεταφορικώς.

ματίζω: ενώνω για να επιμηκύνω ένα στοιχείο, π.χ. ξύλο – ετυμ. Ελλ. «άπτω» (= προσδένω) > άμμα (= κόμβος) > αμματίζω ή ματίζω > Τουρκ. *MATIZ* (= άμμα, δεσμός, το προσαππώμενο, σύνδεσμος).

μάτρακας ο: και **ματρακάς** – σφύρα και ειδικώς η σφύρα με την οποία χτυπούν τη σμίλη οι λιθοξόοι, «βαριοπούλα» (β.λ.) – ετυμ. Ιταλ. *MARTELLLO* (= σφυρί) – Τουρκ. *MATRAK* (= ράβδος ή ξίφος που καταλήγει σε χαλυβδινό κομβίο, κυρίως για ξιφασκία).

ματσακόπι το: μεγάλη σφύρα λιθοξόου – ετυμ. Ιταλ. *MAZZA* (= μεγάλη σφύρα), *MAZZUOLO* (= σφυρί των σμιλευτών, Λατ. *mateola*).

μαχιά η: αμείβοντας σε ράχη στέγης – ετυμ. Τουρκ. *MAKAS* (= το ψαλίδι, αλλά και ο αμείβοντας ζευκτού στέγης).

μεντρεσές ο: και **μεντεσές** – στροφέας θυρών και παραθύρων, «ρεζές» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *MENTESE* (= γήρυλος).

μεριμέτι το: τοπική ατέλεια στην κατασκευή, μικροεπισκευή – ετυμ. Τουρκ. *MEREMET* και *MERAMET* (= επισκευή, πρόχειρη επιδιόρθωση).

μεσάντρα η: εσωτερικό εντοιχισμένο ερμάρι κλινοσκεπασμάτων – ετυμ. Ελλ. «μέσα» + «άτρο» (= κρύπτη) > μεσάντρα > Τουρκ. *MUSANDIRA* (= σκευοθήκη).

μερκεζί το: τόξο, αψίδα, «καμάρα» (β.λ.) και ειδικότερα το κυκλικό τόξο – ετυμ. Τουρκ. *MERKEZ* (= κέντρο, π.χ. κύκλου, βάρους, πόλης, κ.λπ.).

μοδίνα η: οδηγός, τύπος – ετυμ. νέα λέξη από το Λατ. *MODUS* (= τρόπος, Ιταλ. *modo*).

μόλια τα: μικρές πέτρες για το εσωτερικό γέμισμα των λιθοδομών ή για τη στερέωση των μεγάλων λίθων – ετυμ. νέο Ελλ. «μόλια» (= λιανολίθαρα, μικρές πέτρες), εκ του Ιταλ. *mola* (= μυλόπετρα, αρχ. Ελλ. «μύλη» ή «μύλαξ»), η οποία αποτελείται από πολλές μικρές πέτρες περισφυγμένες με μεταλλική στεφάνη.

μουσιαντίρι το: στερεό χημικό που χρησιμοποιούν οι φανοποιοί – ετυμ. Τουρκ. *NISADIR*, με την ίδια σημασία.

- μόχαβη η:** πέτρα ψαμμώδης και συνεπώς μαλακιά – ετυμ. Ελλ. «άμμος» > αμμούχος ή μόχαβος.
- μπαγδαντί το:** ξυλόπηκτη εκ πηχίσκων οροφή επιχρισμένη – ετυμ. Τουρκ. *BAGDADI*, με την αυτή έννοια, δηλ. οροφή τύπου Βαγδάτης.
- μπάλα η:** ο τοίχος μιας όψης κτιρίου – ετυμ. νέο Ελλ. «μπάλα» (= κούτελο, μέτωπο, Αλβ. *bal-i*) < Τουρκ. *BALA* (= κορυφή).
- μπαλκόνι το:** εξώστης – ετυμ. Ιταλ. *BALCONE* (= εξώστης).
- μπαξίσια τα:** και **μαντηλώματα** – τα δώρα που έπαιρναν οι κτίστες όταν στέγαζαν ένα σπίτι, συνήθως μαντήλια – ετυμ. Τουρκ. *BAHSIS* (= δωρεά, φιλοδώρημα).
- μπασαμάκι το:** μεγάλη πλακοειδής πέτρα – ετυμ. Τουρκ. *BASAMAK* (= λίθινο σκαλοπάτι, βαθμιδοφόρος).
- μπασίδι το:** είσοδος γενικά – ετυμ. Ελλ. «εν» + «βαίνω» > εμβαίνω ή μπαίνω > μπασίδι.
- μπασλίκες οι:** οι δύο πακτωμένες στον τοίχο όρθιες λιθόπλακες (εν είδει προβόλου) που στηρίζουν την προεξοχή (φούσκα) του τζακιού – ετυμ. Τουρκ. *BAŞLIK* (= κιονόκρανο).
- μπατικιά η:** διάτονος λίθος, δηλ. πέτρα που πατάει διαμπερώς ή βαθιά μέσα στο πάχος του τοίχου – ετυμ. Ελλ. «πατώ» > μπατικιά.
- μπελσεμές ο:** σφήνα υποστήριξης, ξύλινο υποστήριγμα – ετυμ. Τουρκ. *BESLEMEK* (= τοποθετώ υποστήριγμα).
- μπέντι το:** μεγάλος τοίχος αντιστήριξης γαιών – ετυμ. Τουρκ. *BENT* (= υδατόφραγμα).
- μπετόν το:** σκυρόδεμα με κονία τσιμέντο, κυρίως το οπλισμένο σκυρόδεμα – ετυμ. νέα λέξη από το ομοίωσιμο Γαλλ. *BETON*.
- μπικούνι το:** και **πικούνι** – σφυρί γενικώς, αλλά και σφυρί με μυτερό άκρο – ετυμ. Ιταλ. *PICCHIO* (= κτύπημα) και *PICCONE* (= αξίνα).
- μπινάρια τα:** οι δύο ορατές ξύλινες δοκίδες των ξυλοδεσιών που κείνται στις όψεις των λιθοδομών – ετυμ. Λατ. *BINARIUM* (= διπτό, δύο περιέχον, διπλό).
- μπλάνα η:** **1)** μεγάλο πλακερό πελεκούδι, **2)** σομφόξυλο, δηλ. το ξύλο μεταξύ καρδιάς και φλοιού των κωνοφόρων – ετυμ. Λατ. *PLANA* (= επίπεδη, ομαλή) και Σερβ. *BLANA* (= σχίζα – ξέσμα ρυκάνης).
- μπουντέλι το:** στήριγμα, αντιστήριγμα – ετυμ. Ιταλ. *PUNTELLO* (= στήριγμα – αντιστήριγμα ή υποστήριγμα π.χ. τοίχου κ.λπ.) και **μπουντελιάρω** (= στηρίζω, αντιστηρίζω, υποστυλώνω, Ιταλ. *puntellare*).
- μπουρδουνάρι το:** χονδρή και μακρά δοκός στην οποία στηρίζονται τα ξύλα της στέγης, «ταμπάνι» (β.λ.) – ετυμ. Λατ. *BURDONARIUS* (= μουλαράς), μεταφορικώς λόγω του μεγάλου φορτίου που φέρει.

μπουχαρί το: καμινάδα – ετυμ. Τουρκ. *BUHAR* (= καπνός, ατμός).

μυστρίζω: 1) αρμολογώ λιθοδομή με το μυστρί, 2) απλώνω και ομαλίζω το κονίαμα με το μυστρί – ετυμ. Ελλ. «μυστρί» – σχετ. «αρμολοϊ» (β.λ.).

N

νεραγώγι το: χαντάκι, όρυγμα γεμάτο με λιθορριπή για την απαγωγή ή αποστράγγιση των υδάτων, το αρχ. Ελλ. «υδραγώγιον» – ετυμ. Ελλ. «νερό» + «άγω» > νεραγώγι.

νταγιάκι το: υποστύλωμα, στήριγμα – ετυμ. Τουρκ. *DAYAK* (= στήριγμα).

νταμάρι το: λατομείο – ετυμ. Τουρκ. *DAMAR* (= φλέβα), εννοείται καλού πετρώματος.

ντάμι το: ατελής ή πρόχειρο κτίσμα που έχει μόνο τους εξωτερικούς τοίχους και τη στέγη – ετυμ. Τουρκ. *DAM* (= στέγη, δώμα, παράπηγμα) < Ελλ. «δέμω», εκ ρίζης «δαμ-/δομ-/δεμ-».

ντερές ο: αμείβοντας σε κοιλάδα στέγης – ετυμ. Τουρκ. *DERE* (= κοιλάδα, αυλάκι, υδροροή).

ντιρέκι το: στύλος σκαλωσιάς, γέφυρα υποστύλωμα – ετυμ. Τουρκ. *DIREK* (= στύλος, ιστός) < Λατ. *DIRECTUS* = ευθύς).

ντισλίτ(ι)κο το: και με παραφθορά **ντιβισλίτ(ι)κο** ή **ντεσλίδ(ι)κο** – οδοντοτυπάδα, οδοντωτό σφιρί ή «καλέμι» (β.λ.), «χτενιά» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *DIŞ* (= δόντι, Λατ. *dens*, Αλβ. *dhepb-i*) και *DIŞLI* (= οδοντωτός), αραβικής προέλευσης λέξη.

Ξ

Ξήψωμα: (επίρρ.) χωρίς διατροφή, άνευ σίτισης – ετυμ. Ελλ. «ξε» + «ψωμί» > Ξέψωμα ή Ξήψωμα – αντίθετο «σύψωμα» (β.λ.).

Ξώστης ο: 1) στεγασμένος εξώστης οικίας, 2) δωμάτιο ορόφου που έχει μπαλκόνι – ετυμ. Ελλ. «εξώστης».

Ο

οντάς ο: το καλό υπνοδωμάτιο της οικίας – ετυμ. Τουρκ. *ODA* (= κοιτών).

Π

παλαίστρα η: τοίχος μεγάλου μήκους, επιμήκης τοίχος αντιστήριξης ελαφρώς κεκλιμένος προς τα πίσω – ετυμ. Ελλ. «παλαίστρα» (= γυμναστήριο), εκ του προστατευτικού τοίχου της περιμέτρου.

πανωποταμός ο: η επιμήκης ξυλοδοκός που ενώνει τις κορυφές των ορθοστατών στέγης, «κορφιάς» (β.λ.) – ετυμ. «ποταμός» (β.λ.).

παπάς ο: **1)** και σπάνια **μπαμπάς** – ο ορθοστάτης ζευκτού στέγης, **2)** ειδική κατασκευή ή προκατασκευασμένο στοιχείο που τοποθετείται στην κορυφή της καμινάδας, εκεί όπου ο καπνός εξέρχεται στο περιβάλλον. Στα νησιά του Αιγαίου λέγεται *φλάρος* που σημαίνει ομοίως *παπάς* – ετυμ. Ελλ. λέξη με συμβολική έννοια.

παράγκωνος ο: μη ορθογωνισμένος – ετυμ. Ελλ. «παρά» + «γωνία» > παράγωνος ή παράγκωνος.

παραμίνα η: μεταλλικός μοχλός για διάνοιξη οπών για εμπυρεύματα και εκρηκτικά στις λατομικές ανατινάξεις – ετυμ. Ιταλ. *BARRE* (= ράβδος, μοχλός) και *MINA* (= ορυχείο), οπότε *παραμίνα* (= μοχλός των μεταλλωρύχων).

παρασιτιά η: **1)** το παραγκώνι της εστίας (τζακιού), **2)** ισόγειο καθημερινό δωμάτιο της οικίας, με μεγάλη εστία, όπου διαβίωνε η οικογένεια – ετυμ. αρχ. Ελλ. «παρέστιος».

παρέα η: **1)** ζευγάρι μαστόρων που κτίζει ένα τμήμα τοιχοδομής, ο ένας και καλύτερος την έξω όψη και ο άλλος την μέσα πλευρά, **2)** κατ' επέκταση, ομάδα κτιστών που όλοι μαζί αποτελούν ένα οικοδομικό συνεργείο. Σε νεότερους χρόνους λέγονταν, όχι συχνά, και «μπουλούκι», λέξη τουρκικής προέλευσης – ετυμ. Λατ. *PAR* (*paris*) (= ίσος προς κάποιον – εταίρος, σύντροφος, σύζυγος, κ.λπ. – ζεύγος – Ισπανικά *pareja*).

παρμάκια τα: οι δύο λοξές, επί των παραστάδων, ξύλινες αντηρίδες που υποβαστά-

ζουν το στέγαστρο των εξωθυρών – ετυμ. Τουρκ. *PARMAK* (= δάκτυλος – ακτίνα τροχού).

πάσα η: ανέβασμα λίθων βήμα-βήμα ή χέρι-χέρι από σειρά ανθρώπων – ετυμ. Λατ. *PASSUS* (= βήμα).

πασέτο το: το πτυσσόμενο μέτρο των μαστόρων – ετυμ. Ιταλ. *PASSETTO* (= μικρό βήμα – παλιά μονάδα μέτρησης μήκους), λέξη υποκοριστική του Λατ. *PASSUS* (= βήμα – το μετρικό ρωμαϊκό βήμα που ισούται με 5 πόδες).

πάτερο το: ξυλοδοκός πατώματος – ετυμ. Ελλ. «πατώ» > πάτωμα > πάτερο.

πατόξυλο το: ξυλοδοκός πατώματος, «πάτερο» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «πατώ» + «ξύλο».

πατώστος ο: ισόγειος χώρος του σπιτιού άμεσα βατός από την αυλή, όπου γίνονταν όλη η τρέχουσα και καθημερινή υπηρεσία του σπιτιού – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πατέω» (= πατώ, βαίνω) και «πάτος» (= πεπατημένη οδός, τρίβος, στράτα).

πάφλας ο: πολύ λεπτό μεταλλικό φύλλο, που ηχεί σαν κενό δοχείο – ετυμ. Ελλ. ηχοποίητη από το «πάφ-πάφ», απ' όπου μsn Ελλ. «πάφιλος» (= βρονησίος) > Αλβ. *PAFILE* (= τενεκές).

πεζούλι το: τοίχος αντιστήριξης μικρών διαστάσεων, κτιστός πάγκος στη βάση κτίσματος, μικρή «παλαίστρα» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «πέζα» (= πέλμα, πούς, υπώρεια) > πεζούλι.

πελεκάνος ο: λιθοξόος, σμιλευτής – ετυμ. Ελλ. «πελεκώ» (= διαμορφώνω ξύλο με τσεκούρι).

περασιά η: ευθυγραμμία – ετυμ. Ελλ. «πέρας» (= άκρο, όριο) > περασιά (= το όριο της τοποθέτησης των λίθων που σημαίνεται με ράμμα) > Τουρκ. *PERESE* (= το ράμμα των κτιστών).

περβάζι το: πλατύ αρμοκάλυπτρο, πλαίσιο κουφώματος που καλύπτει τον αρμό – ετυμ. Ελλ. «περί» + «βάζω» > περιβάζι ή πρεβάζι > Τουρκ. *PERVAZ* (= παρυφή, αρμοκάλυπτρο, γείσωμα).

περλεπές ο: σκεπάρι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «περιλεπίζω» και «περιλέπω» (= ξεφλουδίζω) > περλεπές (= εργαλείο για ξεφλούδισμα) – σχόλιο: με το μικρό αυτό σκεπάρι πελεκούσαν και ξεφλούδιζαν τα ξύλα.

πέταυρο το: σχιστοσανίδα στέγης – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πέταυρον» (= σανίδα όπου στέκονται οι όρνιθες στο κοτέτσι – σανίδα των ακροβατών, Τουρκ. *pedavra*).

πέτσικο το: ελαφρώς κυρτό, στρεβλό, μη επίπεδο – ετυμ. νέο Ελλ. «πέτσα» (= φλούδα), δηλ. καμπύλο σαν το φλοιό δένδρου.

πετσώνω: καλύπτω με σανίδια, σανιδώνω – ετυμ. νέα λέξη εκ του αρχ. Ελλ. «πέσκος» (= πετσί, φλούδα – πέκος) > πετσί > πετσώνω (= καλύπτω με πετσί), εδώ μεταφορικώς.

πήχη η: 1) ο πήχυς, δηλ. ράβδος που χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης μήκους, 2) λεπτό ξύλο για ξυλόπηκτες κατασκευές, 3) σανίδι καλό για επίσωση και στάθμιση επιφανειών – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πήχυς» (= κανόνας, στάθμη, μέτρο).

πηχώ: και **πηχίζω** – 1) δουλεύω την «πήχη» (β.λ.), 2) ισιάζω με την «πήχη» (β.λ.).

πλάνη η: ρυκάνη, δηλ. εργαλείο για τέλεια επιπέδωση ξύλων – ετυμ. Λατ. *PLANO* (= ομαλίζω) > μσν Λατ. *PLANA* (= ρυκάνη, Τουρκ. *planaya*).

πλιθί το: ωμή πλίνθος – ετυμ. Ελλ. «πλίνθος» > πλιθί.

ποδιά η: 1) κατώφλι, 2) το κάτω μέρος κάθε κατασκευής, π.χ.. θύρας – ετυμ. Ελλ. «πόδι» > ποδιά.

πόλ(ι)τσα η: διακοσμητική ταινία (ή γείσο) περιμετρικώς του δωματίου στο ύψος του ανωφλίου των παραθύρων ή στο ύψος της οροφής, αρχ. Ελλ. «σίμη» και Λατ. *sima* – ετυμ. Λατ. *POLIO* (= λειαίνω ξέω – καλλύνω, καλλωπίζω, κοσμώ) και *POLITA* (= κοσμημένη).

ποταμός ο: δοκίδα μεγάλου μήκους – ετυμ. Ελλ. λέξη, εδώ μεταφορικώς.

πουρί το: πορώδες μαλακό ασβεστολιθικό πέτρωμα, κοινώς πωρόλιθος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πώρος».

πρέκι το: ανώφλιο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «πρίω» (= πριονίζω – συνδέω) > μσν Ελλ. «πριέκιον», επειδή συνδέει τους ανώφλιους λίθους των δύο έναντι παραστάδων.

πρόκα η: καρφί, ήλος – ετυμ. Ιταλ. *BROCCA* (= καρφί).

πυρήνας ο: το μεγάλο κεντρικό σπίτι μιας οικογένειας χωρίς τα μικρά βοηθητικά προσαρτήματα – ετυμ. Ελλ. «πυρήν».

ραφινάδια τα: μικρές επιλεγμένες πλάκες για στερέωση (σφήνωμα) των λίθων στις τοιχοδομές – ετυμ. Ιταλ. *RAFFINARE* και Ελλ. «ραφινάρω» (= διυλίζω, ξεχωρίζω).

ρεζές ο: ο στροφέας των πορτοπαραθύρων, «μεντρεσές» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *REZE* (= γίγγλυμος).

ρίχτι το: το ύψος μιας βαθμίδας κλίμακος.

- σαγρέ το:** αδροποιημένη ή σπυρωτή επιφάνεια, κοκκώδες επίχρισμα – ετυμ. Τουρκ. *SAHRA* (= έρημος, που η επιφάνειά της καλύπτεται από κόκκους άμμου, εξού και *Σαχάρα*), λέξη αραβική, και όχι από το Τουρκ. *SAHRE* (= βράχος).
- σαλατίζω:** βελτιώνω πρόχειρα με σφυρί το σχήμα λίθου, ο οποίος θα σμιλευθεί μετέπειτα – ετυμ. Τουρκ. *SALAH* (= εξυγίανση, βελτίωση, καλύτερευση).
- σαούλι το:** λιναίη, το νήμα της στάθμης, το «ζύγι» (β.λ.) και μερικές φορές το «αλωάδι» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *ŞAKUL* (= η στάθμη) και *ŞAKULI* (= κατακόρυφος), λέξεις αραβικής προέλευσης, όπως και το Βενετ. *sagola* (= λεπτό σχοινί), κατά το αρχ. Ελλ. «λιναίη» ή «λινέη» (= λινό νήμα της στάθμης, Λατ. *linea*).
- σαρδέλα η:** «γαλόνη» (β.λ.), είδος χιαστί διασταυρούμενου αρμολογήματος λιθοδομής – ετυμ. Ελλ. «σαρδέλα» (= είδος ψαριού – διακριτικό σειρήτι υπαξιωματικού, κοινώς *γαλόνη*), με μεταφορική έννοια.
- σαρτζήδες οι:** πριονάδες που σχίζουν κορμούς δένδρων σε σανίδια ή καδρόνια για οικοδομική χρήση – ετυμ. «σιάρα» (β.λ.).
- σενάζι το:** διάζωμα οικοδομής από οπλισμένο σκυρόδεμα – ετυμ. νέα λέξη εκ του Γαλλ. *CHAINASE*, με την ίδια έννοια.
- σιάρα η:** μεγάλο πριόνι που το χειρίζονται δύο άτομα – ετυμ. Λατ. *SERRA* (= πριόνι).
- σκαρπέλο το:** σμίλη του ξυλουργού – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σκάλλω» (= σκάππω, σκαλίζω) > Λατ. *SCALPELLUM* (= μικρή σμίλη) > Ιταλ. *SCALPELLO* ή *SCARPELLO* (= σμίλη, αρχ. Ελλ. «σκαφείον»).
- σκάρπος ο:** και **σκράπος** – λοξός, κεκλιμένος – ετυμ. Ιταλ. *SCARPA* (= κλίση, πρανές).
- σκεπάρι το:** εργαλείο για πελέκημα και κάρφωμα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σκέπαρνον».
- σκεύρωμα το:** και όχι σκέβρωμα – στράβωμα, στρέβλωση, καμπύλωση ενός στοιχείου που ήταν αρχικά ίσιο, π.χ. μιας σανίδας – ετυμ. αρχ. Ελλ. «σκαύρος» (= στρεβλοπόδαρος, βλαιοπόδαρος, αυτός που εξέχουν τα κότσια, Λατ. *scaurus*) και όχι από το Ελλ. «σκευάριον» (= κασέλα).
- σοβάς ο:** και **σοφάς** – επίχρισμα από κονίαμα – ετυμ. από το ταυτόσημο Τουρκ. *SOVA* ή *SIVA*.
- σόκορο το:** και **σώκορο** – μερική ή ολική τομή ξύλου κάθετη προς τις ίνες του – ετυμ. Ελλ. «ίσον» και «κείρω» (= κουρεύω, κόπτω, δενδροτομώ) > ισόκορο > σόκορο (= ίσια τομή, διατομή). Η γραφή *σώκορο* από το «έσω», οπότε *εσώκορο* > *σώκορο* (= εσωτερική τομή, εσωτομή).

σουβλοτσιόκι το: μυτερό σφυρί των λιθοξόων, κέστρα – ετυμ. Λατ. *SUBULA* (= οβελός, σουβλί) και «τσόκος» (β.λ.).

στάθμη η: και συχνά **στάφνη** – 1) το τριγωνικό «αλφάδι» (β.λ.), 2) οριζόντιο επίπεδο κατασκευής.

στάχυ το: η ακμή λαξευμένης γωνίας – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή σπάζει εύκολα σαν στάχυ.

στουφάρι το: στέρεο έδαφος, τόφος – ετυμ. Λατ. *TOFUS* (= πώρος, τόφος, Αλβ. *shtuf-i*).

στρεφογάλαρο το: 1) μεγάλο σπίτι με καμαρωτή οροφή υπογείου ή τοξωτό πρόδομο (στοά), και κατ' επέκταση αρχοντικό σπίτι με αψιδωτά ανώφλια ανοιγμάτων, θυρών, παραθύρων, κ.λπ., 2) μεγάλο σπίτι με δύο ή περισσότερες πτέρυγες και έκταση ή καθ' ύψος – ετυμ. Ελλ. «στρέφω» και «γαλαρία» (= στοά, υπόγειο σήραγγα, υπερώο) < μισν Λατ. *GALERIA* (= ξύλινος εξώστης), εκ του αρχ. Ελλ. «κάλον» (= ξύλο).

στρογγυλάρια τα: οι επάλληλοι σπόνδυλοι στις στήλες (κολώνες) των κατασκευών.

στρώμα το: κάθε ξύλο που τοποθετείται επί του εδάφους ή αλλού και επί του οποίου θα πατήσουν άλλα, ο στρωτήρας – ετυμ. Ελλ. λέξη.

σύψωμα: (επίρρ.) με διατροφή, με σίτιση – ετυμ. Ελλ. «συν» + «ψωμί» > σύψωμα – αντίθετο «ξήψωμα» (β.λ.).

σφυρίζω: σφυροκοπώ λίθους, τυκίζω – ετυμ. Ελλ. «σφυρί».

σχοινότοξο το: η καμπύλη που σχηματίζει ένα σχοινί αναρτημένο από δύο ισοϋψή σημεία, η οποία εφαρμόζονταν, στην ανάστροφη μορφή της, στα μη κυκλικά τόξα των κατασκευών.

σώμπολια τα: μικρά λιθάρια για το εσωτερικό γέμισμα της τοιχοποιίας – ετυμ. αντί του ορθού «σώμολια», από το Ελλ. «έσω» και «μόλια» (β.λ.).

T

ταβάνι το: οροφή – ετυμ. Τουρκ. *TAVAN*.

τάβλα η: σανίδα – ετυμ. Λατ. *TABULA* (= σανίδα, ξύλινη πλάκα, πίναξ).

τάκος ο: κομματάκι σχηματοποιημένου ξύλου – ετυμ. Ιταλ. *TACCO* (= τεμάχιο ξύλου, τακούνι).

ταμπάνι το: η μεσόδημη δοκός, ξυλοδοκός μεγάλου μήκους και διατομής που υποβασιάζει πάτωμα ή στέγη, αρχ. Ελλ. «μεσόδημη» – ετυμ. Τουρκ. *TABAN* (= μεγάλη δοκός, Λατ. *trabs*).

τανάλια η: το εργαλείο ηλάγρα– ετυμ. Ιταλ. *TANAGLIA*, ομοίωση.

ταρακιά η: σμίλη/ξέστρο με κτενοειδή απόληξη, «χτενιά» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «χαράσσω» > χαρακιά > ταρακιά. Πιο σωστά απ' το «ταράσσω» > τάρακτρον (= εργαλείο ανάδευσης) > ταρακιά.

τεμπέλης ο: χονδρή διαδοκίδα ή στρωτήρας στέγης – ετυμ. «τέμπλα» (β.λ.), άλλως από το Τουρκ. *TEMBEL* (= οκνηρός, νωθρός, φυγόπονος).

τέμπλα η: φαρδιά πριστή διαδοκίδα – ετυμ. Λατ. *TEMPLUM* (= διαδοκίς, στρωτήρ), από τη ρίζα του «τέμνω».

τζινέτι το: άγκιστρόκαρφο για ενίσχυση συνδέσεων ξύλων ή παραστάδων από γωνιόλιθους, π.χ. αυλοθυρών – ετυμ. Λατ. *UNCINULUS* (= άγκιστρο, Ιταλ. *uncino*) > Ιταλ. *(UN)CINETTO* (= άγκιστράκι).

τούβλο το: πολύτροπη οπτή πλίνθος – ετυμ. Λατ. *TUBULUS* (= σωληνίσκος), επειδή έχει πολλές σωληνοειδείς τρύπες, από όπου και Τουρκ. *TUGLA* (= οπτόπλινθος).

τουρπί το: και **τρουπί** – τεμάχιο κορμού δένδρου – ετυμ. Ελλ. «θρύπτω» (= κομματιάζω, τεμαχίζω) > αρχ. Ελλ. «τρύφος» (= απεσπασμένο τεμάχιο) > τρουπί ή τουρπί – Λατ. *TRUNCUS* (= κορμός, πρέμνο) – Σλ. *TRUP* (= κώλον, κορμός ανθρώπου ή δένδρου).

τουρτούρα η: μεγάλη ρυκάνη των ξυλουργών – ετυμ. αρχ. Ελλ. «τείρω» (= τρίβω) > τórνος > τορτόρα ή τουρτούρα.

τραβέρσα η: εγκάρσια δοκίδα, «διπλάρι» (β.λ.), οριζόντιο ξύλο πλαισίου – ετυμ. νέα λέξη εκ του Λατ. *TRANSVERSUS* (= εγκάρσιος, πλάγιος, επικάρσιος, λοξός) και *TRANSVERSARIA* (= οι επικάρσιες δοκίδες).

τροπόξυλο το: το διάπηγμα, δηλ. το οριζόντιο ξύλο ικριώματος που στηρίζεται σε οπές του τοίχου, «διαζυγι» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «τρύπα» + «ξύλο».

τσαμπάρδωμα το: ανύψωση του άκρου ξύλου, ανασήκωση ακμής κεραμιδιού, κ.λπ. – **τσαμπάρδωνω** (= ανασηκώνω την άκρη) – ετυμ. νέο Ελλ. «τσαπερδόνα» (= γυναίκα καμωματού) < αρχ. Ελλ. «σαπέρδιον» (= πορνίδιο).

τσαπά η: εργαλείο ανάμιξης κονιάματος, εργαλείο για εκσκαφή – ετυμ. Λατ. *SAPPA* (= είδος δικέλλης, Ιταλ. *zappa*).

τσεκούρι το: πέλεκυς – ετυμ. Λατ. *SECURIS* (= πέλεκυς).

τσέρκι το: κλειστός συνδετήρας για τη στερέωση του οπλισμού στο σκυρόδεμα – ετυμ. νέα λέξη εκ του Λατ. *CERCUS* (= κύκλος, κίρκος).

τσιαλτίζω: κόβω λοξά, καρφώνω πλάγια – ετυμ. Τουρκ. *ÇALIK* (= προσηλώνω πλάγια, πλαγινός).

τσιάμικο το: πεύκινο ξύλο – ετυμ. Τουρκ. και Σλ. *ÇAM* (= πεύκο, πίτυς).

τσιαπράκωμα το: είτε **τσιαπράκιασμα** – η αμφοδόντωση πριονιού, η παράλλαξη των δοντιών του πριονιού – ετυμ. Τουρκ. *CAPRAZ* (= σταυρωτός).

- τσιατή η:** στέγη – ετυμ. Τουρκ. *ÇATI* (= σκεπή).
- τσιατμάς ο:** φάρσωμα, δηλ. τοίχος ξυλόπηκτος με διαδοχικές σειρές πηχίσκων ή καλάμων (ταρσών) – ετυμ. Τουρκ. *ÇATMA*, με την αυτή έννοια.
- τσιβί το:** **1)** σφήνα ξύλινη για στερέωση, **2)** χαλίκωμα, δηλ. μικρή λίθινη σχίδα για την στερέωση των λίθων στις τοιχοποιίες – ετυμ. Τουρκ. *CEVIK* (= κάρφος, ξυλόκαρφο, γόμφος).
- τσιβικώνω:** γομφώνω, σφηνώνω, στερεώνω – ετυμ. «τσιβί» (β.λ.).
- τσιγκός ο:** γαλβανισμένο μεταλλικό φύλλο, συνήθως κυματοειδές – ετυμ. Ιταλ. *ZINGI* (= ψευδάργυρος, Γερμ. *zink*) και *ZINCO* (= επιψευδαργυρωμένο φύλλο).
- τσιμέντο το:** **1)** ισχυρή υδραυλική κονία, **2)** το σκυρόδεμα που γίνεται μ' αυτήν – ετυμ. νέα λέξη από το Λατ. *CAEMENTUM* (= λατόμημα, λατύπη, τα εκ της λατομίας σχίδια).
- τσιμπίδι το:** οι αμείβοντες ζευκτού στέγης, «ψαλίδι» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «τσιμπίδα», επειδή μοιάζουν με τα δύο σκέλη ανοιγμένης τσιμπίδας.
- τσινή η:** και **αψιά** – πέτρα σκληρή σαν πορσελάνη, η οποία δεν μπορεί να σμιλευτεί γιατί σπάει – ετυμ. Τουρκ. *ÇINI* (= πορσελάνη – κινέζικος) < Κίνα.
- τσιοκάνι το:** σφυρί, τυπάδα, τύκος, «μπικούνι» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «τύκος» ή «τυκάνη» (= σφυρί) > τσιοκάνι, και στις άλλες βαλκανικές γλώσσες *ÇOKAN* ή *ÇEKAN*, όλες λέξεις ηχοποίητες.
- τσιόκος ο:** και **τσόκος** – σφυρί και ειδικώς η κέστρα, δηλ. σφυρί με σουβλερό άκρο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «τύκος» (= σφυρί) > τσόκος. Παρεμφερώς στις άλλες βαλκανικές γλώσσες *ÇUK* ή *ÇUKA* ή *ÇOK* (= σφυρί – κτύπος – ράμφος, κορυφή), όλες λέξεις ηχοποίητες.
- τσιουλικένια η:** πέτρα πολύ σκληρή – ετυμ. Τουρκ. *CELİK* (= χάλυβας).
- τσιλίκι το:** και **τσιουλίκι** – ξυλίκι, δηλ. μικρά ξύλα σε προεξοχή για στερέωση γείσου – ετυμ. Ελλ. «ξύλο» > ξυλίκι ή τσιλίκι ή τσιουλίκι ή τσιλίκι (= ξύλινη ράβδος, Τουρκ. *eelik*).
- τιλάκι το:** ηλίσκος, μικρό καρφί – ετυμ. αρχ. Ελλ. «τύλιον» (= καρφάκι).

- φανάρι το:** μικρό οίκημα (αποθήκη) στο εσωτερικό της αυλής πανταχόθεν ελεύθερο και φωτιζόμενο – ετυμ. Ελλ. «φαίνω» (= φωτίζω) > φανάρι.
- φανέστρα η:** φεγγίτης, μικρό παράθυρο, παραφωτίς – ετυμ. Ελλ. «φαίνω» (= φωτίζω) > Λατ. *FENESTRA* (= θυρίδα, οπή, φωστήρ).

φατούρα η: δουλειά με προσυμφωνημένες τιμές ανά μονάδα εργασίας – ετυμ. νέα λέξη από το Ιταλ. *FATTURE* (= τιμοκατάλογος, τιμολόγιο).

φίσιος ο: όρθια πέτρα στην κορυφή της καμινάδας – ετυμ. αρχ. Ελλ. «εφέσιος».

φουρούσι το: πρόβολος, προεξοχή – ετυμ. Τουρκ. *FURUZ* (= αυτός που φωτίζει, ο φωτίζων, προεξοχή για φωτισμό).

φτερό το: και **κοντοψάλιδο** – οι κοντοί αμείβοντες στέγης που πατούν στη «μαχιά» (β.λ.) ή στον «ντερέ» (β.λ.).

χαγιάπι το: στεγασμένος πρόδομος, σκεπασμένος εξώστης – ετυμ. Τουρκ. *HAYAT* (= αυλή, στεγασμένος πρόδομος ή εξώστης οικίας).

χαρμάνι το: κονίαμα, λάσπη, μείγμα αδρανών υλικών και κονίας – ετυμ. Τουρκ. *HARMAN* (= αλώνισμα – μείγμα διαφόρων ειδών καπνού).

χατίλια τα: 1) τα οριζόντια ξύλα (διαπήγματα) των κριωμάτων που στηρίζονται σε οπές ή φωλιές της τοιχοδομής, 2) κατ' επέκταση αυτές οι ίδιες οι οπές ή φωλιές της τοιχοδομής 3) το κρηπίδωμα της στέγης, τα αστρεχώματα [αστρέχα (β.λ.)] – **χατιλώνω** (= τοποθετώ ξύλινα διαπήγματα – κρηπιδώνω ή αστρεχώνω τη στέγη, δηλ. κλείνω το τριγωνικό κενό μεταξύ στέψης τοίχου και κεραμιδιών) – ετυμ. Λατ. *HASTILE* (= ξυστόν, καυλός, το ξύλο του δόρατος – δόρυ, ακόντιο – στύλος, στήριγμα).

χονδροπελέκι το: προχειρή σμίλευση με το «βελόνι» (β.λ.).

χτενιά η: 1) σμίλη πλατειά με οδοντωτή κόψη – **χτενίζω** (= σμιλεύω με χτενιά), 2) θραπίνη, οδοντοτυπής, δηλ. ειδικό σφυρί με οδοντωτές ακμές, «ντισλίτ(ι)κο» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «κτένι» > χτενιά.

ψαλίδι το: αμείβων ζευκτού στέγης, «τσιμπίδι» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. λέξη, επειδή έχει ανοικτά σκέλη όπως το ψαλίδι – Στα Τουρκ. *MAKAŞ* (= ψαλίδι – αμείβοντας στέγης).

ψευτοπάτωμα το: δάπεδο από ξύλα κατώτερης ποιότητας τα οποία επιστρώνονται με επίκροτο πηλόχωμα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Το Καντσιώτικο γεφύρι

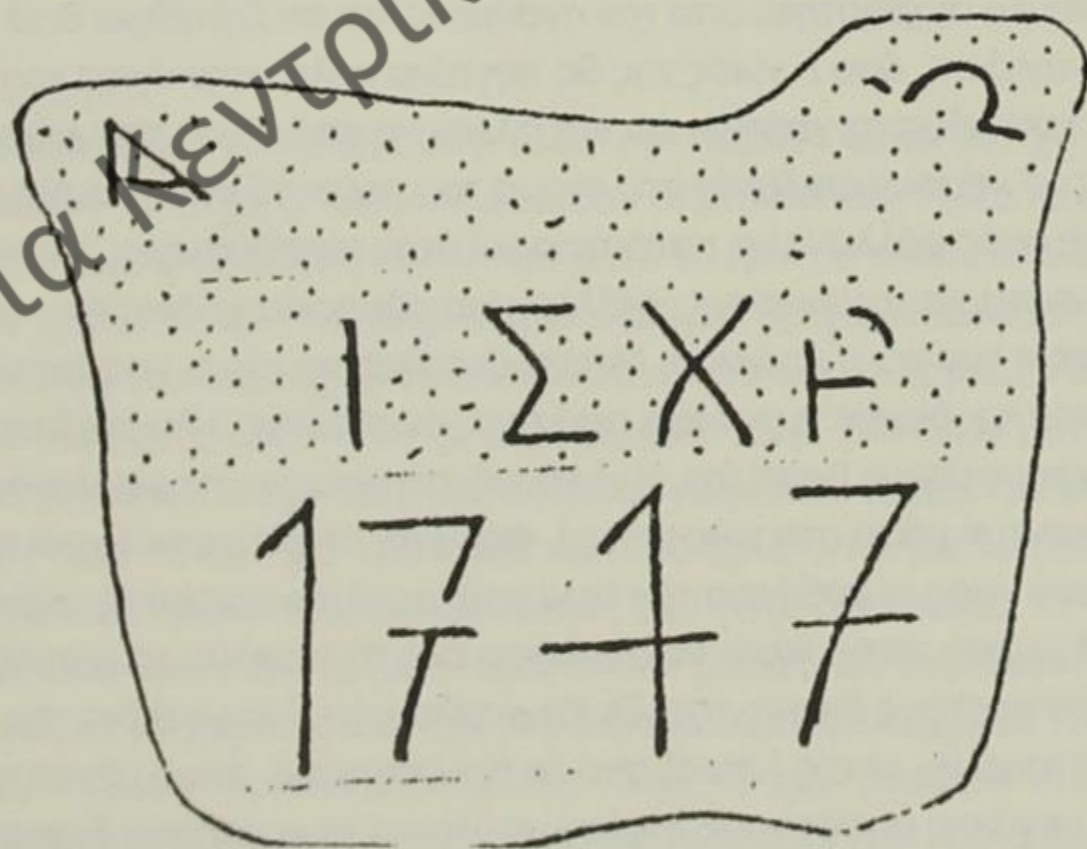
Ένα από τα σημαντικότερα τοξωτά γεφύρια της επαρχίας Κόνιτσας είναι το ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ, το γνωστό «Καντσιώτικο γεφύρι», στον Σαραντάπορο ποταμό.

Σε όλη την κοιλάδα του Σαραντάπορου, από τις πηγές μέχρι τη συμβολή του με τον Αώο, είναι η μοναδική λίθινη γέφυρα που ενώνει τις δύο όχθες του ποταμού. Όλες οι άλλες γέφυρες, ξύλινες ή κρεμαστές ή πέτρινες, τις οποίες οι παλιότεροι πιθανώς θυμούνται, χάθηκαν με το χρόνο. Έμεινε μόνη και ορφανή για πολλά χρόνια, αλλά τιμημένη από όλους, για την εξυπηρέτηση που προσέφερε τους καιρούς εκείνους, όταν οι μετακινήσεις γίνονταν με μέσα και συνθήκες που ούτε τολμά να σκεφθεί ο νους όσων δεν τις γνώρισαν.

Δεν είχε, όμως, καλή μεταχείριση ούτε και αυτή, όπως και η νεότερη Κοντσιώτισσα [1870] αδελφή της, γιατί, κάπου εκεί στο τέλος της δεκαετίας του 1960, στιμάσθηκε από το παράταιρο ζευγάρι με μια μεταλλική στρατιωτική γέφυρα τύπου «Μπέλεϋ», που της επέβαλαν μερικοί στο όνομα της «προόδου» και της εύκολης εξυπηρέτησης. Προέκυψε, έτσι, ένας αισθητικός βαρβαρισμός που υπάρχει ακόμη και τον νιώθει κάθε διαβάτης.

Πότε, όμως, κτίστηκε το γεφύρι;

Φαίνεται πως και τούτο το γεφύρι, όπως και τρία άλλα, στήθηκε περί το μέσο του 18ου αιώνα, αφού βρέθηκε, πριν λίγα χρόνια, πάνω στην ανατολική όψη του βάθρου της Ζέρμας, εντοιχισμένη ενεπίγραφη πλάκα, που γράφει:

Ποιός, άραγε, χρηματοδότησε την κατασκευή του γεφυριού;

Ούτε και αυτό είναι γνωστό με απόλυτη σαφήνεια, γιατί μέχρι τώρα δεν γνωστοποιήθηκε καμία γραπτή μαρτυρία.

Υπάρχει, όμως, ένας «μύθος»¹, που κυκλοφορεί στη στοματική παράδοση της Δροσοπηγής και άλλων κοντινών χωριών, ο οποίος συνδέει τη χρηματοδότησή του με την τελευταία χήρα τουρκάλα μπίεσσα του υπαρκτού, πάλαι ποτέ, χωριού **Λιάσκα**, το οποίο, στην τελευταία ιστορική του φάση, ήταν τσιφλίκι. Τώρα, η έκτασή του διακατέχεται από τη Δροσοπηγή.

Καλά, τα χρήματα τα έβαλε η μπίεσσα. Ποιός, όμως, μάστορας ήταν αυτός, που συνέλαβε τη μορφή του γεφυριού και τελικά το έστησε;

1. Για διευκόλυνση του αναγνώστη, καταχωρούμε εδώ τον «μύθο», όπως εμπεριέχεται στο άρθρο μου «**Λιάσκα – Ένας παλιός Δροσοπηγιώτικος οικισμός**» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΚΟΝΙΤΣΑ τεύχος 21/1988, όπου υπάρχουν και άλλα συναφή στοιχεία. «Λέγεται ότι ο [τελευταίος] μπέης τσιφλικάς πέθανε νέος και άφησε πίσω την τουρκάλα μπίεσσα με ένα φιλάσθενο γιό, που ήταν και μοναδικός κληρονόμος. Όπως κάθε μητέρα, η μπίεσσα έκανε το παν, για να γειάνει το μανάκριβο παιδί της, και στην απελπισία της κατάφυγε ακόμη και στη συνδρομή των χριστιανών Αγίων. Έτσι, με τις συμβουλές των προυχόντων Καντσιωτών [και άλλων], ζήτησε αρωγή και θεραπευτική ευλογία από το έναντι μοναστήρι «Κοίμηση της Θεοτόκου», το γνωστό σήμερα μοναστήρι Ζέρμας, που τότε βρίσκονταν σε μεγάλη ακμή. Δεν πήγε στο κοντινό μοναστήρι «Παναγία Κλαδόρα», το γνωστό σήμερα μοναστήρι Φούρκας, γιατί μάλλον ήταν κατεστραμμένο [Το 1747 ξανακτίστηκε, λένε οι εντοιχισμένες πλάκες του]. Πιθανολογούμε ότι οι Καντσιώτες προεστοί εκμεταλλεύτηκαν την ανάγκη της μπίεσσας, ίσως και σε συνεννόηση με τον ηγούμενο της Μονής, για να επωφεληθούν και να καλύψουν κάποιες ανάγκες του τόπου τους, που θα εξυπηρετούσαν και τη Μονή και το Κάντσικο. Λέγεται, λοιπόν, ότι το μπεόπουλο διαβάστηκε από τον ηγούμενο και ότι ζητήθηκε από τη μάνα μπίεσσα να τάξει στην Παναγιά ότι, όσο ο γιός της θα πηγαίνει καλά στην υγεία του αυτή με δικά της χρήματα θα κατασκευάζει το γεφύρι, και επί πλέον να επιτρέψει στους χριστιανούς κατοίκους της Λιάσκας να κτίσουν εκκλησία στο όνομα του [προστάτη των ασθενών] Αγίου Παντελεήμονα [ο παλιός ναός μάλλον είχε καταστραφεί όταν «πατήθηκε» η Λιάσκα], όπου να προσεύχονται για τη σωτηρία του υιού της. Μάλλον για κάμποσα χρόνια το μπεόπουλο πήγαινε καλύτερα στην υγεία του και η μπίεσσα, ξεπληρώνοντας το τάμα, χρηματοδότησε την κατασκευή του γεφυριού και άφησε να κτισθεί από τους Λιασκιώτες ο Άγιος Παντελεήμονας, φτωχός και λιτός σαν τους ίδιους [γιατί όχι, από νέους κτίτορες και η ερειπωμένη «Παναγία Κλαδόρα», που βρίσκονταν μέσα στο χώρο της;]. Φαίνεται ότι σε μερικά χρόνια, αφού περατώθηκε το γεφύρι και ο ναός, η ασθένεια του υιού υποτροπίασε και αυτός πέθανε. Τότε η μπίεσσα, μοναχή και θλιμμένη, αποφάσισε να πουλήσει όλο το τσιφλίκι, να ελευθερώσει τους κολλήγους και να γυρίσει στους δικούς της. Οι Καντσιώτες [συλλογικά δια της δημογεροντίας] αγόρασαν όλο το τσιφλίκι, εκτός [ίσως] από το Κουσαρτσκό, όπου μόνον τμήματά του αγόρασαν, λόγω της μεγάλης απόστασης, ενώ το υπόλοιπο το κράτησαν διάφοροι άλλοι ντόπιοι [κυρίως κτηνοτρόφοι νομάδες], που μαζί με τους αυτόχθονες κολλήγους σχημάτισαν τον οικισμό «Κουσαρτσκό». Μετά τη διάλυση του Κουσαρτσκού, το μέρος περιήλθε στην ιδιοκτησία των Ζερμωτνών, που κυρίως ασχολούνται με την κτηνοτροφία, είτε με αγορές, είτε με καταλήψεις [Ακόμη και σήμερα τα όρια Δροσοπηγής – Ζέρμας στη θέση αυτή δεν είναι σαφή, αλλά ανάκατα με αλληλοεμπλεκόμενες ιδιοκτησίες]».

Καμία απολύτως μαρτυρία, γραπτή ή προφορική, δεν υπάρχει πάνω σ' αυτό το θέμα. Πιθανολογείται ότι είναι έργο ντόπιων Καντσιωτών μαστόρων, επειδή, από όλα τα γύρω χωριά, είναι το μόνο του οποίου οι άνδρες, από τα παλιά εκείνα χρόνια, ασχολούνταν με την τέχνη του μάστορα κτίστη πετρά και του ξυλουργού βαρελά. Στα άλλα πλησιόχωρα με τη γέφυρα χωριά κύρια ασχολία είχαν και έχουν την κτηνοτροφία και τη γεωργία, χωρίς να λείπουν βέβαια και οι μεμονωμένες εξαιρέσεις.

Το έργο απαιτούσε μια αυξημένη τεχνογνωσία στην λιθοδόμηση, στη κατασκευή βαρέων ικριωμάτων υψηλής ακριβείας, αλλά και ικανότητα εφαρμογής στην πράξη εμπειρικών αριθμητικών τύπων και γεωμετρικών κατασκευών, η οποία ήταν απαραίτητη για τη χάραξη τόσο μεγάλων τόξων, και μάλιστα όχι κυκλικών². Όλα αυτά συνυπήρχαν τότε στο Κάντσικο (Δροσοπηγή) και αυτό καταδεικνύουν οι παρακάτω πληροφορίες και σκέψεις.

Αρχικά, το κτίσιμο της πέτρας ήταν επάγγελμα που ασκούνταν ανέκαθεν στο χωριό, όπως και σε πολλά άλλα της επαρχίας Κόνιτσας. Αυτό το στοιχείο δεν αμφισβητείται από κανέναν [τεχνογνωσία λιθοδόμησης].

Λέγεται, όμως, και είναι σωστό ότι, επειδή στο χωριό υπήρχαν από παλιά πολλά αμπέλια καθώς και άφθονη ξυλεία στα γύρω δάση, πολλοί άνδρες ασκούσαν το επάγγελμα του ξυλουργού, με ειδίκευση στην κατασκευή βαρελιών. Στην βαρελοποιία έχουμε πολλές εφαρμογές κύκλων, τόξων και καμπύλων. Μάλιστα, την εποχή του τρύγου ταξίδευαν σε νησιά, όπου με αμοιβή ασκούσαν το επάγγελμα. Έτσι, οι πιο έξυπνοι από αυτούς πιθανώς γνώριζαν εμπειρικούς τύπους και μεθόδους για τη σχεδίαση και κατασκευή³ τόξων και ήσαν ικανοί να τα εφαρμόσουν στο έργο [τεχνογνωσία ακριβούς ξυλοτύπισης και χάραξης τόξων]. Πάντως, όποιος και να έστησε τη

2. Για να κατασκευαστεί ένα κυκλικό τόξο την παλιά εκείνη εποχή έπρεπε να είναι οπωσδήποτε προστό το κέντρο του κύκλου στον οποίο ανήκει. Πρακτικός τρόπος χάραξης κυκλικού τόξου χωρίς να είναι γνωστό και βατό το κέντρο του κύκλου δεν υπήρχε. Ακόμη και οι μέθοδοι χάραξης που η σύγχρονη γεωμετρία βρήκε είναι ιδιαίτερα περίπλοκες για να μπορούν να γίνουν ευμνημόνευτοι κανόνες που θα εφαρμόζονταν από τους κτίστες. Σε τούτο το γεφύρι τα τόξα «δεν είναι με μικρέζι», δηλ. δεν είναι μονοκυκλικά. Αν πάλι η κάθε καμάρα αποτελούνταν από δύο κυκλικά τόξα που συμμετρικά ενώνονται στην κορυφή (κλείδα), τότε το κέντρο του κάθε κύκλου βρίσκεται βαθιά μέσα στο έδαφος, όπως από τη σχεδίαση προκύπτει, και συνεπώς δεν είναι διαθέσιμο. Οπότε, οι καμάρες δεν είναι σύνθεση δύο κυκλικών τόξων, αλλά έχουν μορφή άλλης καμπύλης, και μάλιστα τέτοιας που να μπορεί να χαράσσεται σχετικά εύκολα εμπειροτεχνικά. Τέτοια καμπύλη είναι το «σχοινότοξο» και το «αμπασωτό μικρέζι», δηλ. το χαμηλωμένο τόξο, το οποίο στην απλούστερη μορφή του, που μαθηματικά αντιστοιχήθηκε εκ των υστέρων στην παραβολή $y = 0,10x^2$, είναι απλά και εύκολα κατασκευάσιμο και από έναν αρχιτεχνίτη μνημένο στην σχετική πρακτική μεθοδολογία κατασκευής.

3. Πρακτικές μεθοδολογίες για τη χάραξη και κατασκευή τόξων, που εκ των υστέρων αποδείχτηκαν παραβολικά, αναπτύσσονται στο κεφάλαιο του παρόντος πονήματος με επικεφαλίδα «Μαστορική – Τέχνη – Τεχνική – Μαθηματικά».

γέφυρα ήταν μάστορας με πολύ ευαισθησία και γνώση, και το δημιούργημά του, με την αρμονική σύνθεση των επί μέρους τεχνικών στοιχείων, διαλαλεί μέχρι τώρα την αξιολύπη του.

Η θέση όπου κατασκευάστηκε ορίστηκε, οπωσδήποτε, από τη μορφολογία του εδάφους στις δύο όχθες, γιατί είναι το στενότερο και ασφαλέστερο σημείο. Γι' αυτό είναι λαθεμένη η άποψη ότι έγινε εκεί, επειδή ήταν κοντά του το *Μοναστήρι της Ζέρμας*. Η παρουσία στην όχθη της Δροσοπηγής βραχώδους ακρόβαθρου, καθώς και η ύπαρξη εντός της κοίτης του ποταμού εμφυτευμένου φυσικού βράχου καταλλήλου για στήριξη μεσόβαθρου, ξεκαθάρισε εξ αρχής, από τεχνική άποψη, το θέμα της θέσης. Η ευθυγραμμία που ενώνει τους δύο παραπάνω βράχους καθόρισε τον κατά μήκος άξονα της γέφυρας, ο οποίος άξονας δεν είναι κάθετος [γωνία 90° μοίρες] προς την διεύθυνση ροής του ποταμού. Έχει κάποια απόκλιση [η γωνία είναι 75° μοίρες] που είναι ορατή. Φαίνεται, άλλωστε, η λοξότητα που πράγματι υπάρχει. Επιπλέον, αυτή η θέση εξυπηρετούσε άνετα την επικοινωνία του *Κάντσικου* (Δροσοπηγής) με τα εγγύς ευρισκόμενα έναντι χωριά [Ζέρμα (Πλαγιά), Λούψικο (Λυκόρραχη), κ.λπ.], καθώς και το *Μοναστήρι της Ζέρμας*.

Τα ανοίγματα⁴ που έπρεπε να γεφυρωθούν ήταν $\sim 8,00\text{m}$ (ήτοι $26 \frac{1}{4}$ πόδες) ανάμεσα στην όχθη Δροσοπηγής και στο μεσαίο βάθρο, και $\sim 16,00\text{m}$ (ήτοι $52 \frac{1}{2}$ πόδες) μεταξύ του παραπάνω μεσόβαθρου και της όχθης της Ζέρμας. Στην όχθη της Ζέρμας κατασκευάστηκε λιθόδητο ακρόβαθρο, γιατί το έδαφος είναι ασταθές και γαιώδες. Η γεφύρωση, πολύ σοφά, έγινε με την κατασκευή δύο τόξων. Ενός μικρού,

4. Τα μήκη μετρήθηκαν στη στάθμη όπου το μεγάλο τόξο αναδύεται από το βράχο του μεσόβαθρου. Το πλήρες ημιτόξο προς την πλευρά του ακρόβαθρου της Ζέρμας, στη στάθμη όπου αρχίζει η διαμόρφωση αυτού και υπάρχει σημείο θλάσης μεταξύ κατακορύφου και τόξου, έχει τετμημένη $x = 8,40 \text{ m}$ (ήτοι $27 \frac{1}{2}$ πόδες) και τεταγμένη $y = 6,90 \text{ m}$ (ήτοι $22 \frac{2}{3}$ πόδες). Συνεπώς, το πλήρες θεωρητικό άνοιγμα (χορδή) του μεγάλου τόξου είναι $16,80 \text{ m}$ (ήτοι 55 πόδες) και το ύψος (βέλος) αυτού $6,90 \text{ m}$ (ήτοι $22 \frac{2}{3}$ πόδες). Από τις παραπάνω και άλλες μετρήσεις καταφαίνεται ότι το γεφύρι είναι διαστασιοποιημένο με μονάδα μέτρησης τον «πόδα», του οποίου η επίσημη τιμή είναι $1 \text{ πόδας} = 0,3048 \text{ m}$.

στο πρώτο άνοιγμα με βέλος $\sim 3,20\mu$ (ήτοι $10 \frac{1}{2}$ πόδες), και ενός μεγαλύτερου, στο δεύτερο άνοιγμα με βέλος $\sim 6,40\mu$ (ήτοι 21 πόδες). Υπάρχει μεταξύ τους μια σχέση αναλογίας **1 : 2**, η οποία δεν είναι εύκολα αντιληπτή με μακροσκοπική θεώρηση.

Ο μαθηματικός αυτός λόγος **1 : 2**, που με σχολαστική ακρίβεια τηρήθηκε στη σχέση των διαστάσεων των δύο τόξων, καθώς και η σχέση ύψους προς άνοιγμα του μεγάλου τόξου, αλλά και το γεγονός ότι η οριζόντια απόσταση των κορυφών των δύο τόξων είναι όση και το άνοιγμα (χορδή) του μεγάλου τόξου, είναι σημεία άξια ιδιαίτερης προσοχής. Όλα αυτά φανερώνουν ότι με γνώση τηρήθηκαν κάποιες σχέσεις αναλογίας μεταξύ των βασικών διαστάσεων της γέφυρας και ότι αυτός που την έκτισε είχε ξεχωριστή διαίσθηση της αρμονίας⁵, η οποία πρέπει να υπάρχει και να φαίνεται στη μορφολογία ενός ανθρωπίνου δημιουργήματος, ώστε να προσαρμόζεται στο περιβάλλον και να είναι με ευεξία δεκτό από τις ανθρώπινες αισθήσεις.

Εύγε! Και πάλι εύγε! στον άγνωστο πρωτομάστορα, που είχε μέσα του τέτοιες καλλιτεχνικές κλίσεις, τις οποίες δεν θα περίμενε κανείς από τους απλούς ασπούδαχτους πετράδες μαστόρους της εποχής του. Να, όμως, που είναι αληθινό και δείχνει όλη την ευαισθησία αυτών των δημιουργών.

Εκείνο, όμως, που ξενίζει τους σημερινούς τεχνικούς είναι η σξυκόρυφη μορφή των δύο τόξων. Το απλούστερο καμπύλο σχήμα είναι ο κύκλος, και τέτοιο θα περίμενε κανείς να είναι οι καμάρες. Από μετρήσεις, με μονάδα το «μέτρο», βρέθηκε ότι το μεγάλο τόξο έχει μορφή παραβολικής καμπύλης, που ανταποκρίνεται περίπου στο μαθηματικό⁶ τύπο $[y = 0,10x^2]$, όπου η αρχή των συντεταγμένων είναι η κορυφή (η κλείδα του τόξου), ο άξονας των X είναι οριζόντιος και ο άξονας των Y είναι κατακόρυφος, με θετική φορά προς τα κάτω, αν και τοπικά, για τεχνικούς λόγους «κλειδώματος» του τόξου, υπάρχει ελάχιστη ηθελημένη υπερύψωση.

Είναι μια άψογη αισθητικά και εξαιρετικά εύκολη στην εφαρμογή χαμηλωμένη καμάρα («αμπασωτό μικρέζι», το ονομάζουν οι κτίστες), η οποία με περισπούδαστη

5. Η σχέση βέλους προς χορδή του πλήρους τόξου είναι ίση με $6,90/16,80 = 0,41$. Ο λόγος αυτός είναι εγγύτατος προς την τιμή 0,382... του μικρού τεμαχίου της χρυσής τομής ευθυγράμμου τμήματος μοναδιαίου μήκους. Ακόμη προσεγγίζει τον λόγο βέλους προς χορδή 0,3799 του ελλειψόμορφου τόξου της φράγκικης κλασσικής «κανεολαβής». Όλοι προσπαθούν να προσεγγίσουν την αρμονικότητα της χρυσής τομής.

6. Ο μαθηματικός αυτός τύπος γράφεται σε παραμετροποιημένη μορφή $y = k(x/10)$ ($x/10$), όπου το **k** αριθμός εξαρτώμενος από τη μονάδα μέτρησης μήκους. Για λόγους απλοποίησης υπολογισμών, χάραξης και εφαρμογής, το **k** πρέπει να είναι ακέραιος αριθμός. Έτσι, όταν η μονάδα μέτρηση είναι ο **πόδας** (= Λατ. pes), [αντιστοιχεί σε 0,30 έως 0,32 μ και επισήμως σε **0,3048 μ**], όπως στο προκείμενο γεφύρι, τότε **k=3**. Με μονάδα μέτρησης το σημερινό «μέτρο» το **k=10**. Σημειώνουμε ότι τόσο το «μέτρο», όσο και ο «τεκτονικός πήχυς», που ισοδυναμεί με 0,75 μ [ήτοι $\sim 2 \frac{1}{2}$ πόδες ή 1 «βήμα» ή $\frac{1}{2}$ ρωμαϊκό βήμα (passus)], δεν υπήρχαν σαν τεχνικές μονάδες μέτρησης κατασκευών την εποχή που κτίστηκε το γεφύρι, γιατί ορίστηκαν επακριβώς σε νεότερους χρόνους.

κρίση επιλέχτηκε από τον πρωτομάστορα. Το αποτέλεσμα ήταν να προκύψει μικρή κλίση στη στέψη της γέφυρας, (είναι ~ 11%), ώστε να διευκολύνεται τα μέγιστα η βατότητα και η διέλευση πεζών και ζώων. Το πλάτος της στέψης στην κορυφή του μεγάλου τόξου είναι ~ 2,75μ. (9 πόδες), μετρούμενο έξω-έξω, δηλ. αρκετό για την ασφαλή διέλευση των περαστικών.

Αυτά, σε συνδυασμό με την τήρηση του λόγου 1 : 2 μεταξύ των τόξων, συνετέλεσαν στο να δώσουν ένα απλωτό κάπως σχήμα στη μορφή, ώστε να μη προβάλλει άχαρα προς τα άνω η κορυφή, ικανοποιώντας έτσι το βλέμμα των απαιτητικών και κερδίζοντας την αγάπη της φύσης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα γεφύρια [Κόνιτσας, Ζαγορίτικα, Άρτας, κ.λπ.] έχουν κυκλικά τόξα, ενώ εδώ, στο γεφύρι της Δροσοπηγής, έχουμε μια σπουδαία διαφορά, προς το καλύτερο βέβαια, γιατί αυξάνεται η στερεότητα, με εφαρμογή πιο οξυκόρυφων τόξων. Γιατί;

Η γέφυρα είναι κτισμένη με τοπικά υλικά, δηλ. πέτρα από το ποτάμι και τα γύρω ρέματα με ισχυρό ασβεστοκονίαμα. Η ασβέστη, σίγουρα, πρέπει να είναι τοπικής παρασκευής, γιατί πάντα στον τόπο μας έφτιαχναν ασβέστη από ασβεστόλιθους, τους οποίους έκαιγαν σε ασβεστοκάμινα με ξύλα που πλούσια διαθέτει ο τόπος. Εκτός από τους πλακοειδείς ευμεγέθεις και ελαφρώς επεξεργασμένους λίθους των τόξων [κηνέρια, θολίτες, αρκάδες], οι υπόλοιποι τοίχοι είναι απλές αργολιθοδομές και φέρουν μύστρισμα (αρμολόγημα) με απλό ασβεστοκονίαμα. Με άλλα λόγια, το γεφύρι είναι πολύ απλό, χωρίς ιδιαίτερες λαξεύσεις των λίθων και πρόσθετα στολίδια που, άλλωστε, δεν χρειάζονται σε ένα τέτοιο έργο. Το βατό δάπεδο της στέψης είναι καμωμένο από λιθόστρωτο, με μικρούς αναβαθμούς (ούβιες) για την κάλυψη της κλίσης. Στο βραχώδες ακρόβαθρο της όχθης προς το Κάντσικο και στο μεσόβαθρο σκάφτηκε ο βράχος και η θεμελίωση έγινε, πολύ σωστά, με ενσωμάτωση της λιθοδομής βαθιά μέσα στη μάζα του βράχου, γιατί η ορμή και η διαβρωτική δύναμη του ποταμού είναι εξαιρετικά έντονη.

Ακόμη, ο δημιουργός είχε την πρόνοια να κατασκευάσει στη λιθοδομή του μεσόβαθρου, σε υψηλότερη θέση, ένα μικρό άνοιγμα εν είδει παραθύρου, διαστάσεων ~ 1,65 μ. πλάτος (ήτοι 5 1/4 πόδες) και ~ 2,00 μ. ύψος (ήτοι 6 1/2 πόδες) μέχρι την κορυφή του κυκλικού τόξου του πρεκιού. Αυτό έχει σαν σκοπό να εκτονώνει την ώθηση που δέχεται το μεσόβαθρο, όταν τα νερά του ποταμού βρίσκονται στην υψηλή στάθμη πλημμύρας και πιέζουν έντονα το κάπως ευρύ μέτωπο του μεσόβαθρου, δηλ. ενεργεί σαν μια ασφαλιστική δικλίδα, για μείζονα ασφάλεια. Επίσης, η κατασκευή «κυμοτόμου» ή «εμβόλου» μπροστά στο μεσόβαθρο, που φθάνει μέχρι το ύψος της ποδιάς του παραθύρου, δηλ. συμπαγούς διέδρης γωνίας σαν ένα είδος πλώρης πλοίου, βοηθούσε στην ανετότερη και χωρίς περιδινήσεις παροχέτευση του νερού προς τα ανοίγματα των δύο τόξων. Η παρειά του μεσόβαθρου προς την πλευρά του μικρού τόξου κατασκευάσθηκε παράλληλη προς την διεύθυνση ροής του ποταμού, με αποτέλεσμα οι δύο όψεις αυτού του τόξου να εμφανίζουν κάποια λοξότητα μεταξύ τους.

Πολλοί γέροντες μαρτυρούν ότι αρκετές φορές το νερό περνάει μέσα από αυτό το μικρό παραθυράκι, του οποίου η ποδιά ευρίσκεται σε ύψος ~ 1,60 μ. (ήτοι 5 1/4 πόδες) από τη στάθμη της θεμελίωσης των δύο τόξων. Πρέπει να επισημανθεί αυτό, για να κατανοηθεί πόση μεγάλη παροχή νερού είχε και έχει ο Σαραντάπορος σε στάθμη πλημμύρας. Αυτό το γεγονός, σε συνδυασμό με την έντονη κλίση στη ροή του, έχει σαν αποτέλεσμα τη διάβρωση και αστάθεια της κοίτης του ποταμού, με εκτεταμένες αλλουβιακές αποθέσεις, ώστε να αναφέρεται στη βιβλιογραφία σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου. Με αυτά τα δεδομένα, ας εκτιμήσουμε τον κίνδυνο και την τεράστια ευθύνη που ανελάμβανε εκείνος ο τολμηρός αρχιμάστορας κτίστης του γεφυριού, και το πόσο σοφή ήταν η ιδέα να κατασκευάσει εκείνο το μικρό παράθυρο στο μεσόβαθρο.

Το γεφύρι είναι και ονομάζεται **Καντσιώτικο⁷ γεφύρι**, ενώ αβασάνιστα κοινολογήθηκε και σαν *γέφυρα Ζέρμας⁸* [π.χ. Αλέξ. Μαρμόπουλος, στο «*Λαϊκή αρχιτεκτονική* –

7 Πέραν της τοπικής παράδοσης και γνώσης, υπάρχει στο βιβλίο «Κοντσιώτικα – 1953 – του Χαρ. Ρεμπέλη – σελ. 130» και συγκεκριμένα στο παραμύθι «*Η αλούπα που γίνκε καλόγρια*» η εξής γραφή: «*Να μη τα πολυλογούμε, έτσ' περβασιούντας-περβασιούντας κι' οι τέσσερις έφτακαν στο ποτάμ' τ'ς Ζέρμας, οπκάτ' απ' το μοναστήρ' εκεί κατ' το Καντσιώτ' κο το γιοφύρ'. Έκατσαν εκεί στην άκρη στο ποτάμ' να ξεδειλιάσουν ψίχала σε μια σπηλιά, που ήταν εκεί κοντά. Το ποτάμ' είχε πολύ νερό. Το γιοφύρ' τότες δεν είχε γένει.....*».

8 Η Ζέρμα διακατέχει έκταση που χωρίζεται από ποταμούς σε τρία μέρη. Η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν πολύ δύσκολη τον χειμώνα που φούσκωναν τα νερά. Το πρώτο και κύριο μέρος είναι οι πλαγιές του βουνού «Μπουχέτσι», όπου και το χωριό. Το δεύτερο είναι το απόμακρο δυτικό πρηνές του βουνού «Κούτσουρο», πέρα από τον Σαραντάπορο, για το οποίο επί χρόνια μάχωναν με τους όμορους Επταχωρίτες (Μπουρμπουτσιώτες). Το τρίτο είναι το πολύ μακρινό «Κουσαρτσ'κό» [ερμηνεύεται ως *λημέρι ληστών*, απ' το Λατ. *cursus* > Αλβ. *kusar-i* (= ληστής, κλέφτης, άρπαγας)], όμορο με την Καντσιώτικη έκταση στην αντιπέρα όχθη του Σαραντάπορου, το οποίο χωρίζεται από το «Κούτσουρο» με το μεγάλο «Κουσαρτσιώτικο ρέμα» [στους επίσημους χάρτες ονομάζεται «Φουρκιώτικο ρέμα» ή «Ρέμα Μαρδίτσα»]. Για το «Κουσαρτσ'κό» (υπήρχε εκεί και ομώνυμος οικισμός) επί αιώνες υπήρχαν τριβές και έριδες ανάμεσα στη Ζέρμα και το Κάντσικο, ανάλογες με αυτές που προαναφέρουμε ότι είχε η Ζέρμα και με το Μπουρμπουτσ'κό. Μαρτυρία των ερίδων αυτών έχουμε στην αντιφώνηση: «*Καντσιώτες, Μπουρμπουτσιώτες / όλη μέρα πολεμάτε / στο χωριό μας δεν πατάτε*» που έλεγαν οι κάτοικοι της Ζέρμας. Για να συνδέουν τα τρία μέρη και να έχουν πρόσβαση σ' αυτά οι Ζερμωτ'νοί (έτσι ακριβώς τους λένε οι ντόπιοι) μερίμνησαν να στηθεί πέτρινο γεφύρι πάνω από τον Σαραντάπορο στη θέση «Στόμιο», το οποίο ενώνει το «Μπουχέτσι» με το αντιπέρα «Κούτσουρο» (η τοπωνυμία εκεί κοντά λέγεται «Παλιοχώρι» και είναι επιβεβαιωτική για όσα εδώ γράφονται), ακριβώς εκεί που το ποτάμι, περνώντας μέσα από το άβατο κατά τον χειμώνα φαράγγι «Μπουγάζι», ανοίγει μετά την κοίτη του. Στην όχθη προς το «Κούτσουρο» και ενδιάμεσα είναι ακόμη εμφανή τα κτιστά βάθρα του. Οι υπερήλικες στη δεκαετία του 1950 το θυμούνταν ακόμη. Είναι το γνω-

Ηπειρώτες μαστόροι και γεφύρια»]. Η ονομασία αυτή προέκυψε κατ' αναλογία προς την έκφραση «Μοναστήρι Ζέρμας», από το οποίο δεν απέχει και πολύ.

Η πρόσφατη ιστορία του γεφυριού αναφέρει ότι η ύπαρξη και διατήρηση του οφείλεται σε κάποια καλή τύχη που το προστατεύει.

Το 1917-1919, την εποχή της θανατηφόρου ασιατικής γρίπης και του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, στη Δροσοπηγή είχε στρατοπεδεύσει για πολλούς μήνες σύνταγμα γαλλικού στρατού, με σκοπό να εμποδίσει οποιαδήποτε κίνηση των αντιπάλων δυνάμεων από το μέτωπο της Μακεδονίας προς την Ήπειρο. Σε μια τέτοια εξέλιξη, λέγεται, ότι οι Γάλλοι σχεδίαζαν την καταστροφή της γέφυρας. Τίποτε δεν έγινε και έτσι σώθηκε το γεφύρι.

Τον καιρό πάλι του πολέμου του 1940, ήταν στα σχέδια του δικού μας στρατού, άμα χτυπήσουν οι Ιταλοί τα παραμεθόρια φυλάκια και υποχωρήσουν μετά από την πρώτη αντίσταση, να ανατιναχθεί το γεφύρι, ώστε να εμποδιστεί η κίνηση των ιταλικών φαλάγγων προς τα ενδότερα. Από κάποιο λάθος, μέσα στη σύγχυση του πολέμου των πρώτων ημερών, αυτό δεν έγινε, και έτσι πάλι σώο και αβλαβές βγήκε από την πολεμική δίνη.

Αλλά και τον καιρό του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) παρά όλες τις προσπάθειες, κυρίως του στρατού, να κόψει το γεφύρι για λόγους στρατιωτικής τακτικής, αυτό τα κατάφερε να γλιτώσει χωρίς καν τραύματα.

στό «γιοφύρι της Ζέρμας» ή «Ζέρματινό γιοφύρι», άλλως και «γιοφύρι Στομίου», που έχει πράγματι κρημνώδη όχθη (σκάλα), ονομαζόμενη «Κακότοπος», προς το «Κούτσουρο» και εξυπηρετούσε την επικοινωνία με αυτό, και εκείθεν με το «Κουσαρτσ'κό», αλλά και με το όμορο Επταχώρι (Μπουρμπουτσ'κό) και το πάλαι ποτέ υπαρκτό και απόμακρο «Κρυμμί» ή «Κριμήνι» (παλιοχώρι που συγχωνεύτηκε με το Μπουρμπουτσ'κό). Όλα τα παραπάνω πραγματολογικά στοιχεία δείχνουν σαφώς ότι αυτό είναι της «Ζιέρμας το γιοφύρι» στο οποίο αναφέρεται ο στίχος του δημοτικού Επταχωρίτικου τραγουδιού: «Μεσ' της Ζιέρμας το γιοφύρι και στη σκάλα 'π' το Κρυμμί / βγαίνουν κλέφτις μέσ' στο δρόμου, όλοι τους αρματωμένοι./.....» [«Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο» – 1996 – σελ. 238, σημ. 55] και **όχι** το «Καντσιώτικο γεφύρι». Για τους ίδιους λόγους και το λεγόμενο στην Ζέρμα τραγούδι: «Μεσ' της Ζέρμας το γιοφύρι / και στην άγουρη τη σκάλα / ανεβαίνει ο κυρ Γιάννης / με σαράντα παλληκάρια / ...», όταν τα κορίτσια μάζευαν λούλουδα «γιαννάκια» την 24 Ιουνίου του Αϊ Γιάννη [«Αυτές που γίναν ένα με τη γή» της Γεωργίας Σκοπούλη – 2007 – σελ. 148], στο «γιοφύρι του Στομίου» αναφέρεται. Αντίθετα, το «Καντσιώτικο γεφύρι», όντας πολύ μακριά από το Επταχώρι και μη έχοντας καμία εδαφική συνάφεια με αυτό, δεν μπορεί να είναι αντικείμενο και εγχώριο στοιχείο της Επταχωρίτικης παράδοσης. Επί πλέον, λόγω του ανοικτού περιβάλλοντος χώρου όπου είναι κτισμένο, ουδόλως προσφέρεται για άντρο κλεφτών, ούτε και έχει «σκάλες», δηλ. απότομες και κρημνώδεις όχθες. Το αντίθετο, μάλιστα, συμβαίνει. Από την σύγχυση αυτή πολλοί δέχτηκαν για το «Καντσιώτικο γεφύρι» και την λαθεμένη παράλληλη ονομασία «γέφυρα Ζέρμας».

Σαφώς η «καλή τύχη» το προστατεύει. Έως τότε, όμως, θα συμβαίνει αυτό;

Έηλθε ο καιρός οι άνθρωποι να βάλουν το χεράκι τους και να βοηθήσουν την ύπαρξή του. Αναγκαίο είναι να γίνεται προγραμματισμένη τακτή επιθεώρηση, καθώς και περιοδική συντήρηση του γεφυριού. Έτσι, αυτό θα υπάρχει στον αιώνα τον άπαντα και θα διαλαλεί την αξιοσύνη των ντόπιων μαστόρων.

Αυτό το θαυμάσιο έργο, που τιμά όλα τα Μαστοροχώρια, πρέπει να προβληθεί. Δεν επιτρέπεται να μένει στην αφάνεια. Γι' αυτό, τώρα άμεσα, ας γίνει μία καλή σήμανση με μια ευπαρουσίαστη πινακίδα, που να γράφει «ΠΑΛΑΙΟ ΓΕΦΥΡΙ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ - 1747», για να ενημερώνονται σωστά οι διερχόμενοι και να το επισκέπτονται. Ορθώς, βέβαια, ενήργησε και ο καταργηθείς πλέον Δήμος Μαστοροχωρίων, ο οποίος καθιέρωσε την εικόνα του γεφυριού ως «έμβλημα» του Δήμου σε όλα τα επίσημα έγγραφά του. Είναι και αυτό μια προβολή.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Μαστορική – Τέχνη – Τεχνική – Μαθηματικά

Η τέχνη του κτίστη «πετρά» μάστορα, αυτή που από αιώνες ασκούσαν στα περισσότερα ορεινά χωριά της κοιλάδας του ποταμού Σαραντάπορου, στην επαρχία Κόνιτσας και που χάρη σ' αυτήν έγιναν γνωστά ως **Μαστροχώρια**, είναι τέχνη η οποία άμεσα σχετίζεται με τα μαθηματικά. Θα ήταν πιο σωστό αν λέγαμε ότι η μαστορική της πέτρας έχει δύο ξεχωριστά σκέλη. Το ένα είναι η ΤΕΧΝΗ και το άλλο η ΤΕΧΝΙΚΗ.

Η **ΤΕΧΝΗ** έχει σχέση με την ευαισθησία του τεχνίτη να επεξεργασθεί, να κτίσει και να συνθέσει με την πέτρα διάφορα στοιχεία της οικοδομής, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να είναι ένα τέχνημα όμορφο και συνάμα στέρεο. Εδώ δεν έχουν καμιά σχέση τα μαθηματικά και τα άλλα της γνώσης δημιουργήματα, παρά μόνο η επιδεξιότητα του μάστορα στη χρήση των εργαλείων του, [πήχυς, σφυρί, σφύρα, βελόνι, σμίλη, χτενιά, γωνιά, λιναίη (ζύγι), αεροστάθμη (αλφάδι), διαβήτη, κ.λπ.], για τη μορφοποίηση και επεξεργασία των λίθων, ανάλογα με το είδος της δόμησης για το οποίο προορίζονταν, ή ανάλογα με το διακοσμητικό στοιχείο το οποίο θα σχημάτιζαν.

Οι απλοί κανόνες μέτρησης, στάθμισης και γωνιάσματος δεν μπορούν να θεωρηθούν σαν μαθηματικά στοιχεία, γιατί αυτά οι κτίστες, και μάλιστα οι **πελεκάνοι**, τα εκτελούσαν τελείως μηχανικά, σαν πράξη της μαστοροσύνης τους. Με την προσωπική αντίληψη για το ωραίο έχει σχέση η σύνθεση των επί μέρους τμημάτων του κτίσματος, [όψεις, κρηπίδες, παραστάδες, εστίες, καμινάδες, ανώφλια, εξώστες, αυλόθυρες, στέγες, κ.λπ.], και η σύλληψη της μορφής ολόκληρης της κατασκευής, που μπορεί να είναι σπίτι απλό, πολυώροφο αρχοντικό, γεφύρι, ναός, κ.λπ.. Τουλάχιστον στα χρόνια του περασμένου αιώνα και πιο πριν, όταν ακόμη οι μαστόροι ήσαν οργανωμένοι σε συντεχνιακές ομάδες, τις **παρέες** ή τα **μπουλούκια**, οι ίδιοι στοχάζονταν και υλοποιούσαν τη μορφή κάθε κτίσματος, λαβαίνοντας υπόψη τις λειτουργικές ανάγκες και την οικονομική δυνατότητα του κάθε αφεντικού. Ούτε να γίνεται συζήτηση για αρχιτεκτονικά σχέδια και όλα τα συναφή, τα οποία σήμερα συνοδεύουν τη μελέτη ακόμη και του απλούστερου κτίσματος, γιατί τότε η αγραμματοσύνη ήταν το μεγάλο «μη αγαθό» εν αφθονία.

Η γνώμη του **πρωτομάστορα** και αρχηγού της παρέας ήταν βαρύνουσα για το πώς θα δουλευτεί κάθε επί μέρους στοιχείο, καθώς και για το ποια όψη θα δοθεί σε ολάκερη την κατασκευή, ώστε να προκύψει μια όμορφη σύνθεση, που και τον ιδιοκτήτη να ικανοποιεί, αλλά και τον πρωτομάστορα και την παρέα του να τιμά, δείχνοντας τη μαστοριά, το μεράκι και την αξιοσύνη τους, πράγμα που θα αποτελούσε γι' αυτούς την καλύτερη διαφήμιση και εγγύηση, για να έχουν την προτίμηση και άλλων νοικοκυραίων. Ας μη ξεχνούμε ότι ο πρωτομάστορας, κατά κανόνα, ήξερε γράμματα και αριθμητική, γιατί αυτός έκλεινε τις συμφωνίες και τις τιμές με τα αφεντικά, και αναγκαστικά έπρεπε να έχει την ικανότητα να λογαριάζεται μαζί τους. Ήταν ικανότατος τεχνίτης ο πρωτομάστορας, όχι κατ' ανάγκη ο καλύτερος πάντα, γι' αυτό και λά-

βαινε υπόψη του την γνώμη των αρχιμαστόρων της παρέας, ώστε από τη συλλογική αντίληψη και πείρα να προκύψει το καλύτερο και συμφερότερο κατασκεύασμα. Εκείνο που έπρεπε κύρια να έχει σαν προσόν ο πρωτομάστορας ήταν η ικανότητα του διαπραγματευτή, του παζαρευτή, ώστε να μπορεί να κλείνει δουλειές για την παρέα. Έπρεπε, με τα σημερινά μέτρα, να είναι ικανός να κάνει δημόσιες σχέσεις και συμφωνίες με διάφορα αφεντικά, [θα λέγαμε δηλ. ότι ήταν ο διευθύνων σύμβουλος της συντεχνίας], προβάλλοντας την δική του ικανότητα, καθώς και την αξιοσύνη και πείρα της παρέας του.

Αποφεύγοντας εδώ κάθε φιλοσοφικό πειρασμό για σχολιασμό της σχέσης ΤΕΧΝΗΣ και μαθηματικών, θα λέγαμε ότι οι τότε μαστόροι και πρωτομαστόροι έδιναν τη δική τους προσωπική καλλιτεχνική πνοή στα κτίσματα, μακριά από κάθε σχεδιασμό ή μαθηματικό υπολογισμό, έχοντας πάντα εγγυητή την πείρα, την ικανότητα και την καλαισθησία τους. Τίποτε το μαθηματικό δεν χωράει σ' αυτό το σκέλος της ΤΕΧΝΗΣ, όπου μόνον η συσσωρευμένη από αιώνες αντίληψη του απλού και ωραίου, μαζί με την προσωπική αισθητική έκφραση του μάστορα, μπορούν λογικά να σταθούν.

Έτσι, βλέπουμε θαυμάσιες πελεκητές διακοσμήσεις, εξαιρετα σύνολα εστιών με ανάγλυφα (εξώγλυφα ή εσώγλυφα) απλά διακοσμητικά σχήματα, επιβλητικές και καλοδουλεμένες αυλόθυρες ή εξώθυρες οικιών με τέλεια εφαρμογή των δόμων στις παραστάδες, όμορφες όψεις απλοτοιχιών, απλή σύνθεση των όγκων των κτισμάτων προσαρμοσμένη στα ανθρώπινα μέτρα.

Σ' όλα τα παραπάνω κυρίαρχο στοιχείο είναι η ευθεία και το επίπεδο. Μόνο σε πολύ σπουδαία και μεγάλα έργα, όπως εκκλησίες και γεφύρια, γίνεται χρήση τόξων. Σπάνια σε κατασκευές σπιτιών χρησιμοποιούνταν τόξα, γιατί και δύσκολα ήσαν στην εκτέλεση, και δεν έδεναν όμορφα με τις ορθογώνιες όψεις των οικιών. Το ήξεραν αυτό οι μαστόροι και τα απέφευγαν όσο μπορούσαν, δίνοντας στα κτίσματα μια απλή μορφή, που θα την χαρακτηρίζαμε «δωρική», λόγω της κυρίαρχης παρουσίας της ευθείας και του βάρους που προσθέτει η αργολιθοδομή ή η λαξευμένη τοιχοποιία.

Το ίδιο το υλικό που δούλευαν, δηλ. η πέτρα, είναι από τη φύση του βαρύ, δυσκατέργαστο, συνήθως σκουρόχρωμο, και συνεπώς δεν επέτρεπε να γίνονται ανάλαφρες κατασκευές, που να συνδυάζουν και την αντοχή στο χρόνο. Γι' αυτό, γενικώς, η λιτή δωρικότητα στις όψεις είναι κανόνας στις κατασκευές των σπιτιών.

Με διάσπαση των ορθογωνικών μεγάλων κτισμάτων σε δύο ή περισσότερους εν επαφή όγκους, με ξεχωριστές στέγες, π.χ. στα λεγόμενα στρεφογάλαρα αρχοντικά, ή με αύξηση του πλήθους και μεγέθους των κουφωμάτων, έφτιαχναν πιο ανάλαφρες κατασκευές, διότι έτσι κατ' ανάγκη μειώνεται η συνολική επιφάνεια της λιθοδομής στην πρόσοψη. Δεν τις προτιμούσαν, όμως, γιατί ήσαν λιγότερο ασφαλείς και ανθεκτικές, παρουσιάζοντας εύκολα ρωγμές από καθιζήσεις και σεισμούς. Αν, συνεπώς, συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα έβγαινε το κακό όνομα, ότι η παρέα τους είναι κακότεχνη και θα δυσκολεύονταν να ξανακλείσουν δουλειά. Γι' αυτό λίγα τέτοια οικοδομήματα

έγιναν, ενώ τα περισσότερα, ακόμη και αυτά που σώζονται, είναι ορθογωνικές βαριές κατασκευές.

Η **ΤΕΧΝΙΚΗ** έχει σχέση με την ικανότητα να λογαριάζει κάποιος, δηλ. να υπολογίζει πως με ασφάλεια θα υλοποιήσει τα επί μέρους στοιχεία, το σύνολο της κατασκευής και τις απαιτούμενες βοηθητικές κατασκευές, χρησιμοποιώντας την πέτρα και τα άλλα υλικά, σε συνδυασμό πάντα με την οικονομική προσφορά.

Είναι σύνθετη δουλειά η ΤΕΧΝΙΚΗ και έχει σχέση με τη τωρινή εφαρμοσμένη μηχανική, αν βέβαια αφαιρέσουμε από την τότε τεχνική το οικονομικό της αντικείμενο. Θα λέγαμε ότι παλαιά ο μάστορας έπρεπε να έχει την ικανότητα να κάνει κάτι ανάλογο που κάνει ο σημερινός μηχανικός, κύρια ο *πολιτικός μηχανικός*, τηρουμένων βέβαια των αναλογιών. Έπρεπε, προ πάντων, να συλλάβει το τι κτίσμα ήθελε να φτιάξει κάθε αφεντικό. Αυτό γίνονταν, είτε με αντιγραφή κάποιου ήδη υπάρχοντος οικοδομήματος, με πιθανές μικρές τροποποιήσεις, είτε με την κατασκευή τελείως νέου κτίσματος, οπότε οι ευθύνες, τεχνικές και οικονομικές, έζωναν τον πρωτομάστορα και την παρέα του. Έπρεπε να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους, και για να το μπορέσουν, έπρεπε να αντιμετωπίσουν την κατασκευή από άποψη οικονομική, σχεδιασμού, (μορφή γενική και επί μέρους στοιχείων), και αντοχής. Όμως, όλα τα παραπάνω απαιτούσαν μαθηματικούς υπολογισμούς, σύνθετες αριθμητικές πράξεις, και έπρεπε η παρέα να έχει την δυνατότητα να τα βγάλει πέρα.

Είχε τα μαθηματικά εφόδια για κάτι τέτοιο;

Ανοίγουμε εδώ μια παρένθεση για να δούμε, από όποια ιστορικά και μαρτυρικά στοιχεία έχουμε, το επίπεδο γνώσης εκείνης της εποχής, και πόση από αυτήν, την μαθηματική τουλάχιστον γνώση, κατείχαν οι πρωτομάστορες και αρχιμάστορες μιας παρέας συντεχνιακής. Αναφερόμαστε βασικά στην μετά το 1700 εποχή, για την οποία έχουμε ιστορικά στοιχεία, που μαρτυρούν ότι στον τόπο μας (Ελλάδα) άρχισαν τα γράμματα να καλλιεργούνται και το ενδιαφέρον για τη μάθηση να ζωντανεύει στην ψυχή, στο νου και στην πράξη. Οι Έλληνες, πρώτοι από όλους τους λαούς της τουρκοκρατούμενης Βαλκανικής, ενδιαφέρθηκαν για τη δημιουργία σχολείων και τη μόρφωση των ομοεθνών, κυρίως χάρη στη μέριμνα, φροντίδα και δαπάνη των πλούσιων ανθρώπων παροικιών του εξωτερικού και των επώνυμων ευεργετών, οι οποίοι βλέποντας τη σημασία της μόρφωσης στην ανάπτυξη και προκοπή κάθε λαού, [στις πλούσιες χώρες όπου ζούσαν το κοινωνικό αυτό φαινόμενο βρίσκονταν εν δυνάμει], στήριξαν και τροφοδότησαν με νέες ιδέες όλη αυτήν την προσπάθεια για τη παιδεία των Ελλήνων.

Ανεγέρθηκαν και λειτούργησαν αρκετά σχολεία, το ένα μετά το άλλο, σε πολλά μέρη γύρω από την επαρχία μας, π.χ. στα Γιάννινα ξέρουμε ότι λειτούργησαν «*Βασικά*» σχολεία, αλλά και «*Γυμνασιακά*», τα οποία έβγαζαν δασκάλους, οι οποίοι με τη σειρά τους, διασκορπιζόμενοι σε όλη την Ελλάδα, μόρφωναν τους ελληνόπαιδες. Ονομαστοί δάσκαλοι, (Βούλγαρης, Ανθρακίτης, Ψαλλίδα, κ.α.), δίδασκαν σ' αυτά τα σχολεία, σπουδαγμένοι και στην Ευρώπη, οι οποίοι εισήγαγαν και δίδαξαν «*μαθη-*

ματικά» και «επιστημονικά» μαθήματα, όπως τότε τα έλεγαν, εκτός από τα υποχρεωτικά «γραμματικά» και «εκκλησιαστικά» μαθήματα.

Χρόνο με το χρόνο τα «μαθηματικά» και «επιστημονικά» μαθήματα κέρδιζαν έδαφος, χάρη στην παρακίνηση των μορφωμένων ομογενών του εξωτερικού και στο πείσμα των δασκάλων, οι οποίοι διείδαν τη σπουδαιότητα αυτών των νέων μαθημάτων, πρωτόγνωρων στον τόπο μας, και φρόντισαν να τα ενστερνισθούν και να τα διαδώσουν, παρά την αντίδραση της Εκκλησίας, που φοβόταν ότι τα νέα μαθήματα θα μείωναν το ενδιαφέρον για την σπουδή των «εκκλησιαστικών» και των «γραμματικών» μαθημάτων, πράγμα που συνέβη με το πέρασμα του χρόνου. Από τότε και μετά ακούστηκαν όροι γνωστοί και κοινότυποι σήμερα, όπως γεωμετρία, τριγωνομετρία, εξίσωση, λογάριθμος, ημίτονο, άλγεβρα, καθώς και δύναμη, έλξη, άπωση, μηχανική, κύμα, κ.λπ..

Στον περίγυρο της επαρχίας Κόνιτσας, λειτούργησαν σχολεία στην Καστοριά («κοινό σχολείο», σχολή Καστριώτη, Κυρίτζη, όπου δίδαξε ο Ανθρακίτης), στην Κοζάνη (δίδαξαν: Κονταρής, Βούλγαρις, Κλωνάρης), στα Γιάννινα (σχολές Επιφάνιου, Γκούμα, Μαρούτση, Καπλάνη, Ζωσιμάδων) και λίγο μακρύτερα στα Ιόνια νησιά, στον Τύρναβο Θεσσαλίας (Πέζαρος), Αμπελάκια (Ασάνης), στο Πήλιο (Κούμας), στο Άγιο Όρος, για να αναφέρουμε μόνο μερικά μέρη, στα οποία ταξίδευαν οι μαστόρικες παρέες.

Σίγουρα και τα Μαστοροχώρια επηρεάσθηκαν από όλη αυτήν την κινητικότητα περί την μάθηση, και φρόντισαν, τουλάχιστον στα πιο κοντινά μας χρόνια απ' τα οποία υπάρχει θύμηση, να έχουν και να συντηρούν κάποιον κοινοτικό δάσκαλο, για τα «Βασικά» γράμματα, δηλ. ανάγνωση, γραφή και τις τέσσερες πράξεις της αριθμητικής. (Θαυμάσιο βιβλίο, αναφερόμενο σε θέματα παιδείας των Μαστοροχωρίων, είναι το: «Η παιδεία στην Πυρσόγιαννη επί Τουρκοκρατίας», του Πέτρου Φρόντζου, Αθήνα 1980.)

Ξέρουμε π.χ. ότι στο χωριό Κάντσικο [Δροσοπηγή], γύρω στα 1870, υπήρχε σχολείο και όρισαν δάσκαλο τον συγχωριανό Χαράλαμπο Κοτσίνα, (Δασκαλάκη τον έλεγαν μετά), ο οποίος έμαθε γράμματα στο Πήλιο, όπου ταξίδευαν οι Δροσοπηγιώτες, και δίδασκε «αλφαβητάρι», «οχτωήχι», «ευαγγέλιο», «ψαλτήρι», «αριθμητική». Πιο πριν από τον Δασκαλάκη αναφέρεται κάποιος δάσκαλος ονόματι Καραγκούνης. Λίγο πολύ αυτό συνέβαινε σε όλα τα Μαστοροχώρια. (Ολογραφική εικόνα της σχολικής κατάστασης της επαρχίας Κονίτσης, εν έτει 1874, υπάρχει στο βιβλίο: «Ιστορία και παράδοση της Πυρσόγιαννης», του Γιάννη Μαυρομμάτη, Ηγουμενίτσα 1989, σελ. 19 έως 25.)

Αρκετοί, λοιπόν, από τους αρχιμαστόρους ήξεραν γραφή, ανάγνωση και απλή αριθμητική. Όμως, πολλές φορές στους λογαριασμούς τους ή λάθευαν ή αδυνατούσαν να τους κάνουν ή διαφωνούσαν με τα αφεντικά, οπότε η προσφυγή στο δάσκαλο, τον γραμματισμένο της εποχής, ήταν αναγκαία. Αλλά επειδή και τα αφεντικά ήσαν κατά κανόνα αγράμματοι άνθρωποι, έδιναν συνήθως τους λογαριασμούς των μαστόρων στους δασκάλους για να τους ελέγξουν. Πάντα, άμεσα ή έμμεσα, υπήρχε κάποια επαφή του τοπικού δάσκαλου με τους παρεπιδημούντες μαστόρους, [πολύ

περισσότερο που και εκτός Ηπείρου οι δάσκαλοι ήσαν τότε στην πλειοψηφία τους Ηπειρώτες], είτε για την εμβαδομέτρηση, είτε για την ογκομέτρηση, είτε για τον τρόπο χάραξης ενός τόξου, είτε για την αποτίμηση της δαπάνης πληρωμής, κ.λπ.. Μέτοικοι όντες αμφότεροι σε ξένο τόπο, δάσκαλοι και μαστόροι, σίγουρα είχαν συμπάθεια και αλληλοβοήθεια μεταξύ τους.

Οι δάσκαλοι, μάλιστα, από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και μετά, γνώριζαν όλο και περισσότερα «μαθηματικά» μαθήματα. Έτσι, μπορούσαν να δείχνουν στους μαστόρους απλούς τύπους εμβαδομέτρησης, ογκομέτρησης, χάραξης, κ.λπ., τους οποίους εφαρμόζαν μετά πρακτικά στις κατασκευές. Πάρα πολλά, όμως, τα έκαναν τελείως εμπειρικά, όπως είχαν μάθει από τους παλιότερους, πολλές φορές εσφαλμένα, ερχόμενοι σε διαφωνία με τα αφεντικά και τους δασκάλους. Παλιός μάστορας επαίρονταν ότι ήταν τόσο καλός στους λογαριασμούς, ώστε ανάγκασε διαφωνούντα δάσκαλο να πάει στη Λάρισα να ξαναμάθει γράμματα. Τούτο δείχνει εκείνο που είπαμε παραπάνω, ότι πάντα υπήρχε επαφή δάσκαλου και μαστόρων, και πολλά ωφελήθηκαν οι κτιστάδες από αυτήν την συνεργασία, τουλάχιστον στο σκέλος της δουλειάς τους που έχει σχέση με τη γεωμετρία και τα στοιχεία της.

Κλείνουμε την παρένθεση.

Ας πάρουμε, όμως, ένα-ένα τα πράγματα να τα εξετάσουμε.

Το **οικονομικό μέρος** της κατασκευής έχει σχέση με την προμέτρηση και κοστολόγησή της, όταν η συμφωνία γίνονταν κατ' αποκοπή. Ο υπολογισμός των απαιτούμενων υλικών, η τελική επιμέτρηση των ποσοτήτων που εκτελέστηκαν, και η σύνταξη του λογαριασμού που θα παρουσίαζαν στο αφεντικό, όταν η συμφωνία ήταν με τον πήχυ, είναι στοιχεία του οικονομικού μέρους της δουλειάς. Συμφωνίες για δουλειές με τον πήχυ σπάνια έκαναν τον πολύ παλιό καιρό, γιατί προτιμούσαν τις κατ' αποκοπήν δουλειές, τις οποίες είχαν την ευχέρεια να οργανώσουν καλύτερα τεχνικά, να δουλέψουν περισσότερο (από πρωί μέχρι το βράδι), φροντίζοντας συνάμα στο τίμημα της συμφωνίας να περιλαμβάνεται και η σίτιση της παρέας, όταν ήταν δυνατό, δηλ. δούλευαν το έργο «σύψωμα», όπως έλεγαν. Η δουλειά με τον πήχυ, χωρίς διατροφή μάλιστα, ή «ξήψωμα» όπως έλεγαν, είναι νεότερη εφεύρεση, που καθιερώθηκε από τις νέες οικονομικές και παραγωγικές συνθήκες και αντιλήψεις, οι οποίες σιγά-σιγά επικράτησαν στην Ελλάδα μετά το 1850.

Η πολύχρονη ενασχόληση με την ανέγερση πάσης φύσεως κατασκευών είχε κάνει τους πρωτομαστόρους και αρχιμαστόρους ικανούς να γνωρίζουν τις ποσότητες των υλικών που απαιτούνταν για την εκτέλεση μιας μονάδος εργασίας, π.χ.. ήξεραν ότι για 1 τετραγωνικό πήχυ στέγης χρειαζόνταν 2 μουλαροφόρτια σχιστόπλακες, ή ότι για 1 πήχυ τοιχοποιίας ήθελαν τόσα καντάρια ασβέστη, κ.λπ.. Δεν είχαν, λοιπόν, πρόβλημα να ορίσουν τις αναγκαίες ποσότητες και εκεί που σκόνταφταν ήταν ο υπολογισμός του πλήθους των μονάδων, δηλ. πόσους πήχεις συνολικά έχει το κτίσμα, κυρίως όταν το κατασκεύασμα ήταν πιο περίπλοκο γεωμετρικά, οπότε η εμβαδομέτρηση και ογκομέτρηση ήταν δύσκολη.

Κάθε μαθηματική σχέση λίγο συνθετότερη τους μπέρδευε και η προσφυγή στον δάσκαλο ήταν αναπόφευκτη. Από εκεί και πέρα μπορούσαν να κάνουν τους πολλαπλασιασμούς, να υπολογίσουν το κόστος και να διαμορφώσουν την προσφορά τους. Έδιναν πολύ χαμηλές προσφορές, ακόμη και για την εποχή τους, γιατί είχαν ανάγκη έστω και για λιγοστά χρήματα, προκειμένου να συντηρήσουν την οικογένεια που άφησαν στο χωριό τους. Έτσι δούλευαν ολημερίς, πολλές φορές για ένα «τίποτε» μεροκάματο, ελπίζοντας πάντα ότι κάτι θα έπαιρναν στην τελική εκκαθάριση, που θα έκανε ο πρωτομάστορας στο τέλος της δουλειάς.

Πάντως, σε κάθε περίπτωση, ήσαν ικανοί να υπολογίζουν τα απαιτούμενα υλικά, να αποτιμούν την αξία της δικής τους εργασίας και να συνάπτουν συμφωνίες. Το οικονομικό, λοιπόν, σκέλος μπορούσαν να το διεξέλθουν και σ' αυτό είχαν εγγύηση τη συγκρότηση και εργασιακή ικανότητα της συντεχνιακής ομάδας

Ο **σχεδιασμός της μορφής** του όλου κτίσματος, των επί μέρους τμημάτων, και των διακοσμητικών στοιχείων, ήταν δυσκολότερο θέμα και μ' αυτό ασχολούνταν ο πρωτομάστορας, σε συνεργασία με τους πιο έμπειρους μαστόρους της παρέας. Ήδη παραπάνω έχουμε αναφέρει αρκετά για τις μορφές και τα σχήματα που παρουσιάζονταν σε μια οικοδομή. Θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί εδώ, αν ο παλιός μάστορας είχε τη γνώση και ικανότητα να τα εφαρμόσει, χρησιμοποιώντας μόνο τα εργαλεία της μαστορικής.

Εργαλεία για γεωμετρικό σχεδιασμό ήσαν:

Το ράμμα: Ένα σχοινί, που όταν τεντώνεται μας δίδει μια ευθυγραμμία.

Η λιναίη είτε λινέη: Το νήμα της στάθμης, με το οποίο ορίζεται η κατακόρυφος. Παλιά το έλεγαν «βαρίδι», σήμερα το λένε «ζύγι».

Το αλφάδι: Ένα ισοσκελές τρίγωνο [σαν κεφαλαίο άλφα «Α», απ' όπου και το όνομά του] με μια λιναίη κρεμασμένη από την πάνω κορυφή και μια χαραγή στο μέσον της βάσης. Το σημερινό αεροσταθμικό αλφάδι είναι νεότερο εργαλείο. Ο ορισμός μας οριζόντιας στάθμης γίνονταν με αυτό το εργαλείο. Πολύ παλιά το έλεγαν «στάθμη» και το νήμα του «νήμα της στάθμης».

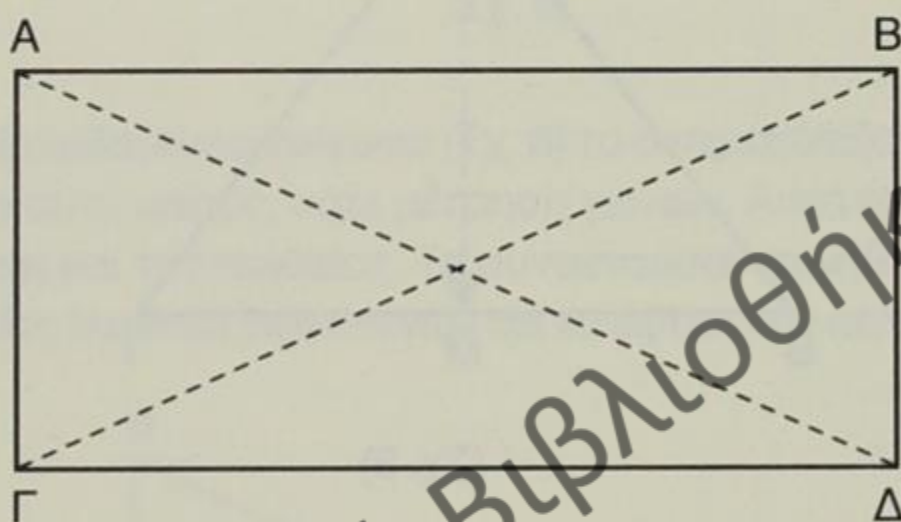
Τη γωνιά: Ορθή γωνία, από ένα μεταλλικό έλασμα σε σχήμα L.

Ο πήχυς είτε πήχης: Μία ξύλινη ή μεταλλική ράβδος μήκους 0,75μ (~ 2 ½ πόδες), που ήταν, στα νεότερα χρόνια και πριν την καθιέρωση του «μέτρου», η βασική μονάδα μέτρησης των κατασκευών, δηλ. ο «τεκτονικός πήχυς». Πολύ παλιότερα ο πήχυς ήταν ίσος με 2 πόδες. Με δεδομένο ότι επισήμως **1 πόδας** (Λατ. pes) = **0,3048** μ (κατά τόπους από 0,30 έως 0,32μ), το μήκος του πήχεως ήταν 0,61μ. Τον πόδα προτιμούσαν να τον υποδιαιρούν σε 12 μέρη (Λατ. unciae, δηλ. ίντσες), γιατί το 12 έχει περισσότερους ακέραιους διαιρέτες (2, 3, 4, 6) από το 10, το οποίο διαιρείται μόνο με (2, 5). Τελικά, η αναπόφευκτη αντιστοίχιση με το «μέτρο» ώθησε στην επικράτηση της δεκαδικής υποδιαίρεσης.

Ο διαβήτης: Μικρός, συνήθως μεταλλικός, διαβήτης, για χάραξη κύκλων. Τον είχαν μόνον οι πελεκάνοι, για να φτιάχνουν κυκλικής μορφής διακοσμητικά σχέδια.

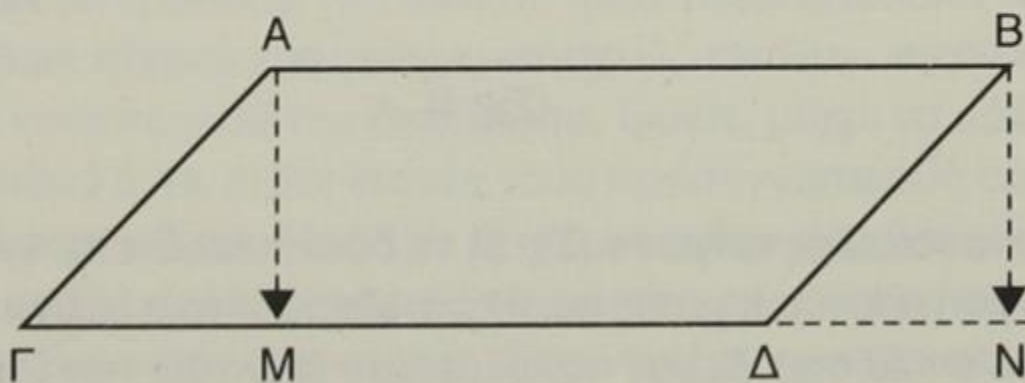
Ας δούμε τώρα πώς υλοποιούνται στην πράξη τα γεωμετρικά σχήματα, που συναντούμε στις διάφορες κατασκευές, έτσι όπως τα εφάρμοσαν οι μαστόροι. Θεωρούμε δεδομένο ότι μπορούσαν πάντα να οριζοντιώνουν (σταθμίζουν ή αλφαδιάζουν) και να κατακορυφώνουν (ζυγίζουν), γιατί αυτό είναι το πρώτο και κυρίαρχο στοιχείο της μαστορικής.

Το **ορθογώνιο παραλληλόγραμμο** (Σχ. 1) και το **τετράγωνο** εύκολα κατασκευάζονται, οριζοντίως μεν, με το ράμμα και τη γωνιά, στη χάραξη θεμελίων και κατόψεων, κατακορυφώς δε, με το ζύγι και το αλφάδι, στην κατασκευή τοίχων. Ήξεραν σίγουρα ότι το εμβαδόν βρίσκεται πολλαπλασιάζοντας το (μάκρος) επί το (πλάτος), και ότι ο όγκος του ορθογωνίου σπιτιού είναι ίσος με (μάκρος) επί (πλάτος) επί (ύψος).

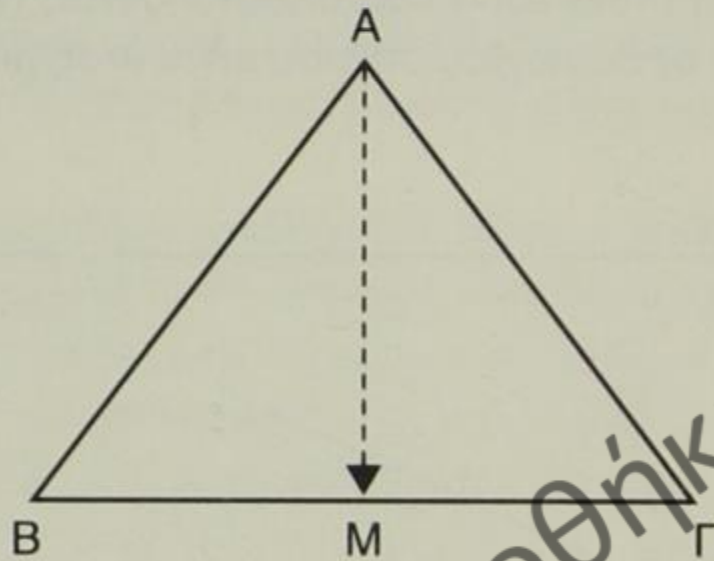
(Σχ. 1)

Το **πλάγιο παραλληλόγραμμο** (Σχ. 2) είναι οπωσδήποτε σχήμα πιο δύσκολο από το ορθογώνιο, αλλά αν δεχθούμε ότι το κριτήριο της σύγκρισης και της ισοδυναμίας ήταν αρκετά ανεπτυγμένο σ' αυτούς τους ανθρώπους, λόγω συνεχούς ενασχόλησης με την κατασκευή, θα πρέπει να είχαν παρατηρήσει ότι κόβοντας το ορθογώνιο τρίγωνο $AM\Gamma$ και τοποθετώντάς το στη θέση $BN\Delta$ προκύπτει ένα ορθογώνιο σχήμα $AMNB$, που έχει το ίδιο εμβαδόν με το αρχικό πλάγιο σχήμα και ίσο με (μάκρος) επί (πλάτος γωνιασμένο). Κάτι ανάλογο ισχύει και για τον όγκο του πλάγιου παραλληλεπιπέδου.

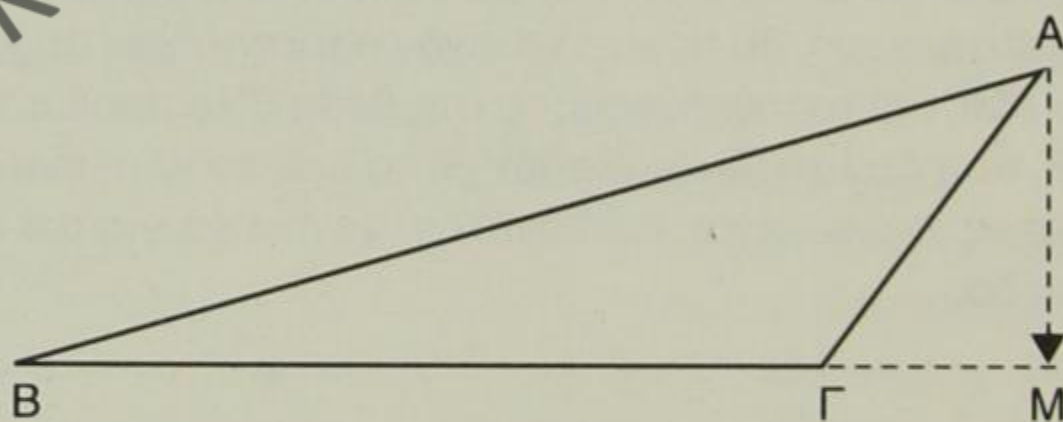
(Σχ. 2)

Το **ισοσκελές τρίγωνο** (Σχ. 3) ήταν γνωστό, γιατί έμοιαζε με το παλιό τριγωνικό αλφάδι, δηλ. τη «στάθμη». Ήξεραν πως αν ενώσουν την κορυφή Α με το μέσον Μ της βάσης, τότε η ΑΜ, που είναι ύψος, και η βάση ΒΓ σχηματίζουν γωνιά (ορθή γωνιά). Γνώριζαν ότι το εμβαδόν του τριγώνου είναι ίσο με το (μισό) της (βάσης) επί το (ύψος), και αυτό γιατί δύο κολλημένα μεταξύ τους σε μια πλευρά τρίγωνα μας κάνουν ένα πλάγιο τετράπλευρο, όμοιο με το (σχ. 2), που έχει εμβαδόν (μάκρος) επί (πλάτος γωνιασμένο). Η κατασκευή του γίνονταν, είτε γωνιάζοντας στο μέσο της βάσης προκειμένου για οριζόντιες κατασκευές, είτε ζυγίζοντας σε κατακόρυφο επίπεδο, όπως π.χ. στα ζευκτά της στέγης.

(Σχ. 3)

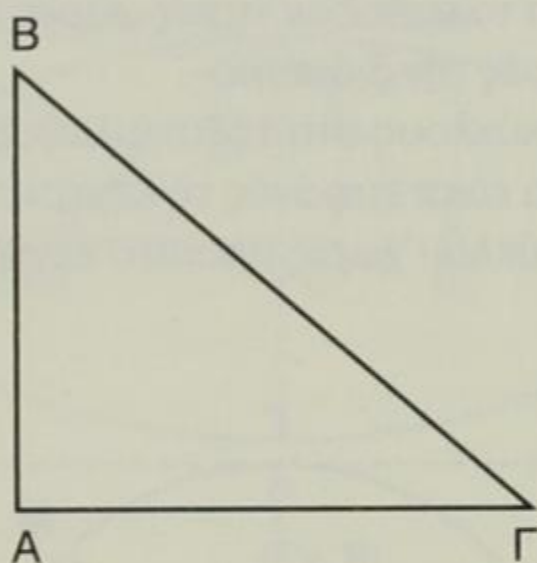
Το τυχαίο **σκαληνό τρίγωνο** (Σχ. 4) το αντιμετώπιζαν με πολύ σκεπτικισμό και το απέφευγαν. Τους μπερδευε το ύψος ΑΜ, το οποίο έπεφτε έξω από τη βάση ΒΓ. Αρκετοί, όμως, καταλάβαιναν την αντιστοιχία με το ισοσκελές τρίγωνο του (σχ. 3) και έτσι εφαρμόζαν τους ίδιους τύπους εμβαδομέτρησης.

(Σχ. 4)

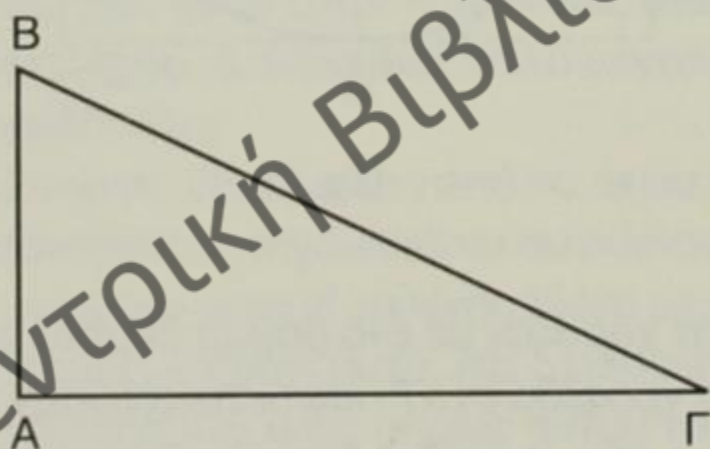
Το **ορθογώνιο ισοσκελές τρίγωνο** (Σχ. 5) το δούλευαν άνετα, γιατί έμοιαζε με τη «γωνιά», που είχαν στη μαστόρική τους φαρέτρα. Μικρά τέτοια ξύλινα τρίγωνα τα είχαν σαν εργαλεία, με τα οποία σημάδευαν τις λοξοτομές (φάλτσα) των ξύλων. Είχαν παρατηρήσει και ήξεραν ότι δύο μικρές γωνίες αυτού του τριγώνου, αν ενωθούν, κάνουν μια γωνιά (ορθή γωνιά), και πως δύο τρίγωνα κολλημένα πλάι-πλάι κάνουν ένα τετράγωνο.

Εύρισκαν το εμβαδόν σαν το (μισό μήκος) επί το (πλάτος). Κανείς ας μη σκεφθεί εδώ δυνατότητα εφαρμογής του, απλούστατου σήμερα, Πυθαγορείου θεωρήματος.

(Σχ. 5)

Το **ανισοσκελές ορθογώνιο τρίγωνο** (Σχ. 6) το αντιμετώπιζαν σαν δύσκολο τρίγωνο, γιατί δεν ήξεραν ούτε μοίρες, ούτε μέτρηση γωνιών. Αυτά ήλθαν αργότερα με την πρόοδο της μάθησης και της παιδείας. Το συναντούσαν συνήθως στις ράχες (μαχιάδες) και στις κοιλάδες (λούκια) των στεγών και το έφτιαχναν πολύ εύκολα με το ζύγι.

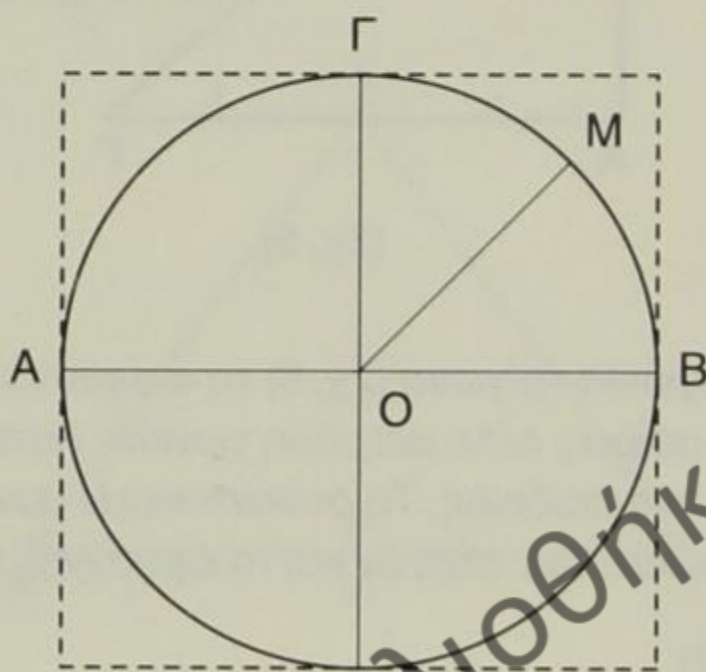

(Σχ. 6)

Ο κύκλος (Σχ. 7) πάντα γίνονταν, όταν ήταν μεγάλος, με ένα καρφί στο κέντρο του Ο, με ένα ράμμα τεντωμένο και δεμένο στο Ο, και με μία γραφίδα ή ακίδα στο άκρο Μ. Με την περιστροφή η γραφίδα διαγράφει έναν κύκλο. Όταν όμως ήταν μικρός, γίνονταν με το εργαλείο «διαβήτη», που το είχαν οι πελεκάνοι. Η εύρεση της περιφέρειας και του εμβαδού του κύκλου ήταν πολύ δύσκολα πράγματα για τους μαστόρους. Βέβαια ήξεραν της έννοιες «κέντρο», «ακτίνα», «περιφέρεια», «διάμετρο» και ότι η ακτίνα είναι το μισό της διαμέτρου. Όμως, μέχρι να μάθουν από τους δασκάλους τον αριθμό 3,14, είχαν δικούς τους προσεγγιστικούς αριθμούς, για να κάνουν τη δουλειά τους. Είχαν δει ότι το τετράγωνο που περιβάλλει τον κύκλο έχει εμβαδόν και περίμετρο μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα του κύκλου. Για να είναι μέσα, λογάριάζαν τον κύκλο σαν τετράγωνο. Έτσι, όριζαν την περιφέρεια «τέσσερες φορές τη διάμετρο» και το εμβαδόν «διάμετρο επί διάμετρο». Μερικοί έξυπνοι, ανάλογα και με τα ακούσματα που είχαν, έκαναν χρήση και διορθωτικών αριθμών, όπως 3,50

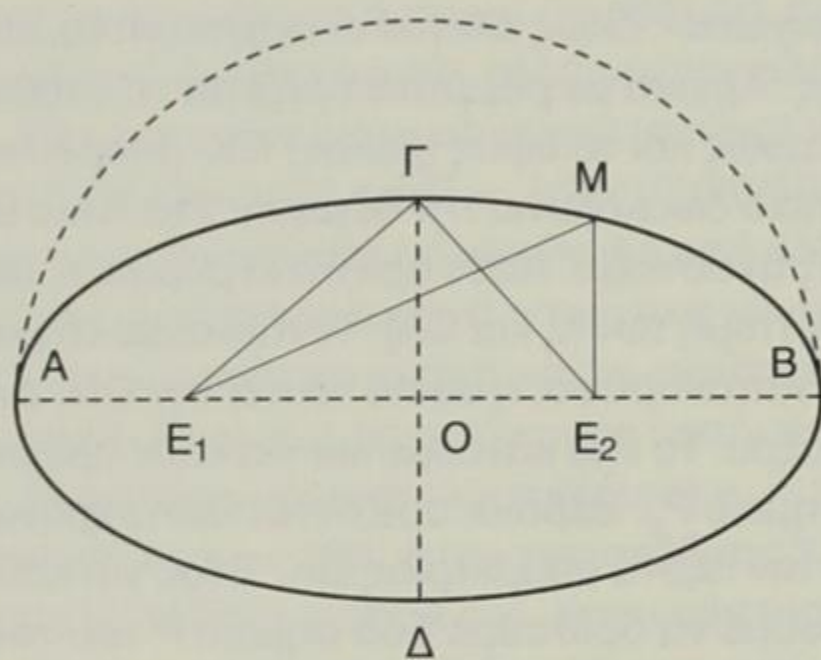
για την περιφέρεια και 0,80 για το εμβαδόν. Αλλά και το 3,14 στην πράξη το εφάρμοζαν ως ακέραιο 3, γιατί τους δυσκόλευε η δεκαδική μορφή του. Έτσι καθιέρωσαν μνημονικούς κανόνες, π.χ. για το εμβαδόν «τρεις φορές την ακτίνα **επί** την ακτίνα» και για την περιφέρεια «τρεις φορές την διάμετρο».

Κυρίως εφάρμοζαν τους κύκλους στα τόξα αυλοθυρών, εξωθυρών, ναών και γεφυρών. Παντού φρόντιζαν να είναι εμφανές το κέντρο του κύκλου, για να μπορούν να κάνουν τη χάραξη. Τόξα κύκλου χωρίς προσιτό κέντρο δεν ήξεραν, ούτε και μπορούσαν να χαράξουν.

(Σχ. 7)

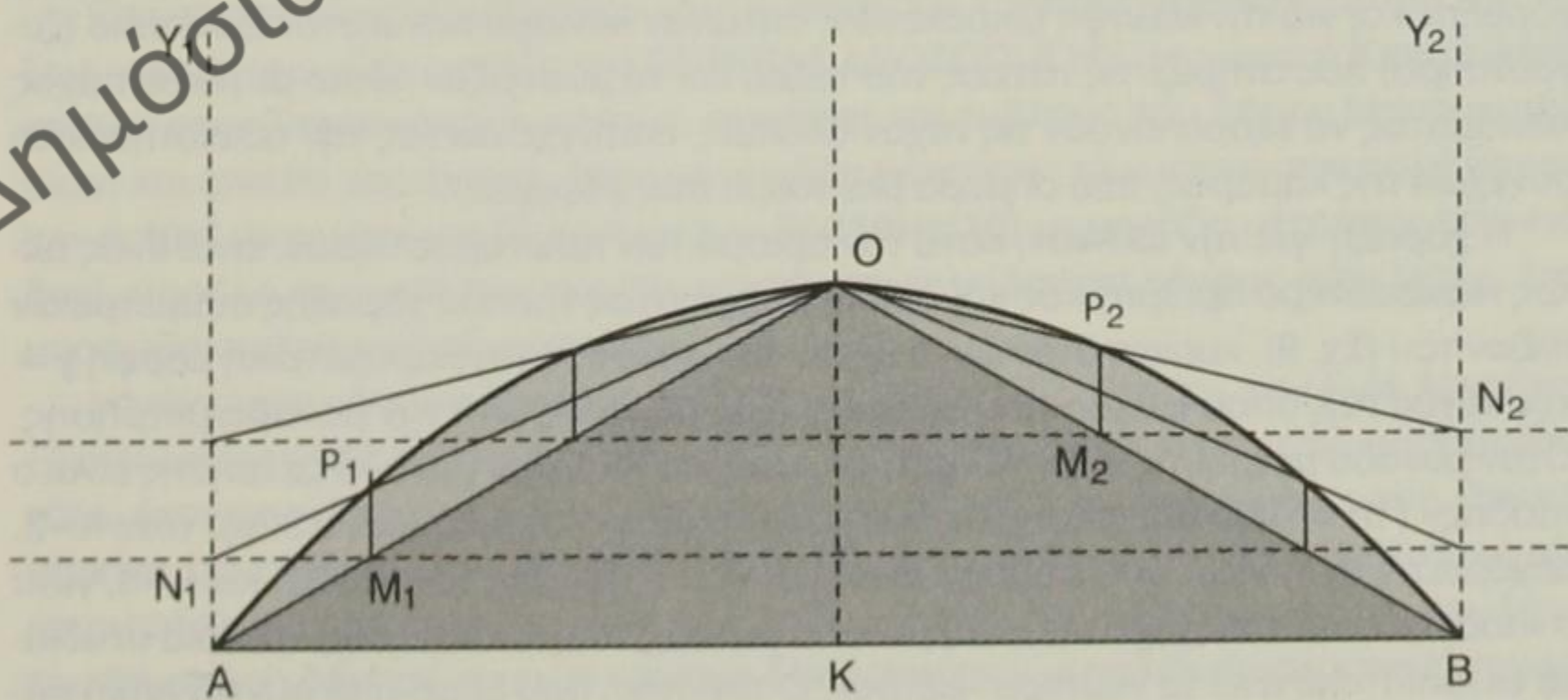
Την **έλλειψη** (Σχ. 8) την χαράζαν με ένα ράμμα δεμένο σε δύο σημεία (εστίες) E_1 και E_2 , το τέντωναν με μια γραφίδα στο Γ , και μετακινούσαν τη γραφίδα έτσι ώστε το ράμμα να ολισθαίνει γύρω στη γραφίδα, διατηρούμενο πάντα τεντωμένο. Ήξεραν ότι έτσι προκύπτει ένας πατημένος κύκλος, που το έλεγαν «στρογγυλό με δύο κέντρα», χωρίς να γνωρίζουν ότι είναι έλλειψη. Έντονα χαμηλωμένα και απλωτά τόξα γεφυρών δεν μπορεί να είναι κυκλικά, αφού το κέντρο του κύκλου δεν είναι προσιτό και εμφανές για να είναι δυνατή η χάραξή του, όπως παραπάνω στα περί κύκλου αναφέρουμε. Σ' αυτήν την περίπτωση πρέπει να εξετασθεί μήπως είναι ελλειπτικά, αν ο κύριος άξονας, τον οποίον ορίζουν οι δύο εστίες, είναι προσιτός και εμφανής. Τέτοια σκέψη γεννάται για το πολύ χαμηλό τόξο της γέφυρας του Βοϊδομάτη [κτίστηκε το έτος 1853], και καλά θα κάνει κάποιος να τη μετρήσει και να το ελέγξει. Ελλείψεις με κατακόρυφο τον μεγάλο άξονα δεν ήταν δυνατό να χαράξουν, γιατί η μία εστία δεν ήταν προσιτή και εμφανής. Τα πολύ οξυκόρυφα τόξα πολλών γεφυρών μπορεί να είναι ελλειπτικά τόξα δύο όμοιων συμμετρικών ελλείψεων, οι οποίες τέμνονται στην κορυφή, όπου και δημιουργείται σημείο θλάσης, με την προϋπόθεση όμως ότι είναι ορατές και προσιτές οι εστίες των. Δεν συζητούμε βέβαια καθόλου για εμβαδόν και περίμετρο έλλειψης.

(Σχ. 8)

Το **συμμετρικό τόξο** (Σχ. 9) έπρεπε να χαραχθεί, όταν είχαν ένα δοσμένο μεγάλο άνοιγμα, συνήθως γέφυρας, και ένα επίσης δεδομένο ύψος στο μέσον του τόξου. Αν το ύψος (βέλος) OK ήταν περίπου ίσο με το μισό του ανοίγματος AB (δηλ. ίσο με την ημιχορδή, που οι μαστόροι τη λένε «ακτίνα»), ήτοι αν ήταν $OK \approx KA = KB$, τότε προέκυπτε ένα ομαλότατο και ωραίο τόξο, που το αποκαλούσαν **κανονικό**. Τι γίνεται, όμως, όταν τό ύψος (βέλος) OK ορίζεται να είναι πολύ μικρότερο από το μισό του ανοίγματος (χορδής) AB, δηλ. όταν $OK \ll KA = KB$, οπότε έχουμε **χαμηλό τόξο** (αμπασωτό, το λένε οι μαστόροι), ή όταν είναι πολύ μεγαλύτερο, δηλ. όταν $OK \gg KA = KB$, οπότε έχουμε **υψηλό τόξο**;

Πρέπει, σε κάθε περίπτωση, ξεκινώντας από τα άκρα A και B να σηκωνόμαστε κτίζοντας τον τοίχο, προσπαθώντας σιγά-σιγά να συγκλίνουμε στη κορυφή O, χωρίς να είναι το τόξο κύκλος, γιατί δεν μπορεί να είναι. Μόνο με τα βασικά εργαλεία, δηλ. ράμμα, ζύγι και αλφάδι, μπορεί να γίνει αυτό, και ο μάστορας, αν ήξερε το «κόλπο» όπως λένε, θα ήταν δυνατό να ορίζει κάθε σημείο αυτού του τόξου, καθώς ανεβαίνει κτίζοντας από τα σημεία A και B.

(Σχ. 9)

Η χάραξη «**με το τρίγωνο**», όπως έλεγαν οι αρχιτεχνίτες, είναι μια μέθοδος απλή στην πρακτικότητά της. Αρχικά με ράμματα ορίζεται το σταθερό τρίγωνο AOB. Το άνοιγμα (χορδή) AB, καθώς και το ύψος (βέλος) OK, μπορεί να έχουν οποιοδήποτε επιθυμητό μήκος το οποίο διευκολύνει την δόμηση. Στα A και B φέρουμε τα κατακόρυφα ράμματα Y_1 και Y_2 αντίστοιχα. Κάθε οριζόντιο ράμμα X_1 ορίζει τα σημεία N_1 [τομή των X_1 και Y_1], και M_1 [τομή των X_1 και OA]. Τεντώνουμε το ράμμα ON₁ και με το ζύγι φέρουμε στο M_1 την κατακόρυφο, η οποία τέμνει την ON₁ στο P_1 , που είναι το σημείο του ζητούμενου τόξου. Το ίδιο κάνουμε και για κάθε οριζόντιο ράμμα, π.χ. το X_2 , οπότε βρίσκουμε το σημείο P_2 . Βέβαια, ορίζονται ταυτοχρόνως και τα συμμετρικά των P_1 και P_2 , ως προς τον άξονα συμμετρίας OK. Έτσι, για κάθε θέση ενός οριζοντίου ράμματος X , μπορούμε να ορίσουμε δύο σημεία P του τόξου συμμετρικά, που βρίσκονται λίγο υψηλότερα από το ράμμα X , προς τα οποία πρέπει να συγκλίνει η τοιχοδομή, γεγονός που εξυπηρετεί τον κτίστη. Γενικώς, αν φανταστούμε το οριζόντιο ράμμα X να μετακινείται κατακόρυφα, από τη θέση AB έως την κορυφή Θ, ο κινητός μηχανισμός των κορυφών του ορθογωνίου τριγώνου NMP μετασχηματίζεται και το P διαγράφει καμπύλη από τα άκρα A και B προς το O. Πρακτικά, έτσι, ράμμα-ράμμα, μπορεί κάποιος που ξέρει αυτόν τον απλό «αλγόριθμο», να ορίσει το τόξο. Αυτό το τόξο, πολύ αργότερα, αποδείχθηκε από την μαθηματική επιστήμη ότι είναι μια παραβολή, την οποία προσδιορίζουν σαφώς τα ορισμένα μεγέθη AB και OK.

Η παραπάνω καθαρά γεωμετρική χάραξη - που ονομάστηκε «**με το τρίγωνο**» από τη χρήση του σταθερού τριγώνου AOB και του μεταβλητού ορθογωνίου τριγώνου NMP - φαίνεται ότι εξυπηρετούνταν και από την ίδια την κατασκευή, γιατί προς στήριξη του τόξου κατασκευάζονταν στο στάδιο της εκτέλεσης ικριώματα (σκαλωσιές), που σημαίνει ότι σκάλωναν πρώτα το τρίγωνο AOB, [σαν ένα μεγάλο ζευκτό στέγης] με κορμούς δένδρων, στα οποία είχαν μεγάλη επιδεξιότητα και πείρα, και μετά με λεπτότερα στρογγυλά ξύλα (χάρακες, σταυρούς) έφτιαχναν τον ακριβή ξυλότυπο των τόξων (το ζυγόσταυρο, όπως τον έλεγαν), τον οποίο χάραζαν με μεγάλη προσοχή και επιμέλεια. Πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι, για την απόσβεση μικρών ατελειών της χάραξης και για την κάλυψη μικροκενών, άπλωναν κονίαμα πάνω στον ξυλότυπο (ζυγόσταυρο) που στήριζε τις πέτρες του τόξου και το μύστριζαν, ώστε με μικρό πάχος κονιάματος να εξομαλύνουν τις τυχόν θλάσεις, επιτυγχάνοντας την τελειότητα στη συνέχεια της καμάρας, που σήμερα βλέπουμε στις γέφυρες.

Η χάραξη «**με την ακτίνα**», κατά τον ορισμό των πρωτομαστόρων, είναι ένας άλλος περισσότερο αριθμητικός και αρκετά εύχρηστος τρόπος χάραξης συμμετρικών τόξων του (Σχ. 9), κυρίως όταν αυτά έχουν την απλούστατη παραμετρική μορφή $y = k(x/10)(x/10)$, όπου k ακέραιος αριθμός εξαρτώμενος από την μονάδα μέτρησης. Όταν μονάδα μέτρησης είναι το «μέτρο», τότε $k=10$. Όταν μονάδα μέτρησης είναι ο «πόδας» ($1\pi = 0,3048\mu$ επισήμως, και κατά τόπους από $0,30$ έως $0,32\mu$), τότε $k=3$. Δεχόμαστε στην παρούσα εφαρμογή ως μονάδα μέτρησης τον «πόδα» και $k=3$, γιατί ο «πόδας» είναι πανάρχαια τεχνική μονάδα μήκους στις κατασκευές, η οποία σταδιακά εκτοπίστηκε από το νεότερο «μέτρο». Ο τεχνίτης, που ξέρει από συντεχνιακή συνταγή την εμπειρική εφαρμογή του παραπάνω τύπου, ορίζει επακριβώς το μέγιστο

ύψος (βέλος) ΚΟ όταν έχει δοσμένο το άνοιγμα (χορδή) ΑΒ, που σημαίνει ότι το μέγιστο ύψος (βέλος) δεν μπορεί να είναι τυχαίο, αλλά πρέπει πάντα να το υπολογίζει. Αν π.χ. το άνοιγμα ΑΒ = 40π, τότε έχουμε ημιάνοιγμα (ακτίνα) $x = KB = KA = AB/2 = 20\pi$, οπότε προκύπτει ύψος (βέλος) $y = KO = 3(20/10)(20/10) = 12\pi$. Το βασικό τρίγωνο ΑΟΒ ορίζεται και κατασκευάζεται πολύ εύκολα από κάθε εμπειροτεχνίτη που γνωρίζει απλή αριθμητική. Από εκεί και πέρα ο τεχνίτης γνωρίζει ότι, όσο ανεβαίνει κατά διαδοχικές στάθμες, μικραίνει η ακτίνα και το αντίστοιχο της βέλος, ώστε να συγκλίνει προς την κορυφή. Έτσι, π.χ. το ημιάνοιγμα (ακτίνα) $x_1 = 15\pi$ μιας στάθμης, έστω της στάθμης X_1 , θα το εφαρμόσει σε ύψος (βέλος) $y_1 = 3(15/10)(15/10) = 6\frac{3}{4}\pi$, ενώ το ημιάνοιγμα (ακτίνα) $x_2 = 10\pi$, έστω της στάθμης X_2 , θα το εφαρμόσει σε ύψος (βέλος) $y_2 = 3(10/10)(10/10) = 3\pi$, κ.ο.κ., όπου αφετηρία για την μέτρηση του ύψους (βέλους) είναι πάντα η σαφώς ορισθείσα ήδη κορυφή Ο του τόξου. Με απλές αριθμητικές πράξεις, τις οποίες ήταν σε θέση να κάνει ο μνημένος σε τόξα εμπειροτεχνίτης, μπορεί να υπολογίσει ότι το ημιάνοιγμα (ακτίνα) x_i της τυχαίας στάθμης X_i πρέπει να το εφαρμόσει σε ύψος (βέλος) $y_i = 3(x_i/10)(x_i/10)$, οπότε σιγά-σιγά και στάθμη-στάθμη χαράσσει πολλά σημεία του τόξου συγκλίνοντας προς την κορυφή. Εν τέλει καθιερώθηκε ο εμπειρικός μνημονικός κανόνας ότι, μετρώντας με τον «πόδα», το βέλος ισούται με «τρεις φορές το δέκατο της ακτίνας **επί** το δέκατο της ακτίνας», ο οποίος κανόνας παρέπεμπε και θύμιζε τον κανόνα εμβαδομέτρησης κύκλου, δηλ. «τρεις φορές την ακτίνα **επί** την ακτίνα», όπως παραπάνω αναλύεται στο (Σχ. 7).

Από κάπου πρέπει να είχαν μάθει μερικοί έξυπνοι αρχιμάστορες τους παραπάνω πρακτικούς και απλούς τρόπους χάραξης. Ίσως τους ήξεραν από δική τους πείρα ή συντεχνιακή συνταγή και να τους εφαρμόζαν πρακτικά στις γέφυρες, χωρίς βέβαια να γνωρίζουν την έννοια της παραβολής ή άλλης μαθηματικής καμπύλης. Πάντως ήσαν μέθοδοι γνωστές από παλιά, όπως και το παρακάτω «σχοινότοξο», και ενδεχομένως μερικοί αρχιτεχνίτες να διδάχθηκαν την πρακτική εφαρμογή τους στα έργα από κάποιους γραμματισμένους, μάλλον δασκάλους, που καταγίνονταν με τη γεωμετρία και τις γεωμετρικές κατασκευές.

Επιμείνουμε λίγο περισσότερο στους πιθανούς τρόπους χάραξης αυτού του τόξου, γιατί τέτοιο είναι το τόξο της ΓΕΦΥΡΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ (το γνωστό **Καντσιώτικο γεφύρι** στον Σαραντάπορο ποταμό, που ήταν και έμβλημα του Δήμου Μαστοροχωριών) και έτσι θα χαραχτήκε, [έχει με μονάδα μέτρησης το «μέτρο» την απλή μορφή $y = 0,10x^2$, που είναι ισοδύναμη με $y = 3(x/10)(x/10)$ με μονάδα μέτρησης τον «πόδα»], παρόλο που από τον τεχνίτη, κοντά στην κλείδα, για λόγους σύγκλισης, διαμορφώθηκε ελαφρώς οξυκόρυφο.

Η σύγχρονη «Δομική Στατική» [*«Μαθήματα Δομικής Στατικής»*, του Γ. Μ. Νιτσιώτα, Θεσσαλονίκη 1960, τόμος 1, § 35, σελίδα 151] απέδειξε ότι ένα τέτοιο παραβολικό τόξο, όταν φορτίζεται με ομοιόμορφο κατά τον άξονα Χ κατακόρυφο φορτίο, δεν κάμπτεται, μόνο θλιπτική πίεση επί των τοξολίθων αναπτύσσει. Αυτήν την θλιπτική πίεση οι τοξόλιθοι από τη φύση τους την αντέχουν, ενώ δεν αντέχουν την κάμψη, λόγω του ότι από τη δόμησή τους με κονίαμα δεν προκύπτει μονολιθική κατασκευή του τόξου που να μπορεί να δεχθεί κάμψεις. Αυτή η ιδιότητα της θλίψης των τοξολίθων, με

ταυτόχρονη έλλειψη κάμψης, είναι στοιχείο που συντελεί τα μέγιστα στην αντοχή των τόξων. Ίσως γι' αυτό, από κάποια εμπειρική διαίσθηση, οι παλιοί γεφυροποιοί αρχιτεχνίτες επεδίωκαν να προσεγγίσουν, όσο βέβαια ήξεραν και μπορούσαν, περισσότερο το παραβολικό σχήμα (στην απλούστερη μορφή του) στα μεγάλα τόξα των γεφυρών. Και μάλλον θα είχαν προσέξει ότι το παραπάνω «*συμμετρικό τόξο*» είναι παραπλήσιο με το παρακάτω πιο απλό στη χάραξή του «*σχοινότοξο*», όταν το (βέλος) \approx (ακτίνα), δηλ. όταν $OK \approx KA=KB$.

Η χάραξη τόξου «*με το σχοινί*», όπως έλεγαν οι παλιοί αρχιμαστόροι, ήταν το ευκολότερο, μετά τον κύκλο, τόξο που ήξεραν να κατασκευάσουν οι γεφυροποιοί πετράδες, γιατί ήταν το ανάποδο από το τόξο που σχηματίζει, υπό την επίδραση μόνον του βάρους του, ένα κρεμασμένο σε δύο άκρα σχοινί, και δεν απαιτούσε κανέναν ιδιαίτερο υπολογισμό, αρκεί να είναι ορισμένο το άνοιγμα AB και το ύψος (βέλος) OK (Σχ. 9). Η χάραξή του γίνονταν ως ακολούθως: Σε ένα κατακόρυφο επίπεδο (τοιίχο) σχημάτιζαν ανάστροφα (με την κορυφή O κάτω) το ορισμένο ισοσκελές τρίγωνο AOB , τοποθετώντας ήλους στις κορυφές του. Οι ήλοι των κορυφών A και B βρίσκονται στην ίδια στάθμη. Αναρτούσαν σταθερά στον ήλο A το ένα άκρο από ένα χονδρό και βαρύ σχοινί (τριχιά) και το άλλο άκρο το κρατούσαν με το χέρι πάνω στον ήλο B , αφήνοντας σειρτά το σχοινί χαλαρό να κάνει καμπύλη (κοιλιά) προς τα κάτω όπου υπάρχει ο ήλος O . Τραβώντας ή αφήνοντας, κατά περίπτωση, το σχοινί στον ήλο B προσπαθούσαν η καμπύλη (κρέμαση) του σχοινιού να διέλθει από τον ήλο O . Τότε σχηματίζεται ένα τόξο συμμετρικό που διέρχεται από τα σημεία A, O, B , και μπορεί να είναι κανονικό, χαμηλό ή υψηλό, ανάλογα με τη σχέση ύψους (βέλος) προς ημίανοιγμα $(OK/KA) = (OK/KB)$. Αυτό το τόξο σχεδιάζονταν (ζωγραφίζονταν) πάνω στον κατακόρυφο τοίχο με μέγιστη προσοχή και στη συνέχεια εύκολα μεταφέρονταν η ανάστροφη μορφή του στον ξυλότυπο των τοξωτών γεφυριών. Σμικρύνσεις $1 : 2$ ή $1 : 5$ ή $1 : 10$ απέφευγαν να κάνουν για να μη γίνονται λάθη στη μεταφορά των δεδομένων· δεν αποκλείονται, όμως, στα πολύ μεγάλα ανοίγματα. Οι αρχιμαστόροι γνώριζαν ότι το κανονικό σχήμα ($OK \approx KA=KB$) αυτού του όμορφου στη μορφή τόξου δεν είναι κυκλικό και ότι είναι στερεότερο από αυτό, γιατί είναι πιο μυτερό, δηλ. συγκλίνει ταχύτερα προς την κλείδα (κορυφή). Συχνά το ονόμαζαν και «*σχοινότοξο*», λόγω της απλούστατης χάραξής του με σχοινί, γι' αυτό και το προτιμούσαν. Το προτιμούσαν, ακόμη, γιατί μπορούσαν, με ευχέρεια και πολύ απλά, με αυτό να χαράξουν οποιοδήποτε τόξο, αρκεί να άλλαζαν τις αποστάσεις μεταξύ των κορυφών A, B και O . Ακόμη και στην περίπτωση που τα σημεία A και B ήσαν ανισόσταθμα μπορούσαν να έχουν ένα ομαλό τόξο με τη μέθοδο της χάραξης «*με το σχοινί*».

Η σύγχρονη «*Αναλυτική Γεωμετρία*» σε συνδυασμό με την «*Δομική Στατική*» [*«Μαθήματα Δομικής Στατικής»*, του Γ. Μ. Νιτσιώτα, Θεσσαλονίκη 1960, τόμος 1, § 35, σελίδα 157] απέδειξε ότι το «*σχοινότοξο*» είναι μια συμμετρική καμπύλη που ονομάστηκε «*αλυσσοειδής*», με γενική εξίσωση $y = \frac{1}{2} c (e^{x/c} + e^{-x/c}) = c \cosh(x/c)$, όπου Y είναι ο κατακόρυφος άξονας συμμετρίας και X ο οριζόντιος άξονας, απ' τον οποίο απέχει η κορυφή (κοιλιά) της καμπύλης σταθερή απόσταση $c = H/q$, όπου H η οριζόντια έλξη της αλυσσοειδούς και q το βάρος του σχοινιού ανά τρέχον μέτρο. Η «*αλυσσοει-*

δής» ορίζεται ως το σχήμα που παίρνει, υπό την επίδραση της βαρύτητας, ένα σχοινί, νήμα ή αλυσίδα, που έχουν ομοιόμορφη μάζας ανά μονάδα μήκους, κρεμασμένα από τα δύο άκρα, π.χ. τα συρματόσχοινα των μεγάλων κρεμαστών γεφυρών.

Η **αντοχή των κατασκευών** ήταν ένα θέμα που έπρεπε να ξέρουν να εκτιμούν οι μαστόροι, για να μπορούν να κάνουν κτίσματα γερά, τα οποία θα παρέχουν ασφάλεια και θα αντέχουν στο χρόνο. Είναι βέβαιο ότι δεν γνώριζαν να κάνουν κανένα υπολογισμό αντοχής, ακόμη και τον πιο στοιχειώδη, γιατί οι γνώσεις αντοχής και μηχανικής των κατασκευών είναι σύγχρονες. Γνώριζαν, όμως, πάρα πολύ καλά τα υλικά, τα οποία δούλευαν και τα εμπιστεύονταν.

Ας τα γνωρίσουμε εδώ καλύτερα:

Το Χώμα: Από τη μακρόχρονη πείρα ήξεραν να ξεχωρίσουν μακροσκοπικά το στέρεο από το σαθρό έδαφος στις θεμελιώσεις, και να διαλέγουν αργιλλώδες χώμα με μεγάλη πλαστικότητα, για να φτιάχνουν τη λάσπη.

Η Πέτρα: Υλικό από τη φύση του ιδιαίτερα ανθεκτικό. Προτιμούσαν τις πλακοειδείς ασβεστολιθικές πέτρες, για την ευκολία της κατεργασίας και την στερεότητα της δόμησης.

Το Κονίαμα: Η γνωστή λάσπη, είτε από πηλόχωμα, είτε από αβέστη και άμμο ποταμού, σε πιό σπουδαίες κατασκευές.

Η Ξυλεία: Χρησιμοποιούσαν ξυλοδοκούς πατωμάτων και στεγών, συνήθως από μονοκόμματος στρογγυλούς κορμούς κωνοφόρων και σπάνια ορθογωνισμένους. Πριστά ξύλα δεν χρησιμοποιούσαν, γιατί σπάνιζαν. Τα πρώτα έχουν μεγαλύτερη αντοχή, καθώς και οι σχιστοσανίδες (πέταυρα), γιατί δεν κόβονται οι ίνες τους.

Με εξαίρεση το κονίαμα από πηλόχωμα, όλα τα παραπάνω υλικά είναι ανθεκτικά και κατάλληλα για την σύνθεση των επί μέρους στοιχείων των κτισμάτων, χρησιμοποιούμενα ακόμη και σήμερα. Πάντα συγκριτικά με άλλες κατασκευές που οι ίδιοι έφτιαξαν, ή ήδη υπάρχουσες, καθόριζαν τις διατομές τοίχων και ξύλων, επαυξάνοντας εμπειρικά τις διαστάσεις, πολλές φορές υπέρμετρα, αλλά πάντα με σκοπό την μείζονα ασφάλεια.

Μερικοί μαστόρικοί κανόνες και λίγα από τα πάγια τεχνικά στοιχεία όλων σχεδόν των κτισμάτων, τα οποία συντελούν στην αντοχή, είναι:

Θεμελίωση: Οποσδήποτε γερό έδαφος και ελάχιστο βάθος τουλάχιστον 1 πήχυ.

Τοίχοι: Πέτρες κάποιου μεγέθους / στέρεο πάτημα της πέτρας στην κάτω στρώση / καλό σφήνωμα (τσιβίκωμα) των λίθων, ώστε να μη κουτσαίνουν, και αρκετή λάσπη / καλή εμπλοκή των λίθων μεταξύ τους και από πάνω τους κλείσιμο του αρμού με πέτρα μπατική / εναλλαγή μπατικών λίθων στις δύο όψεις / κατασκευή ξύλινων διαζωμάτων (ξυλοδέματα) ανά αποστάσεις από 1 έως 1,50 πήχεις και οποσδήποτε στις στάθμες πατωμάτων, κατωφλίων (ποδιές), ανωφλίων (πρέκια), στεγών / μεγάλους και ορθογωνισμένους γωνιολίθους (αγκωνάρια) στέρεα δομημένους / επιμελημένα ζυγίσματα και τέλεια αλφαδιάσματα.

Πατώματα: Πυκνά μονοκόμματα στρογγυλά ξύλα για ξυλοδοκούς (γρεντιές), με περίσσεια αντοχή, πακτωμένα στον τοίχο και καρφωμένα στο ξυλόδεμα.

Στέγες: Συνήθως από μονοκόμματους στρογγυλούς κορμούς κωνοφόρων / ζευκτά καρφωτά και σπάνια κρεμαστά / μικρές αποστάσεις μεταξύ ζευκτών, περίπου 1 πήχυ / εντορμίες (κόκες) και λοξοτομές (φάλτσα) στις θέσεις σύνδεσης των επί μέρους στοιχείων των ζευκτών [ελκυστήρες (γρεντιές), αμείβοντες (ψαλίδια), ορθοστάτες (παπάδες), αντηρίδες (κέντες)], και καλό κάρφωμα / ξύλα ράχων (μαχιάδες) και κοιλάδων (λούκια) πιο χονδρά από τα ψαλίδια / σανίδωμα από σχιστοσανίδες (πέταυρα).

Τόξα είτε **καμάρες:** Σκαλωσιά και ξυλότυπος (το λεγόμενο ζυγόσταυρο) για τη στήριξη την καμάρας μέχρι αυτή να κλειδωθεί / ομοιόμορφο κτίσιμο και από τα δύο άκρα, για να μη τινάξει μονόπλευρα / τέλεια επαφή των τοξολίθων και άψογο κλείδωμα.

Σημειώνουμε ότι στις στέγες η κλίση ορίζονταν με έναν αριθμό, π.χ. 15%, όπως και σήμερα γίνεται. Όμως, οι σημερινές κλίσεις, ενώ είναι στην πράξη ίδιες με τις παλιές, αριθμητικά είναι ακριβώς διπλάσιες των παλιών κλίσεων, δηλ. όταν ακούμε από παλιούς μαστόρους κλίση 20%, θα εννοούμε σημερινή κλίση 40%.

Αυτό συμβαίνει, γιατί παλιά για να βρουν το ύψος του ορθοστάτη (παπά) πολλαπλασίαζαν το πλάτος του κτίσματος με την κλίση, π.χ. αν το πλάτος είναι 4,00 μ. και όριζαν κλίση 20%, τότε θα προέκυπτε ορθοστάτης $4,00 \times 20\% = 0,80$ μ., ενώ σήμερα, εννοώντας κλίση την εφαπτομένη της γωνίας, για να βρούμε τον ίδιο ορθοστάτη, πολλαπλασιάζουμε το μισό του πλάτους, δηλ. το 2,00 μ. με το 40%, ήτοι $2,00 \times 40\% = 0,80$ μ., συνεπώς οι σημερινές κλίσεις αριθμητικά είναι διπλάσιες.

Επίσης, για τον υπολογισμό του μήκους των λοξών στοιχείων των στεγών, είχαν δικούς τους «αριθμούς», δηλ. συντελεστές, με τους οποίους πολλαπλασίαζαν πάντα το πλάτος του σπιτιού, για να βρουν το αποτέλεσμα. Ήταν τα μυστικά του επαγγέλματος. Έτσι ήξεραν ότι ο κεκλιμένος μαχιάς (ράχη) στέγης είναι περίπου τα 3/4 ή το 75% του πλάτους, δηλ. στο παραπάνω παράδειγμα ο μαχιάς προκύπτει $4,00 \times 75\% = 3,00$ μ..

Περαίνοντας, θα λέγαμε ότι οι παλιοί μαστόροι από τα Μαστοροχώρια, φορτωμένοι με πολλή πείρα και έχοντας λίγα «γραμματικά» εφόδια, αρκετά για να τα βγάζουν πέρα με τις ανάγκες της δουλειάς τους, με σωστή μαστορική τεχνική και ευαίσθητο μάτι, οργανωμένοι σε συντεχνίες, (κομπανίες, μπουλούκια, παρέες), είχαν τη δύναμη και την ικανότητα να δημιουργήσουν θαυμάσιες κατασκευές. Και αυτό έκαναν, έτσι ώστε σήμερα εμείς οι νεότεροι να είμαστε υπερήφανοι γι' αυτούς, να καμαρώνουμε και να θαυμάζουμε τα δημιουργήματά τους και να τους τιμούμε, ερευνώντας την εξαιρετική μαστορική τους. Δείγμα αυτής της τιμής είναι και τούτο το πόνημα.

- 1) KOMITITOU, YU. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 2) WELFARE AND ECONOMIC GROWTH: A SURVEY OF THE LITERATURE. 1982.
- 3) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 4) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 5) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 6) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 7) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 8) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 9) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 10) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 11) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 12) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 13) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 14) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.
- 15) AERONOU, E. AND PAVLIDIS, N. 1982.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Το βιβλίο «ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ» τυπώθηκε
στη Θεσσαλονίκη από τις «Εκτυπώσεις Κάπα», τον Ιανουάριο του 2011,
για λογαριασμό του συγγραφέα Θωμά Β. Ζιώγα, σε 500 αντίτυπα,
σε χαρτί shamois 100 γρ., στο τυπογραφείο του Αθανάσιου Αλτιντζή,
τηλ.: 2310221529, e-mail: angelos@altintzis.gr

Τη φιλολογική επιμέλεια και τις διορθώσεις έκανε ο ίδιος ο συγγραφέας,
την καλλιτεχνική επιμέλεια είχε ο Κώστας Τζιμούλης
και τη σελιδοποίηση έκανε η Αργυρώ Κολλάρα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ISBN: 978-960-93-2457-1

52591

KON